

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Fehér Béla,
Horváth Antal, Kalász Márton, Kő Pál,
Salamon Konrád, Szakály Sándor

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: Rosonczy Ildikó

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: Szentmártoni János

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Proza: Biró Gergely

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: Ekler Andrea

E-mail: andrea.ekler@gmail.com

Európai Figyelő, Lapszemle: Falusi Márton

E-mail: europeanobserver@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: Erős Kinga

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: Molnár Csenge-Hajna

Borító: Zách Eszter

Ügyintézők: Cech Vilmosné, Nagyné Paládi Judit

Terjesztés: Zsiga Kristóf

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7390 Ft, fél évre 3865 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12-14.

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-
tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szerkesztőségben.

A címlapon a Nyitott Műhely vendége:

Vári Fábrián László

(Kocsis Csaba felvétele)

és a Nézőpont vendége Nagy Gábor Tamás

Szeptemberi gondolatok

Elmúlt a nyár, kezdődik a tanév. Sokan megfogalmazzák ilyentájt gondolataikat arról, miért nem eléggé hatékony a magyar oktatási rendszer, és miként kellene változtatni rajta, hogy megfeleljen korunk vélt vagy valós kihívásainak.

Egy irodalmi folyóirat hasábjain érdemes eltöprengeni azon, milyen szerepet tölt be az irodalom az oktatásban. Sajnos egyre marginálisabbat. Ne áltasuk magunkat, ha az irodalmi szövegek érdeklődő és többé-kevésbé értő olvasása nem válik a tizenévesek életének természetes részévé, később már aligha lesz az. Ma úgy leérettsgizhet valaki, hogy nem kell szépirodalmi szöveget értelmeznie. Ez a tény aligha járul hozzá az irodalom tekintélyének megőrzéséhez. Mert a diák már csak így gondolkodik: miért foglalkozzam veled négy évig, ha úgysem kéri számon?

Miért tanítjuk iskoláinkban az irodalmat mint tantárgyat? Alapvetően azért, hogy meg tudja érteni az olvasott szöveget a diák, fejlődjenek a képességei, a „kompetenciái”, vallják ma oly sokan e divatos kifejezést használva. Ez azonban csak az alap. Az alap pedig azért van, hogy építsünk rá. Poétikai alapismereteket, némi kis verstant, költői eszközöket, műfajleírást. S miért is? Nem azért, hogy a diák össze tudja számlálni egy versben a metaforákat vagy a rimeket, és ettől felderüljön az arca. Leginkább azért, hogy el tudjon mélyedni egy műalkotás máshoz nem hasonlítható, rejtelmes világában. De talán ennél is fontosabb, hogy megértse és megbecsülje az alkotó mesterségbeli tudását. Ebben segíthetnek megbízhatóan szerkesztett, kísérőtanulmánnyal ellátott diákbarát megjelenítésű kiadványok, mint amilyen *A magyar irodalom zsebkönyvtára*.

Az irodalom azonban több ennél. Horváth János úgy fogalmaz, hogy az irodalom az író és az olvasó közötti szellemi viszony. Formálja az ember személységét, gondolkodását. Személyes tapasztalatom is azt mutatja, ne féljünk a diákot olvasónak tekinteni. Képes értelmezni *A rajongókat*, a *Színek és éveket*, az *Aranysarkányt* vagy a *Napraforgót* is. Nem irodalomtörténészként persze, nem fogja használni hozzá a szakirodalom sokszor nehézkes terminológiáját sem. A maga nézőpontjából, személyes élményeként.

Komoly problémát jelent, hogy sok tanár – gyakran kényszerből – nem vagy alig foglalkozik a kortárs magyar irodalommal. Pedig óriási a felelőssége, hiszen választásával (és érettségi tételsorával) egyben ítéletet is mond róla.

És mit fog elvinni magával tanítványunk az irodalomóráról, útravaló gyanánt? Talán a szeretetté váló, Peer Gyntöt átölelő Solvejg különleges kegyelmet sugárzó szavait („Erlingatlak és virrasztok feletted, aludj és álmodj, egyetlen fiam!”). Talán Szervét Mihály kétségbeesett felkiáltását, hogy „gyertyát nem azért gyújtanak, hogy a véka alá rejtsek, hanem hogy a gyertyatartóba tegyék, és fényét vesse mindazokra, kik a házban vannak”. Vagy Babits Mihály keserű belátását, „hogy nem is olyan nagy dolog a halál”.

Számomra ezt jelenti az irodalom. Becsüljük meg.

Chován István

Chován István: <i>Szeptemberi gondolatok</i>	1
LÁTHATÁR	
Vári Fábrián László: <i>Összefoglalás; Ady alkonya; Ha leszállván a nap; Mítosztördék</i>	3
Marosi Gyula: <i>A Marosi-tétel</i>	5
Lackfi János: <i>Lackfi János, a komputer első saját kölcsönkölteménye</i>	10
Bálint Péter: <i>A nem kívánt jövevény</i>	12
Both Balázs: <i>René Magritte: Golkonda (1953); René Magritte: A nagy család (1963)</i>	17
Szigethy Gábor: <i>Sziget a romlásban: Márai Szalon</i>	18
Ébert Tibor: <i>Maximák</i>	20
Szigeti Lajos: <i>Séta a sírkertben</i>	20
Falusi Márton: <i>Business class (A stockholmi nemzetközi írótalálkozó margójára)</i>	21
NYITOTT MŰHELY	
Penckőfer János: <i>Verset, ne ocsmány varangyot! (Beszélgetés Vári Fábrián Lászlóval)</i>	26
KÖNYVSZEMLE	
Prágai Tamás: <i>„...hisz széthasad a Lent és a Fent rácsa” (Marsall László: Szikrák és tövissek)</i>	40
Csontos János: <i>Az olvasó alászállása (Pósa Zoltán: Alászállás; Olvasó)</i>	42
NÉZŐPONT	
Oláh János: <i>„A magyar kultúra lakott fellegvára” (Beszélgetés Nagy Gábor Tamással, a Budavári Önkormányzat polgármesterével)</i>	44
EURÓPAI FIGYELŐ – Az Akcent folyóirat Lublinból (Zsille Gábor összeállítása)	
Zsille Gábor: <i>Szellemi hídverés</i>	53
Tadeusz Chabrowski: <i>Ikrek; Elmélkedés; (Néha kiáltozással ingerlem...)</i> (Zsille Gábor fordításai)	54
Bohdan Zadura: <i>(A zöld isten...); Front; Álca; (A város erotikus élete...); Műhely (női és férfi)</i> (Zsille Gábor fordításai)	56
Wojciech Sołtys: <i>(A temetői szag...)</i> (Zsille Gábor fordításai); <i>Ez a hely üres; (Három reménytelen vers...); 5:45;</i> (Kovács István fordításai)	58
Joanna Dziwak: <i>Reszocializáció; Mikrorészecske; Megerősítem; Sejtelem, hogy egykor cudarul bántak veled;</i> (Zsille Gábor fordításai)	60
Anna Maria Goławska: <i>Szupermarket; (ki törődne úgy velem...); Folytonosság</i> (Kovács István fordításai); <i>Halottvirrasztás; Utcalámpák</i> (Zsille Gábor fordításai)	62
Sławomir Kuźnicki: <i>Névtelen; „Hagyomány és egyéni tehetség”; Hajnali öt</i> (Zsille Gábor fordításai)	64
Łukasz Marcińczak: <i>Sáfrányillatú kövek</i> (Zsille Gábor fordítása)	65
VÉLEMÉNY	
Benke László: <i>Önvédelmünk érdekében</i>	67
<i>Lapszemle</i>	68
<i>Szerzőink</i>	70

Számunkat Budapest I. kerületének szobraival illusztráltuk (Oláh Katalin felvételei)

-
- Visegrad Fund **Lengyel irodalmi válogatásunk a Nemzetközi Visegrádi Alap támogatásával jelenik meg. (www.visegradfund.org)**
-

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

Összefoglalás

Bátorítsd nyelvem, Istenem,
 rázd meg az eget felettem,
 merthogy kegyelmedből talán,
 én is költőnek születtem,
 akár azok,
 kik „széllal szemben”
 megkísérlik, megpróbálják,
 bőrükbe sütve felmutatják,
 mi mindent
 kell kibírnia, –
 s rettentse bár Szibéria,
 emelt fővel indul az ember,
 foga közt hordva elveit
 járja a titkok termeit,
 hogy vértet szerezzen magának,
 mert elviszik
 láncotalpas huszárnak
 Európába – messzire.

Hogy repedne meg a föld szíve,
 s azon túl is
 hadd essék bármi!
 Szóval és betűvel protestálni

itt miért, kik miatt érdemes?
 Csak duruzsolnak,
 csak mondogatják:
 nem lesz itt soha más szabadság,
 mint amit annak mondanak.

Bólint sok jámbor,
 helybenhagyja,
 pedig hát hazugság volt az anyja,
 s még micsoda vádak hangzanak!
 Tollaink önmön vérünkbe fúltak,
 múzsáink elkurvultanak.

Szitkozódni vagy sírni könnyebb?
 Eszi már rég
 a radai rosseb,
 mint II. Ulászló idején egykor.
 Azóta sincs
 e földön aranykor,
 és csak a holdról hull a hó

ott, ahol zúg
 az az egy folyó.

Ady alkonya

Elhagy az árnyam, elmegyek,
 Csillag sincs velem.
 E homályt át nem ütheti,
 Megpihen szemem.
 Sorsomhoz szabott síri ágy
 A felnégyelt Haza,
 Testemnek tüzét csillapítsd,
 Tisza és Duna.

Az alkony bíbor színre vált,
 Hitem erősítem.
 A Pokol az, mely így üzen,
 Nem az Úristen.
 Kegyetlen szél kerekedik
 Holnap ilyenkor;
 Kidőlt serlegből elfolyik
 Az úrasztali bor.

Ím, most e vers is meggyötör,
 Alig létezem.
 Áldani készül s visszahull
 Ölembe kezem.
 Írhatta volna magyarul
 Akárki fia,
 Parancsba kapván, hogy házát
 El kell hagynia.

Ha leszállván a nap

A magam nótájára

Ha leszállván a nap
kínok közt nyugszik el,
mit értik azt az asszonyok –
ilyenkor inni kell.

A ser is jó ital,
a vodka is vidít,
mégsem szedhetem örökké
a mások kertjeit.

Ők másképp mérik ezt,
s tán végzetes hiba –
a palackra is ráteszik:
Tokájszkoje vina.

Megszakadhatsz, szívem, –
de szőlőprés alatt!
Vérem a musttal egybeforr,
s az ördög elragad.

Ott ejtem le fejem
a Vénusz-domb tövéén,
szerelmes tettestársaim
leülnek mind körém,

és körbelengenek
boszorkány-illatok.
Ereimben régi ritmust
vernek a dobok.

Most bódítson a bor!
Szememre szoknya hull,
ágyékomban a tájoló
pörögni kezd vadul.

A szamorodni kincs,
ha nincs, kész gyötrelmem.
Álmomban nőmnek bájait
is abban fűrdetem.

Visszakapván eszem,
jövömet firtatom.
Nézzétek: lelkem lila láng
a Hajnalcsillagon!

Noénak üzenem,
hát nyílj meg, Genézis:
bár furcsa volt és szaggatott,
de bordal volt ez is.

Mítosztöredék

Antall Istvánnak

Szeptember szép szeme villan,
Kisasszony szoknyája lebben,
felkel két gyöngy-labda keble
az áldott ber'ki vizekben.

Felforr a tó körülötte,
magára fonódik karja,
kilép belőlem a lélek,
csókolgatja, takarja.

Megrándul drága gerince,
bódító párát lehelve
arcomba tolakszik arca,
elolvad számban a nyelve!

Eszem a szemét, a vállát,
víz-harang bölcsője ringat,
majd felneveli a nádas
születendő fiainkat.

Lopja a szél a ruhánkat,
szeretóm ölemből retten.
Lám, teljesedik az átok:
kócsaggá válunk mi ketten...

Kisasszony suhan az égen,
felhőkben ragyog a lába.
Pistám, ha két szemed kedves,
sohase nézzél utána!

MAROSI GYULA A Marosi-tétel

Németh László szerint az emberi agy egy tohonya állat. Kemény kézzel kell vele bánni, ha rendszeres munkára akarjuk fogni. Mennyire így van! Annyira tohonya állatként tud elterpeszkedni a kényelmes és védett koponyában, hogy végül még arra is képtelenné válik, hogy négyévenként legalább egyszer hajlandó legyen kiszámolni egy politikai jellegű kétszerkettő feladványt.

Viszont: tohonya ugyan, de ha nem terheljük túl, mondjuk olvashatatlan és játszhatatlan társadalmi drámák írásával, felettébb játékos tud lenni. Ha időnként elengedjük, mint vizsla kutyánkat kicsit az erdőszélen futkorászni, – egy igazi erdő szélén persze, melyben rókák laknak, vaddisznók és borzok, kik üzeneteket helyeznek el a fatörzseken –, csuda mókás pofákkal és ugrásokkal örvendeztethet meg. Ezen szellős nappalok agytekervényi bolondozásait nem szoktuk komolyan venni, legfeljebb kitarító társunk türelmét forgácsoljuk elmesélésükkel, aztán előre megfontolt szándékkal igyekszünk elfelejteni őket. Valamiféle, valószínűleg belénk nevelt gátlásosság megakadályozza, hogy jelentőséget tulajdonítsunk nekik, miközben – milyen furcsa és következetlen lények is vagyunk! – az alvás közbeni, az ébrenléti állapotnál sokkalta kuszább bolondozásokat, miket álmoknak nevezünk, nagyon is fontos, megfejtendő és következményekkel terhes üzeneteknek tekintjük.

Pedig van az úgy, hogy egy melegfronti betöréssel egybeeső, nyugtalan, fárasztó álmokkal terhes éjszaka után, ébredve már – az ébrenlétre való bizonyíték: egy jó kávéra vágyva –, de még nyújtózás nélküli, elfásult testtel heverve, a más hasonló helyzetekben szokásos halál- és koituszélmények elmosódott zárványai közötti vergődés helyett, agyunkban, tudja a fene, miért és honnan, egyszer csak kristálytisztán megjelenik egy gondolatsor. Beszélyünk indokát tekintve, íme: minden olyan faj esetében, melynek utódai megkövetelik a születésük utáni gondozást, a szülőknek természetesen jelen kell lenniük további életükben. Mely fajok utódai ezt nem igénylik, a szülők sok esetben, a szaporodási feladatot elvégezve, el is pusztulnak. Minél hosszabb időt vesz igénybe a gondozási, felnevelési ciklus, a szülőknek annál hosszabb életűeknek kell lenniük. A szülői életkor másik behatárolója a reprodukciós készség: egy-egy szaporodási ciklus alkalmával a szülő hány utód létrehozására képes. Minél kevesebbre, annál hosszabb életűnek kell lennie, különben a faj kihal. Az

ember esetében, csak a biológiai szükségleteket figyelembe véve, ehhez elegendő negyven év. Mi mégis tovább élünk: átlagosan huszonöt, szerencsés esetben harminc, negyven évvel is tovább. Most hagyjuk figyelmen kívül a fergeteges fejlődő tudomány ama megállapítását, mely szerint genetikailag százhusz évre vagyunk kódolva: hiszi a piszi, hiszem, ha látom. Tehát: van huszonöt, harminc év felesleg. Bizonyára látszólag, mert a természet tudja, mit csinál. Nagylelkűen bónuszokat nem oszt, az biztos. Ha elstudírozunk ezen plusz idő okán, egyszerűen nem juthatunk más megállapításra, minthogy, mert biológiailag más indoka nem lehet, az utódok felneveléséhez szükséges ez az idő. Tehát: az ember utódai számára, testi és lelki fejlődésük egészsége érdekében genetikai meghatározottsággal szükséges, és a természet bölcsessége által biztosított is, hogy a nagyszülők részt vegyenek az unokák nevelésében.

Mindez természetesen nem a fentiek módjára, akkurátusan és kissé nehézkesen fogalmazva jelenik meg: csak egy villanás az egész. Csak egy villanás, és talán emiatt a felismerés oly erős, hogy igazságtartalma nem kérdőjelezhető meg. Valahogy úgy történik ez, ahogyan egy, a népfelég elvén nyugvó, demokratikus, európai jogállam azonosító jelzést nem viselő rohamrendőrében egyetlen villanással megjelenik a meggyőződés, miszerint ha egy idős asszony a „művelti terület”-en – mely jogilag nem létezik, de valahogy keletkezik –, átmenve akar otthonába jutni, azt le kell ütni gumibottal, mint egy rühös kutyát – ahogy azt láttuk a televízióban. Vagy egyáltalán nem úgy: hogy miféle mulatságos felismerési folyamatok képesek lejátszódni honfitársait, sőt: adófizető eltartóit szaros fizetésért véresre verő, demokratikus köztársaság rendőrének agyában, erről, ahogy senkinek sem, valójában nincsenek hiteles információink.

Szóval: a még tohonyán elnyúló testben, a tohonyaságra nagyon is hajlamos agy egyszer csak dolgozni kezd, és ugyan érthetetlen indokú, de logikájában elfogadható produkciót hoz létre: nem tudjuk, miért teszi. Miért épp egy fárasztó, nyüglődős éjszaka után, mikor még a koffein sem jelent meg szelíd, tevékenységre buzdító rábeszélésével, és miért éppen e témában? Fogalmunk sincs róla. Indítatásait kutatva könnyen rájöhettünk: alapvetően szükséges, hogy a szóban forgó tohonya tulajdonosa élete addigi során bizonyos érdeklődést mutasson a természettudományok általa még felfogható területei iránt. Továbbá: gyaníthatjuk, hogy valamilyen gyermekekkel kapcsolatos trauma érte – mondjuk a hozzátartozó kiskorúakat egyszer csak elragadja tőle és kegyetlen rágói közé fogja az iskolának nevezett időfaló szörny. De még mindezekkel együtt is, felettébb rejtélyes indítatású, de főként hasznavehetet-

len a gondolatsor. Az lenne az egyetlen racionális válasz rá, hogy a szenderegés kábulatából kilábalván egy laza csuklómozdulattal a lomtárba dobjuk – már csak személyes, jól felfogott érdekünkben is: elegendő megpróbáltatás, hogy a racionalitásnak nevezett, a bármiféle moralitás nyomelemeit sem tartalmazó gátlástalan önzés, már az emberszabásúak csoportjaiban is működő közösségtudat teljes tagadásának sötét, kénköves és okádékszágú árkanak mélyéből felbugyorgott próféták uralgásában valahogy megőrizhessük agyunk még elfogadhatónak minősíthető működését.

Bizton állíthatjuk, hogy eme gyors és hatékony cselekedetre való hajlandóság, már csak a tohonyaság természeténél fogva is megvan – mert pontosan tudja, nagyon is fennáll a veszélye annak, hogy a könnyed, játékos gondolatokból majd hosszadalmas és fárasztó, de főként kudarcos tettek sarjadhatnak –, így hát megkezdődhet a nemkívánatos, kósza gondolat állandó ellökődésével az áldott felejtés folyamata. Ám: hónapok múltán, a következő melegfront-betöréses éjszaka után, mely az előzőnél sokszorta erősebb hatású, mert éppen telehold van, és ezek ketten bármire képesek, a tohonya ismét önszorgalmú tevékenységbe kezd. Egy villanással felidézi a felejtésre szánt gondolatsort, majd valami egészen elképesztő természetességgel tovább szövi-fonja, a filozófiai gátlástalanság minőségébe fejleszti. Hogy ezt mi okból teszi, most se tudjuk, minden bizonnyal kudarcral végződne minden felfejtésére irányuló kísérlet, úgyhogy hagyjuk is az emberré válás körüli idők sötétjében. Azon korábbi megállapítására, miszerint az emberi faj utódainak egészséges fejlődéséhez szükséges a nagyszülők közreműködése, újabb bizonyítékot talál: azokban a társadalmakban, melyekben az átlagéletkor szinte csak a biológiai szükségleteknek megfelelő, csak nagyon lassú vagy egyáltalán nem képes létrejönni semminemű fejlődés – lásd a történelem előtti idők százezreit, vagy a mában is fellelhető izolált, zárányhelyzetbe került embercsoportokat. És ha a dolgok így állanak és függenek össze – és így, hogy a bánatba ne –, akkor mindenféle hosszadalmas, de főként manipulálható bizonyítási eljárások nélkül kijelenthetjük: a megállapítás nemcsak egyetlen, a felismeréssel megáldott személyre és családjára nézve érvényes, hanem a homo sapiens faj számtalan típusban történő testi megjelenése ellenére, minden egyes tagjára, etnikai, vallási, kulturális, nemzeti hovatartozásától függetlenül, hiszen genetikai állományuk azonos. Ráadásul érvényes a faj megjelenésétől várható kihalásáig terjedő, földi pályafutása teljes időszakára. És ha ez így van – és naná, hogy így! –, akkor mindez nem afféle agytorna-kófic, hanem egy általános és minden

időkre érvényes természeti törvény felismerése! Egyszerű és kézenfekvő, mint az összes hasonló „törvény” vagy „tétel”... a „Heuréka!” pillanata csak azért nem következhetett be eddig, az emberiség nagy kopyói csak azért nem jutottak el hozzá, mert a régebbi, boldogabb korokban azzal, hogy a nemzedékek nagyrészt még együtt vagy egymás közelében éltek, a tétel alapvetéséből következő elvárásokat öntudatlanul, természetes módon gyakorolták... el kellett jönnie annak a posztmodern, az individuumot oly vallási tisztelettel övező kornak, melyben a kétévest is inkább hagyják játszani az öngyújtóval, minthogy a tiltással egy életre frusztrálják... „A természet nem ad ingyen bónuszokat...” Akkor ez... Ez a „Marosi-tétel”!

És itt, a tétel megnevezésének pillanatában az ágyon ernyedten fekvő test nagyot rándul, még az ágy is megnyekken alatta, mintha futásban keresne menedéket a tohonya ki tudja, miféle örültségekbe tartó uralma elől. De csak ennyi: a tohonya a törvényes parancsnok, a test csak alávetett szolga, nem tehet mást, mint végrehajtja, ha úgy alakul, akár az örült, akár fizikai fájdalmakat kiváltó cselekedetekbe hajszoló utasításokat is: a biológiai meghatározottság nem ismer semmiféle demokráciát. Éppen úgy, ahogy a demokrácia szabályozórendszerét kijátszani mesterkedők is csak a biológiai meghatározottságot. E reflexes rándulását követően meg kell állnunk. Meg kell állnunk, és egy nagyot sóhajtanunk: fel kell hagynunk az eddig oly kényelmes lineáris történet elbeszélésével. Nyilván amúgy derék tohonyánkat is megrendíti a kimondás súlya, mert attól kezdve ide-oda csapkodva, bár inkább több témát szinkronban pergetve kezd önmagával kommunikálni – ki hitte volna róla, még az erős melegfronti hatást és holdtöltét is beszámítva, hogy az urbánusság nem minden, szinte klasszikusnak nevezhető kritériumának megfelelni képtelen létre alkalmas efféle produkcióra! Mintha valami olyasmi történt volna, mint amikor egy hosszú, nyugodt periódus után hirtelen kitör a Richter skálán 7,5-del jelölt erősségű földrengés kíséretében egy tűzhányó, váratlanul és az iszonyú belső nyomást nem bírván oly hevesen, hogy a levegőbe emelkedik az egész hóbelevanc, majd az összeroskadás után az eddig ismert és működő egyetlen kráterkúp helyén háromnégy újonnan kialakult fiakráterből kezdene ömleni a láva. Igazán össze kell szedni türelmünket és intelligenciánkat, hogy legalább vázlatosan, témakörökbe csoportosítva kiszálaljuk az egy időben, több likból bugyogó gondolat-lávafolyamok üzenetét.

A legaktívabb folyam kénköves búzeivel kavargó valami gyanakvással övezett önvizsgálat: Jesszusom, mi történt?! Mert valaminek történnie kellett, ha egy

alkatilag naivnak és jóhiszeműnek nevezhető, még mulatságos történetek elbeszélésére is kapható tohonya, akire ráadásul az elmúlt hatvanegynehány év alatt még önszorgalmú tevékenységeiben sem volt jellemző, hogy az egész emberiségre vonatkozó definíciókat tesz. Ahhoz a tudatalatti sötétjében komoly átrendeződéseknek kellett történniük! Honnan ez a kétségtelen: lezülést jelző gátlástalanság? Hirtelen átpörgeti az elmúlt néhány évben az egyéni életében történeteket: de nem érte újabb családi, főként gyerekekkel kapcsolatosan bekövetkező trauma, sőt: az iskolaszörny rágói a kezdeti, mindent letarolással fenyegető nekibuzdulás után megfontolt, mondhatni hivatalnoki ritmusra váltottak, mely elől, mechanizmusát kitanulva, olykor olykor cseles mozdulattal félre lehet ugrani. Nem esett meg vele olyasféle, az ő korában nem is ritka esemény, hogy beleszeretett volna egy nálánál jóval fiatalabb és nálánál jóval liberálisabb nőneműbe, aki aztán szerelme zálogául rávette örök és megbonthatatlan világnézete követésére. Nem érte semmiféle fizikai károsodást kiváltó esemény, mondjuk nem esett le fejjel lefelé a cseresznyefáról, így hát a beállt állapotot nem írhatjuk egy vérömleny terhére. Nem kapott rá előbb a lágy, majd hamarost a keményebb drogok fogyasztására, így aztán a homloklebenytől a kisagyig terjedő elszittyósodásban, mint általában a trendi dilikben, nem ismerhetjük fel a zsenialitás kétségtelen bizonyítékait. Nem tett szert jelentős vagyona – pedig időnként lottózik –, mely jelenlegi világfelfogásunk szerint feljogosítaná a társadalmi realitások oly mértékű félreismerésére, mely által önmaga képmásában, ha a családi vagy mozgalmári elvárások úgy kívánják, mondjuk, tükör előtt táncikálva egy kiválasztott népezért, vagy akár – és miért ne? –, egy világboldogító, isteni személyt lásson meg. Nem jutott – természetesen demokratikus választások révén –, semmilyen hatalomra, mely feljogosítaná a társadalom döntő többsége, ez idő szerint még a szarból jött magyarokkal szembeni bármilyen erőszakos, leminősítő, kizsákmányoló tett elkövetésére, merthogy garantáltan ideológiamentesen „a pénz ellopva, a nép verve jó.” Nem: akármilyen nemzetbiztonsági alaposággal is világítjuk át egyéni életét, nem fedezhetünk fel olyan változást, mely ezt eredményezte volna. Akkor tán a közélet? A körülötte zajló és a tudatából minden igyekezete ellenére nem kizárható köztörténekek következménye ez az erkölcsi demenciával súlyosbított gátlástalanság? De hát mik lehetnek azok? És hogyan is eshetnének meg efféle pszichopata észjárásra serkentő közesemények, mindnyájunk szeme láttára? Ki érti ezt?

Egy másik kráter lávája kevésbé hevesen, de magasabb hőjéből ítélve mélyebbről, a legalsó tektonikus rétegből ered: a gyermekkori nevelés halványan, de csökevényesen még megmaradt egyik intelme mélységéből. A „Marosi-tétel” kimondása pillanatában, a test reflexes menekülési kísérletével egy időben, tohonyánk valamely rejtett emlékfiókjából kipattan: „légy szerény”! A felismerés ugyan világraszóló, jobba, de legalább elviselhetővé teheti a szegény, szomorú, kilátástalanul és feleslegesen élő százezer évet, de mégiscsak szerénységtelenség... esetleg fennhéjázó is, hogy a felfedező önmagáról nevezze el... a hálás utókor dolga ez... szinte kihívja maga ellen az irigyek, rágalmazók, önmutogatók, beszédkénszeresek, tehát a diktatúra idején „haladó értelmiségiek”-nek nevezettek haragját... most másképp hívják őket, mindegy... de most is ám a haladás hitbuzgó harcosai, sőt, egyedüli letéteményesei. Még hogy „Marosi-tétel!” Micsoda felhabzás lenne itt! S talán az említett rejtett fiók sem véletlenül, hanem a várható következményekkel szembeni önvédelem reflexével pattant ki... De nincs idő a morfondírozásra, mód az óvatoskodásra, mert a Richter skálán sem mérhető erővel robban az önérzet! Mi az, hogy „szerénység!?” Hát ki szerény itt, agyalágy?! Ha egy közepes méretű, természetes szőrméből készült takarókat és derékaljakat forgalmazó cég piár-menedzserének – így hívják most a vigéceket, ugye? –, képességeivel rendelkező akárki felteheti nem is igazán vonzó arcképét egy tizenhét emeletes toronyház teljes homlokzatára, ahol a füle is három emelet, az orra meg öt, és ettől lehet akár még Magyarország miniszterelnöke is, akkor valóságos önpusztítás szerénységéről beszélni! Vagy még tévét se nézel, agyalágy? Azokat a külföldi tőkés csoportok birtokában lévő, a tulajdonosok profitját, politikai befolyásukat és egyéb nemes lelkű elvárásaikat hajszoló moslékmédiákat, melyek napi állandósággal tüzelnek fel minden rendbéli diszlexiás prosztót és vaginaorientált szexállatkát, hogy „valósítsd meg önmagad!”, légy nyegle, hazug, beképzelt, kíméletlen, alantas, trágár, harsány és alattomos, mint mi, „mert te megérdemled!”. A „szerénység” szócikket, már 1990-ben kiirtották „A magyar nyelv értelmező szótárából”! Nem csak efféle szerény, de az addig örök érvényűnek tartott szavak tucatját is, majd nézz utána, és essen le az állad, agyalágy!

Mindeközben a felrobbant főkráter helyén és talán maradványaként működő fiakráterből, mintha mi se történt volna, zavartalanul ömlik a „Marosi-tétel” felismeréséből logikusan fakadó következmények lávája. Nyilvánvaló, hogy a tétel ismeretében ezután nem tehetik meg nagyravagyó, ám szűk látókörű, esetleg

szűk keblű szülők, hogy gyermekeiket, belőlük valamilyen kiválóságot kicsiholandó, mindenféle külön-órákra, szakkörökre, edzésekre járassák, oly kíméletlen módon, hogy szerencsétlen gyerekek ne maradjon ideje nagyapjával „csapd le csacsit” játszani, nagyanyjával gyöngyöcskéket cérnára fűzni, mert tudatában lesznek annak, hogy tényszerű biológiai okokból gyermekeik nem lesznek kiegyensúlyozott, de főleg sikeres felnőttek, ha nagyapjukkal nem játszhatnak „csapd le csacsit”, nagyanyjukkal nem fűznek gyöngyöcskéket cérnára. És életkoruknak megfelelő kondícióban és csak az átlagosnak mondható agyérelmeszesedésben leledző nagyszülők ugyancsak nem tehetik meg, hogy mindenféle nyafogásokkal kihúzzák magukat az unokanevelés terhei alól, például mindenféle sarlatán orvosok várószobáiban üldögéljenek, hogy itt fáj, meg ott fáj, ahelyett, hogy unokáikkal „csapd le csacsit” játszanának, vagy gyöngyöcskéket fűznének cérnára, mert a tétel ismeretében pontosan tudni fogják, már csak ez az egyetlen biológiai indítéka annak, hogy egyáltalán élnek. És a tételből eredő konzekvenciákat nem csak az érintett egyedeknek, de az egész társadalomnak, legalábbis a fejlett világ minden társadalmának és kormányának le kell vonni, és nekik kell csak igazán! Először is tudomásul kell venniük, hogy egy újonnan felfedezett természeti törvény primitív megcsúfolása, ezért egyszerűen röhejes az az örökös, vésztojósló siránkozásuk, hogy a költségvetésekből egyre magasabb összegeket emésztenek fel a nyugdíjak, mert attól kezdve tudnivaló lesz, hogy azok a társadalom humán erőforrásainak testi és lelki egészségét garantáló költségek! A biológia által megkívánt öregek jelenléte nélkül legfeljebb csak elektronikus kütyükkel jól felszerelt, de működésképtelen és lakhatatlan világ jöhet létre. Amikor kivágod az utolsó fát, rájössz, hogy a pénzt nem lehet megenni; amikor eltemeted az utolsó nagyszülőt, rájössz, hogy újra csak és visszavonhatatlanul barbár vagy. Mindezt valószínűleg jóval előbb fogják felismerni – érzékeny bőrükön és még érzékenyebb folyószámláikon – a pénzemberek és a munkáltatók, mint a nehézkes, bürokráciába fulladt kormányzatok meg a rajtuk élősködő független gondolkodók. Különösen azokban a posztkommunista féldiktatúrásokban, melyek a társadalmi fejlődés és a termelékenység növekedésének feltételeit a tucatjával kinevezett, csókos ajkú szakállamtitkárok meglétében látják – akikre valójában egy „csapd le csacsit” parti lejátszásához sincs kizárólagos szükség.

És nézd csak, de érdekes! A fiavulkán oldala most megreped, a sarjadékból is láva kezd bugyogni. Nem hevesen, éppenhogy csak böffent egyet-kettőt, aztán

el is tömődik. Istenem, istenem, bőfög kedvetlenül, mennyire tehetségtelenek még ebben is! Egy kreált közigazgatási poszt, mely csak a nevezett csókosok közpénzen való kistafirozására szolgál, bármilyen elnevezést kaphat: lehet akár az apukák generációjának bunkósága iránti nosztalgiából a „kiváló művész” mintájára „kiváló főelvtárs”, vagy még korábbi idők legalább úri eleganciáját mélyproli vágyakozással idéző „kegyelmes elvtárs” is, mindegy, tökmindegy, és akkor nem tudnak mást kitalálni, minthogy „szakállam titkár”, akinek a helyettese nyilván a „bajuszom titkár”... istenem, hogy még állítólagos anyanyelvük, a magyar nyelv finomságai iránt is ennyire érzéketlenek tudjanak lenni... hogy a tehetségtelenség úgy üssön át rajtuk, mint egy színesfém-kereskedelemmel foglalkozó kft. meghamisított pénztárkönyvének papírján a zsírfolt!

És működik egy kráter, mely az elméletet követő gyakorlati teendők láváját bugyogtatja. Kissé furcsán, mintha gejzír lenne: feltör a magasba, aztán teljesen visszavonul, majd erőt gyűjtve ismét kitör – ennek a furcsa viselkedésnek az a lehetséges magyarázata, hogy a képzelgések kereteiben igen serény, ám amikor cselekedetekre kerülne a sor: tohonya. Mondhatnánk lusta. Bosszantóan vakarózós. Mint már említésre is került, igencsak ózdkodik a hosszas és fárasztó és legtöbbször kudarcra végződő tettek megkezdésétől. Ám ott ágaskodik a probléma: a „Marosi-tételt” bemutató eszme-futtatás túlságosan egyszerű, mondhatni közérthető. Nem eléggé tudományos. És a magyar az olyan, hogy tömegemberként azt se akarja megérteni, amit különben megérthetne, úgynevezett elitként pedig sekélyesnek ítél minden olyan gondolatot, amit még ő is megért. Nincs mese: a fentebb megfogalmazottakat csak afféle vázlatnak lehet tekinteni, mellyel feltétlenül fel kell keresni egy tudományokban jártas szakembert. Keresni kell egy kiemelkedően potens személyt, egy igazi, nemzetközi hírű tudóst, talán egy irodalomtörténészt... igen, igen! feltétlenül egy irodalmár-történész-filozófust – más tudományágak képviselői megközelíteni sem képesek elvárásaink szintjét –, de egy olyat ám, aki a posztmodern hókusz-pókusz-opusok elemzésének és magyarázatának gyakorlatával képes olyan velejéig tudományos mondatok előállítására, melyek mondanivalója csak speciális, kőkemény kiképzésben részesült egyének számára dereng valamelyest fel. Aki oly káprázatosan birtokolja szakmája eszköztárát, hogy azzal – ha bármilyen érdeke vagy akár csak úri kedve úgy tartja –, képes a világirodalom ormaira tuszkolni egy, „az én kedves feleségem, tökkáposztát főzött

nékem” világlélményű gondolkodót, feltéve, ha benne „a nyelvfilozófiai diskurzus empirikus scientizmusának antropológiai determinációi a logocentrikus identitás ellenében hatnak”, és aki amúgy, keddi napokon, a „virtuálisan transzcendens kommunikáció reprezentánsa.” És akkor – jaj, mennyi lótás-futásod lesz még, te szegény, agyonstrapált tohonya! –, nincs vége a tennivalóknak: ezt a tudományosság szintjére mesterialien felpolirozott szöveget le kell fordítani angolra – nemcsak mert a magyar kicsi, de kihalásra is ítélt nyelv –, aztán a textust el kell juttatni... hová is? Az ENSZ-be? Talán az Unióba? Vagy egyszerűen csak fel kell tenni az internetre? Na, persze! A világ nagy és újdonságokra éhes: onnan majd valaki, egy olyan valaki, aki nem csak nyáladzó önadminisztrálással és szomorúan felesleges publikációi terjesztésével foglalkozik, majd csak lehalássza. Talán egy japán, indiai vagy az emigráció száraz kenyerét rágcsáló tibeti tudós: egy olyan valaki, aki a misztikumokat még felfogni és átélni képes, ezért a realitások iránt különösen fogékony –, aki az első olvasásra felismeri a tétel páratlan zsenialitását, humánumát, a nemzetgazdaságokra és a világbékére tett jótékony hatását. Akiben nem munkál a magukat kiválasztottnak tartók irigysége és gyűlölete, ezért képes rövid morfondírozás után lelkesen felkiáltani: „azért még mindig valami az öreg Európa!”, és a „Marosi-tétel” további erőfeszítések nélkül elindul világméretű hódító útjára.

Lassan kászálódva kifelé a melegfront és a telehold okozta kábultatos félálomból – lásd, a jobb kéz reflexes moccanását az ágy alatt heverő cigarettás doboz irányába –, marad még néhány pillanat a „Marosi-tétel” hazai karrierjének átfutására. Meg kell mondanunk, e vonatkozásban tohonyánk végzetesen pesszimista, illetve – lassan visszatérve a semmilyen napok csak önfenntartást szolgáló, de legalább praktikus feladatainak elvégzését biztosító állapotba –, hidegfejűen realista. Ez a világot meghódító, de főképp átrendező tudásanyag, mint ahogy az a mohácsi vész óta elrendeltetett, majd csak jó nagy kunkort téve, huszonöt-harminc év múlva tér vissza szülőföldjére. Visszatérése a szenzációknak kijáróan ricsajos lesz: amint a meghatározó értelmiségi körök és a bulvármédia egymással versengve, baromságok és gusztustalanságok tömegével becsócsálja a közbeszédbe, esély lesz rá, hogy történjék valami. Ám még ez után is, hogy megkezdhesse a magyar társadalom szemléletének és gyakorlatának áldásos átrendezését, alighanem várni kell néhány évet: bizonyára meg kell várni, hogy a Miniszterelnöki Hivatal inkognitójukat szigorúan őrző, de nyilvánvalóan a haza bölcsei számára tízmilliókkal honorált meghívásos pályázatot írjon

ki, s hogy ezek a világ minden részén megjelent publikációkból összeollózott, magyar nyelvű kísérőszövegekben helyesírási hibáktól hemzsegő, értékes tanulmányok beérkezzenek a Hivatalba.

Persze az akkori Magyarországnak már mindegy lesz egy-két évi böszmeség, hiszen alig lesz itt már gyerek: már csak azok a primitívnek nevezhető asszonyok fognak szülni, akik még addigra sem értesülnek róla, hogy tizennyolcadik életévüket betöltve alkotmányos joguk sterilizáltatni magukat. De idővel a maradék néhány tízezer gyerekekkel mégiscsak tenniük kell valamit – bár a „Kolima” munkacímet viselő, egy digitalizálásban kiváló szakember látomásait rögzítő „Igazi Nagy Integrációs Program” keretében kialakított százfős osztályokban dicséretes pedagógiai eredmények születnek –, mert addigra már a teljes iskolaköteles korosztály fele alultáplált lesz, másik fele elhízott és cukorbeteg, minden harmadik elviselhetetlenül agresszív vagy depressziós, kevés, véletlenszerű kivételtől eltekintve mindegyik diszlexiás vagy diszkalkuliás, a felsőbb iskolákban taneszköznek számít majd a drog, elkerülhetetlen balesetnek a HIV-fertőzés, és havonta fordulnak majd elő – mint a nagy barátunk és példaképünk Egyesült Államokban, mert nekünk mindig kell egy nagy barát és példakép –, örületbe pedagogizált diákok részéről a löfegyverekkel végrehajtott vérengzések. Az akkori kormány majd, a „Marosi-tétel” megállapításainak megfelelően, már rángatná elő a nagyszülőket, de rá kell majd jönnie, hogy sajna, mutatóba se maradt belőlük: egy „Újúj Magyarország” kormányprogram és természetesen a társadalmi igazságosság követelményének megfelelően, a 2010-ben eltörölt nyugdíjak következtében ez a korosztály szinte nyom nélkül kihalt. A szocializmus idejéből jól ismert ellenséges, suttogó propaganda, talán addigra újra ellenforradalmi is, a társadalmi zavarkeltés érdekében azt hazudja majd: éhen haltak és megfagytak, elvitték őket a kezeletlen nyavalyák. Az akkori kormányzat részére aligha marad más megoldási lehetőség, mint az addigra már jól bejáratott, csöpögősre belibazsított projektjeikkel uniós pénzekre pályázni: abból majd megkezdhetik a harmadik világból való nagymamák és nagypapák betelepítésének finanszírozását.

A kábult legutolsó minutumában, mikor a jobb kéz már tudatosan irányítottan tekinthető mozdulatot tesz a cigarettás doboz irányába, talán mert még egyszer átsuhan a tohonyán az erdőszélen futkorászó vizsla képe – egy igazi erdő szélén, melyben a teremtés determinációit híven őrző, becsületos vadállatok élnek –, elégedetten azt mormolja: „Úgy látszik, jó napom lesz ma. Ma is csodálatosan jó napom lesz.”

LACKFI JÁNOS

*Lackfi János, a komputer első saját kölcsönkölteménye**

Hiteles másolat Mezey Katalin nyomán

- lelkifurdalásom van mert egy csomó ingyenmunkát vállalok
a küldetéstudatos író szerepében tetszelgek
ahelyett hogy azt az időt a családomra szánnám
vagy pénzt keresnék alatta szintén a családomnak*
- lelkifurdalásom van mert egy csomó ingyenmunkát nem vállalok,
pedig olyan szerencsétlen az aki kéri
és ki segítsen rajta ha én nem
ki karolja fel a világ özvegyeit és árváit ha én nem
és szegről-végről az üggyel is egyet lehet érteni
azért meg amit én csinállok tudniillik hogy írok
alapból pofátlanság pénzt elkérni
azt ingyen kellene csinálni mosolyogva
a nép üdvére és a haza javára
hát miféle haszonleső féreg vagyok én*
- lelkifurdalásom van mert egy csomó pénzes munkát elvállalok
és úgy látszik mintha csak a pénzért
pedig nem is
jó nem mondom jól jön az a pénz
minél több annál jobban
de nem azért vállaltam
akkor is elvállaltam volna ha ingyen kérik
jusst is elvállaltam volna
csak akkor nem azért lenne lelkifurdalásom
mert pénzes munkát vállaltam el hanem mert ingyent*
- lelkifurdalásom van mert még nem csináltam meg egy csomó munkát
és már a körmömre égnek
és már telefonálnak és már fenyegetőznek
bár nem is telefonálnak és nem is fenyegetőznek
de nagyon csúnyákat gondolnak rólam
ezt én innen nagyon jól hallom*
- lelkifurdalásom van mert megcsináltam ugyan egy csomó munkát
és már nem égnek a körmömre
de a számlát még nem állítottam ki róluk
és a nyilatkozatot sem töltöttem ki
és a szerződést sem írtam alá
és a postára sem vittem el
és megint kicsúszunk az utalásból
és megint nem lesz jó a datálás
és addigra már az igazolás is lejár
és kellenek kérni újat
és különben is magamra vessek
és fújhatom a kis pénzemet
ha már nem szorult belém akár egy hangyányi számszaki fegyelem sem*

* Elhangzott 2008. május 30-án, Mezey Katalin születésnapján köszöntésén, a Magyar Írószövetségben.

- lelkifurdalásom van mert az utolsó pillanatban hívtam fel a könyvelőt
 az adóbevallás miatt
 és így kapkodásra kényszerítettem szegényt
 pedig nem is kapkodós hölgy és valóban most sem kapkod
 úgyhogy ezt a lelkifurdalást nyugodtan elfelejthetem
 sebaj marad elég
- lelkifurdalásom van viszont mert még a tavalyi adóbevalláshoz sem készítettem el
 a részletes útnyilvántartást hogy pontosan hol jártam a kocsimmal egész évben
 és ha az adóhatóság kiszáll és rájön akkor jaj nekem
 úgy tűnik mintha sehol se jártam volna egész évben a kocsimmal
 pedig nagyon is jártam keresztbe-kasul bejártam az egész országot
 csak nem papíroztam még le és akkor annyi mintha meg sem tettem volna
 és remélem hogy az adóhatóság nem jár irodalmi estekre
 mert ha igen akkor most lebuktam
- lelkifurdalásom van mert nem vittem szerelőhöz a kocsit
 pedig amikor középállásban van a kormány
 közepes sebességnél valami nagyon nyikorog
 és ez nem jó jel ez nagyon nem jó jel
 és már az utazás előtt is így volt
 és bejártuk Csehországot és nem lett semmi bajunk
 még egy felfordult lakókocsit is láttunk az út szélén
 és nem mi voltunk azok mert akkor nem láhattuk volna
 amúgy meg simán mi is lehettünk volna azok
 igaz hogy nincs lakókocsink
 és én ahelyett hogy hálás lennék nem viszem szervízbe a kocsit
 pedig írva vagyon ne kísértsd Uradat Istenedet
- lelkifurdalásom van mert megjött a suliból az egyik gyerek
 és fölment a szobájába és én nem mentem utána
 pedig egyedül van kettesben lehetnének kitűnő alkalom
 ehelyett én itt a viszkető lelkifurdalásaimat vakarászom
 amelyek talán nem is viszketnének ha nem vakarásznám őket
 hanem fölmennek és beszélgetnek a gyerekekkel
- lelkifurdalásom van mert nem megyek el orvoshoz pedig rendszeresen vérzik az orrom
 hopp megindul egy csöpp és már csurog is
 egyszer az egyetemen pont óra előtt az ingemre csöppent
 alig tudtam kiszedni hideg vízzel így olyan lett mintha kávé lenne
 hihi a szenilis tanár úr lekávézta az ingét
 múltkor egy esten is elindult lefelé pont olvastam
 szerencsére elkaptam zsebkendővel nem vették észre
 remélem most nem történik semmi hasonló
- lelkifurdalásom van mert még nem hívtam fel édesanyámat
 és nem kívántam boldog születésnapot
 mert miközben boldog születésnapot kellett volna kívánnom
 egy verset írtam neki
 arról hogy miért van lelkifurdalásom

lelkifurdalásom

lelkifurdalásom

lelkifurdalásom

lelkifurdalásom

BÁLINT PÉTER
A nem kívánt jövevény

Anna, az örökösen jókedvvel nevető és szeszélyeimet leső kedvesem, az egyik délután a megbeszélte időnél hamarabb érkezett titkos menhelyünkre, s noha tudta, hogy egy konferencián vagyok elnök, és nem hagyhatom faképnél a társaságot, legfeljebb a fogadásról léphetek meg, diszkréten, mégis izgatottan várta érkezésemet, s hogy a szokásomtól eltérően késtem, órákat, izgatottsága majdnem a dühkitörésig fokozódott. Amikor beléptem titkos menhelyünkre, az enyhén áporodott levegő elárulta, hogy Anna elfeledkezett kiszellőztetni, s a legutóbb odakozmált tej cukrászdák karamellaillatát idézte föl, dudorásztam magamban, „Szebb szeretőm van, mint másnak, ihaj, mint másnak! Bár csak ilyen szép ne volna, kevesebb irigység volna!”, talán még pityegtetem is az ujjaimmal, jelezvén, hogy megmenekültem aznapi feladataimtól és feszültségemtől; ezt a szokást is azóta vettem föl, hogy Annához járok meghitt légyottjainkra, s már a találkozás gondolata is jókedvre derít. „Igen, az ajkad ízét, karamella és pisztácia ízű olykor”. Szórakozottságomra utalt, hogy barnás kalapot a kovácsoltvas falifogasra hajintottam egy szeleburdi mozdulattal, anyám mindig haragudott érte, „Ne légy szeleburdi, kicsi fiam, csak nem gondolod, hogy én veszem föl helyetted a kalapot a földről?”, s az előszobában perdültem egyet saját tengelyem körül, mint ha legényest táncolnék, s hogy megálláskor toppantottam, akkor vettem észre a hátam mögött szorongva álldigáló Annát. A kezével hadonászott, mint a vízben fuldokló, hogy felhívja magára a figyelmet, bár magnetikus vonzású teste mindig magára vonta figyelmemet, akaratlanul is, nem tudtam nem figyelni őrtítően vonzó testére, s bolondos jókedvvel markoltam meg a fenékét, amiért megszokásból morgott kicsit.

Meghökkenve hallottam, tőle szokatlan módon, káromkodás tört ki belőle, idegesen kapkodta a levegőt, mint akinek egyetlen szuszra kell elmondania bánatát vagy sérelmét, „A rohadt életbe, kicsim, azt hiszem, terhes vagyok! Nem vigyáztál rám eléggé! Tudhattam volna, hogy, a fenébe is”, szipogott, kézfejjével törölgette az orrát, s oly magatehetetlennek, esettnek látszott, amilyenek korábban soha, mégis kedvem támadt kiigazítani, „A »tudhattam volna, hogy« formulában valamiféle előzetes tudás, előre látható bizonyosság rejtezik, jó neked, Anna, hogyha én előre tudhattam volna, hogy”, vil-

lant át agyamon a gondolatnál is sebesebben. „A férjem nem lehet, azzal a kreténnel lassan három hónapja nem bújtam ágyba. Már kora reggel dől belőle a szeszszag és persze a szitok”, mondta elesukló hangon, s ez az elcsuklás, ellágyulás, női méltóságvesztés jobban megrendítet, mint a váratlan hír, mely a kutyakomédiákkal és szentimentális jelenetekkel fűszerezett filmvígjátékokban a fordulópontot, rendezőelvet jelenti, ami után semmi sem úgy történik tovább, mint ahogy az esemény eredetileg lendületet vett. Lendületet vett a képzeletem, s egyszeriben tudatosult bennem az a szomorú érzés, hogy elpazaroltam mindenem, s talán eltűnök hirtelen, akár erdőben a vadnyom, ötvenévesen az ember már ne tervezzen egy gyermekkel, emberöltőnyi időm csak Isten akaratából vagy feledékenységből lehetséges. „Még csak hozzám sem kellett érned, elég volt a közelemben lépned, szédülés fogott el, majdnem orgazmusom volt, már a hangodtól is. Ezután rettenetes lesz minden pillanat”, mondta később, vagy írta egy üzenetben, nem tudom már, olykor magam is tévesztek, vagy csak a memóriám. „A nőnek szülnie kell, a férfinak ölnie kell. Mitikus gondolkodás. Meg tudnálak most ölni... A gyerekkel zsarolás ósdi játék... Kinő az ember a meséből”.

Kockás férfiing volt Annán, akár a kanadai favágón, s egy vékony pántos almazöld alsónemű, ilyen lenge öltözetben szokott várni; az ellágyulását felülíró zaklatottsága, ingerültsége deprimálóan hatott rám, s hogy kedvtelenségemet oldjam valamelyest, magamhoz húztam, átöleltem karcsú derekát, mint aki időt akar nyerni. „Minden örömmel ürem van az alján. Az általam készített gyomorkeserű titka abban rejlik, mennyi ürem van a lepárolt édes tokajiban a többi gyógynövény mellett, magam szedtem az ürmöt, mondta egy borász barátom”, s hogy karjaim között megfeszült a dereka, mint ha szorító ölelésemből szabadulni akart volna, vagy csak deréktől fölfelé el akart volna távolodni tőlem, hogy arcrezzenéseimet fürkéssze, a tőlem telhető nyugalommal kérdeztem, „Miből gondolod, kedves Anna? A sejtés egyszerre beleélés és átélés, felfokozottság és életörület, teljesen összezavarsz engem is. Kinek jó ez?”. Hogy Anna sorakoztatni kezdte racionális érveit, a menstruáció elmaradását, a terhességet megbízhatatlan eredményét, érthetetlen ingerlékenységét s más egyéb baljós női megérzéseit, megjelent előttem angyalivá nemesülő arca, földöntúli mosolya, szeretkezés közben mindig mosolygott, szelíden és angyalian, olyanná vált, akár egy gimnazista fruska, s én csak azért késleltettem a beteljesülést, hogy tovább lássam mosolyogni, mert szerettem osztozni földöntúli mosolyában és örömeiben. Kevés nőt láttam mosolyogni ölekezés közben, többnyire megjárták magukat, örömet szín-

Részlet a szerző *Hangok csupán* című készülő regényéből

leltek és odaadást, megelégedettséget és hálát, de senkit sem láttam oly önfeledten mosolyogni, mint Annát, az engem gyöngéden magába fogadó fiatal szeretőmet. „Ajándék vagy, kiszáradt földnek a folyamáradás, mosolyod lélekáradás, termékenységem áradás, ömlés, barlangba hatolás és árnyjáték a barlangfalon”. „Azt hiszem, kicsim, megint összevissza beszélsz. Néha alig értelek, egy mondaton belül háromszor is gondolatot változtatasz. Ne mosolyogj a kétségbeesésem!”

Anyai nagyapám mosolygott a bajusza alatt ily anyagi szelídséggel és cinkossággal, amikor egy-egy régi szeretőjét szóba hozták, s magában újraélte az idegenek számára elképzelhetetlenül botrányos vagy sikamlós kapcsolatokat, melyeket később, szép asszonyok mellett szerzett saját kalandjaiból és életeseményeimből igyekeztem megeleveníteni, hogy nagyapám szerepébe képzeljem magam. „Nagyapa, mesélj még arról az időről, amikor én még nem voltam!”, buzdítottam nemegyszer, mintha képtelenség lett volna úgy élnem, hogy fogalmam sincs a jöttöm előtti világról, pedig Krisztus már eljött, és keresztre feszítése után elment: misztériumjáték. Ötvenen túl kezdek mindent egyetlen nagy pantomim- és misztériumjátékként fölfogni, kívülállóként szemlélem saját mozgásomat, olykor olajozott, máskor teljesen lelassult, artistikusan kidolgozott mozdulataimat. „Apa, te öregebb vagy, mint nagyapa?” kérdezte egyszer a négyéves lányom, többek között ezt, „Miből gondolsz?” okvetetlenkedtem, s összeráncoltam a homlokom, hogy milyen csapdába akar csalni, „Mert neked nagyobb a bajuszd!” „De az övé fehér!” „Óh, biztosan a hó lepte be, azért”, s hogy nem lehetett zavarba hozni, kihúzta magát, majd elszaladt ickázni a barátnőivel, s ott maradtam azzal a kétséggel, hogy: nem vagyok-e valóban öregebb, mint a nem keveset megélt, két világháborút és hadifogságot, nácik és bolsik terrorját, internálótáborait, akasztásait, bukásait megélt nagyapám?

Nagyapám mutató- és hüvelykujjával megpederte fehér bajusza végét, ott sárgállott enyhén, lehunyta szempilláját, s odaátról citálni kezdte az emlékeket, hangokat és fényképeket, a születésem előtti időkből, melyek nem tudhattak rólam, világra jöttömről, hiszen a föld alól jöttem, mint a fák. „A fagyos föld alól krumplit kapartam, nehogy éhen vesszek, a fogolykísérő puskatussal hátba vágott, mihez tartás végett”, „Erről olvastam történeteket, Szibériában és Recsken egyformán hátba vágták a rabosított ellenséget. A ruszok és ávéhás legények élen jártak ebben. De tudod, nagyapa, olvasni vagy hallgatni történeteket nem ugyanaz, a mesét sem”. Szeretetemnek épp az volt a jele, hogy azonosulni, eggyé válni akartam nagyapámmal, az érkezésem előtti időkről is tudó, a láthatatlan és valós történetekről mesélni tudó nagy baju-

szossal, ezért még holtában is lényemet és élettörténetemet kölcsönöztem neki, hogy megszólíthatóvá tegyem, beavatottá, az életembe és gondolataimba beavatottá, mert nehezen viselem, hogy elengedte a kezem, ő, aki halála után még egy évtizedig látott el mindenféle tanácsokkal, osztotta meg erkölcsi kételyeit és intelmeit, s én gondolkodás nélkül követtem a tanácsait, mert nem akarták a vesztemet, az idők során megtapasztaltam, hogy a tanácsok egy jó része mögött fenyegetés, ártani akarás, tévútra térítés, irigység és gyávaság rejtezik, s bárhányszor keresztúthoz értem, akadt olyan démon, jótét lélek maskarájába bújva, aki létemre tört. „Hogy a síron túl is beszél velem, ez egy láthatatlan s mások számára követhetetlen történet. Családtörténetünk részben legendárium, részben önvédelem, az élettörténetünkbe és misztériumjátékunkba folyton beleavatkozni szándékozók ellenében. Rémes, hogy örökké védelmeznünk kell belső történeteinket!”, „Nem csak inkább megfelelni akarsz neki? Nem gondolsz, hogy az általa mesélt élettörténetekből tanultakhoz igazítod magad?”, „Ha így akarsz, hát legyen. Én másként akarom, hát úgy legyen! Nem olyan egyszerű ez az áthallás és idők közti átbeszélés, mint gondolsz, kedvesem”, intettem egy alkalommal Annát, pedig nem szerettem meginteni, az ember ne intse meg a nála jóval fiatalabb szeretőjét, részben szellemi fölénye okán, részben elővigyázatosságból, hamar megfizetheti intelmei árát, egyáltalán nem bizonyos, hogy a fiatal szeretőnk elviseli az örökös kiigazítást, intést és tanácsadást, s nem áll-e ellen közeledésünknek épp abban a pillanatban, amikor megfedelkezünk intelmeink sérelméről, és örületen vágyunk ölelésére, magunk befogadására. Egyébként is, egy bizonyos koron túljutva, az ember hajlamos életévei számának növekedésével bölcsességet és erkölcsi nemességet tulajdonítani magának, „más szemében a szálkát, a magadéban a gerendát sem”, s némi fölényes hangvétel birtokában folyamatosan osztani az okosságot, példálózni a rendíthetetlenséggel, és másokat önbírálatra készíteni. Volt idő, hogy gyakorlatilag Anna minden szavába szerettem volna belekötni, s nem kevésbe bele is kötöttem, orrolt rám, fújt rám kötekedésemért, hevesen ellenkezett, kikérte magának, eltávolított magától, megsértett, okoskodásomat pellengérré állította, saját sértettségemen keresztül érttettem meg sérelmeit. „A lelkiismereten más kárára könnyíteni, a még artikulálni sem merészelt gyűlöletérzést levezetni, az eltávolodást érzékeltetni: ez lehet a forrása a kötekedésnek”; a kötekedésre való hajlandóság apai örökségem részét képezte, s bármennyire is utáltam gyerekkoromban velem kötekedő apám elviselhetetlen természetét, egyre többször és egyre határozottabban jelentkezett kötekedő énem.

„Nem is figyelsz rám, kicsim, tán inadba szállt a bártorságod?“, ismételte meg Anna, mintha attól tartott volna, hogy nem jut el hozzám a hangja, ködoszlop állja útját aggályai kinyilvánításának, s nem látom aggodó arckifejezését, holott egyszerre aggódott értem s a véletlenül fogant gyermek sorsáért, mivelhogy eladig nem sikerült megfogannia. Ködfátyol ereszkedett az agyamra, rózsaszín báránnyefellegek, cikk-cakkosak, amőbaszerűek, lila tintapacák, s egyre erősödött bennem egy körvonalazatlan félsz a kilátástalan, beláthatatlan, látásom elől takarásban lévő holnaptól; az utóbbi időben többször is latolgattam hátralévő napjaim és éveim számát, reménytelen vállalkozás, s olykor képzelt betegségek törtek rám a reménytelenség miatt: agydaganat, vastagvégbél-rák, agyvérzés, s nem akaródzott hosszú távon előre tervezni: semmit. „Beszari alak vagyok, mondta az ápolónő, mikor látta, hogy sápadozom az injekció láttán, és legszívesebben nyakamba szedném a lábam. Biztos benne, hogy, tudom, gyermeketeg a kérdés, hogy nem fog fájni a szurija? Bár olyan iszonyatos fájdalmaim vannak a hátamban, görcsök cikáznak le s fel, hogy hozzá képest semmilyen fájdalom... Úgy, szóval, a nyaki porckorongsérves képes produkálni ilyen pokoli fájdalmakat, értem... Nem futhatsz el, mondom magamnak, bár Anna bejelentésével másfajta fordulatot vett a közös történetünk, mint előzetesen reméltem, felelőtlen élvezkedésem jutalmát nem reméltem”. „Nem hiszem magam sem, hogy értelme volna gondolkozni egy közös gyermek. Etikátlanság lenne a részemről, még ha tudomást sem szerezne a megfogadás körülményeiről, ezen felül meg sem érdemli, hogy”, szabadkozott Anna, s magam is helyeselttem minden szabadkozását, háritását, és egyetértettem a helyzet tarthatatlanságával, mert megkopottságom, a létezésből kikopottságom egyre nyilvánvalóbbá vált, sem akaratlan, felesleges, nem kívánt áldozatvállalást, sem a kimustrált, szálnalmas szerető szerepét nem őhajtottam eljátszani, mindkettő ellenemre volt. Anna megfogta hegyes államát, hosszú, vékony ujjai kitámasztották és megtámasztották enyhén borostás államát, s akár gyermekkoromban anyám, Anna erőszakos mozdulattal magára irányította a figyelmemet. „Mondd ki, bátran, mit gondolsz e nem kívánt fordulatról!” Emlékszem, a büntetés kimondása előtt mindig lehunytam a szemem, szédültem, mert túl közel állt hozzám az engem valamilyen csínyemért megfedni készülő anyám, miként Anna is közel állt hozzám, lelkemhez és testemhez, a megfeszült derekát még mindig öleltem, egyre erőtlenebbül, szédültem és éreztem, hogy lélekállatkám elhagyni készül testemet, önálló útra kél.

„A férfinak ölnie kell, rituális gyilkosságok sorozatát elkövetni, miközben a lelki alvilágban jár, hogy önmagával találkozzon. Nem biztos, és oda is vezhet. Elmegek a templomba imádkozni a lelki üdvösségünkért”, tört fel belőlem a képtelen megjegyzés, hiszen isten tudja, mióta nem voltam templomban imádkozni; nem az imádkozással szemben voltak fenntartásaim, még csak nem is a templommal, hanem az álságos, üresen kongó igemagyarázatokkal, amelyek nem szolgálták lelki üdvösségemet. Emlékezetem szerint inkább a butácska, magányos és elesett híveknek szóltak a szövegértelmezések, s képtelenek voltak megérinteni az eszemet, a lelkemet, s ezen a távolságérzeten az sem segített, hogy folyton a lelki gyakorlatra intettek, engem viszont az ideák és morális okfejtések kötöttek volna le, miként a magam gondolatai és érvelései kötöttek le mindig is, amikor a pap hozzákezdett az igemagyarázathoz. Gyermekfővel is szerettem, ha valaki lebilincselően tudott mesélni vagy érvelni, elsősorban nem a tények valósága és a közöttük létrehozott viszonyok, ítéletek igazsága érdekelt, nem, cseppet sem, inkább a dolgok leírása és az újrateljesíthető kapcsolatok szürreális változékonysága, álomszerű ismétlődése mozgatta meg fantáziámat. Ilyen voltam. A könyv egyszerre jelentette egy másik világ létének bizonyosságát, álmaim, képzelődéseim és benső párbeszédeim ehhez a világhoz kötődtek, ugyanakkor a nem-igaz-dolgok elmondásának és végiggondolásának páratlan lehetőségét is; ettől olyan teátrális hangulatot őrzött minden könyv, de lehet, hogy inkább a mozi elevenségét és artistikusságát volna jobb említeni. „Gondolod, hogy most arra van szükségünk, éppen arra?” mondhatta Anna, vagy valami ehhez hasonló bárgyú mondatot, mert valóban nem figyeltem rá, a rituális gyilkosságok és kannibalizmus összefüggéséről a konferencián elhangzott előadás egyes részletei jöttek föl emlékezetemből, s a kopasz fiatalember modoros, enyhén amerikai akcentussal fűszerezett beszéde jobban izgatott, mint Anna vélt vagy valós várandóssága. A mitológia jellemtár, a mese is, a különböző hősök találkozása egyfajta sorsváltózat. A mellettem élő és elhaladó emberek alakítják sorsomat változattá, kilétük változtatása változatossá és mássá teszi sorsomat.

Kedvesem szavai elindítottak ugyan bizonyos gondolatokat bennem: kiszámíthatatlanságomról, korom előrehaladtáról, állandósuló álmatlanságomról; talán két hete álmomban kórházi ágyon fekvé látom magam, orvosok vizitálnak magatehetetlen alakmásom ágyánál, idegen szavakat variálnak egymás közt, az ápolónők érdektelenül nézik gondoskodásuknak kiszolgáltatott porsátram, s hogy minden felettem, nélkülem, akaratomtól függetlenül mondatik ki helyzetemről, behunyom a szemem,

hogy ne kelljen szembesülnöm a helyzetemmel. „Valahol mindig fáj, vagy csak úgy érzem, érzéksalódásaim rabja vagyok”. Képzeletem elém vetíti agonizáló lényemet, s hirtelen haragomban nyakon vágom a nem kívánt kölyköt, az Anna és az énáltalam közösen teremtett, megfoganni cseppet sem kívánt lényt, mert léte okozza valóságos és képzelt betegségeimet. „Csak ne öregedjen meg az ember, kicsi fiam, szörnyű átélni a test irányíthatatlanságát”, „Mennek a barátaim és egykori osztálytársaim, a gyorsvonat sebességével mennek a másvilágra. Elhagynak, párhuzamos síneken egymástól el, sehoh sem keresztezve egymást, csak a virtuális térben. S jönnek a sohasem hitt rémes hírek, gyógyíthatatlan betegségekről, önmagukból kifordult társakról, vértolulásokról, szédület”. A jövevény gondolatától is pánikba eső, önmagából kiforduló Anna szavai olyan fokon hagytak hidegen, hogy közhelyekben tudtam csak válaszolni; más esetben magam is szemberöhögtem volna magam, tükörben: magammal szembesülni, és a másikat látva a tükörben kiröhögni őt kettős tükörjáték lett volna; minden effajta diszkurzív helyzetben mosolyogtam, mert a szellem tornamutatványára megér egy mosolyt. „A lelki üdvösségre mindenkor szükség van, tudhatnád, ehhez nem kell templomba járni. A kételkedés a gonosz műve, földi követői igencsak meg sokasodtak”, s mivelhogy nem rá figyeltem, hanem lelki szemeim előtt váratlanul az ölekezéseink jelentek meg, s fájtn belegendolni, hogy más nevelheti föl magzatomat, nekem pedig esélyem sem lesz arra, hogy bizonyos elveket és gondolatokat megosszak a kis idegennel, aki előtt titokban maradna a kilétem, apaságom, minden erényemmel és jellemgyöngeségemmel együtt, nem óhajtottam tudomást venni Anna mondandójáról. Sejtettem ugyanis, hogy ez a váratlan jövevény egyszerre kötés és oldás lesz az életemben, Annához köt és el is választ tőle.

Képtelenségnek gondoltam az életemet megváltoztatni egy nem kívánt idegenért, dacára annak, hogy oly sok idegen, oly sok nem kívánt találkozás és feleslegesnek hitt kapcsolat változtatta meg az életemet, s hiába is igyekeztem volna, a legtöbbjét úgysem tudtam volna elkerülni. „Fáj tudni, hogy az emberek el, a képzelet néha visszahozza némelyiküket, a veszteség fájdalmát tudatosítandó, de a többiek, akik el, és soha többé vissza nem, érted, Anna, pusztán egy arcélt, egy kíméletlen gesztust, egy kitörölhetetlen emléket hagyva hátra, el, érted, végleg elveszítettem a velem találkozókat, szembejövők, kapcsolatba kerülők, párbeszédet folytatók többségét, végérvényesen. Anna, téged is el foglak, elveszíteni, définitíven, fájdalmas hiányod az enyém marad, mindörökké, a végül is meg nem fogant kölykünk rémhírével együtt”. Egész eddigi életemben változtattam az életmenetemet: kiléptem a mederből, a marton átlépve szétáradtam, megtermékenyít-

tettem, visszahúzódtam önmagamba, bűvópatakává lettem, vagyis fluktuáltam, akár folyó a pusztaságban a folyamszabályozás előtt, a Tisza szabályozása előtti időkben a parasztok csónakkal közlekedtek a hortobágyi pusztán egyik falutól a másikig az áradás idején, s nem volt életbiztosítás kimozdulni a településről, mert áradás után kiterjedt mocsárvilág maradt, tele bujdosó szegénylegénnyel és betyárral. Elegendem lett az állandó fluktuálásból, alakváltoztatásból, megnyugvásra kezdtem vágyakozni, állandóságra, de itt, Európa e középső és keleti régiójában az állandóság sem ugyanazt jelenti, mint jobb helyeken, s jó, ha egy emberöltőig tolható ki az időhatára, de leginkább csak évekre, s én szerettem volna élvezni a hátralevő éveimet. „Feküdj mellém, galambom, édes galambom! Ha fekszem is temelléd, arccal fordulok feléd! Beljebb, beljebb a falig, egész a falig! Ölelj engem hajnalig, egész hajnalig, míg édesanyád aluszik, veled mulassak hajnalig!”, dudorásztam magamban, magamat zsongítva és a jobb időkre emlékezve.

Az önzőségnek ez a kegyetlen kinyilatkoztatása és a nyilvánvaló veszteség fájdalma nyitotta meg a szememet Anna látására. Az ölekezés közben angyali mosolyú Anna arca gondterhelt volt, felhős, akár a nyári zápor után szokott lenni a hegyvidéki erdő, „Pipál a hegy, nézd csak!” mondta idős barátom, akivel együtt igyekeztünk az ösvényen fölfelé gombát szedni titkos lelőhelyünkre, „Mára már te is el, barátom, az eszméleted elvesztetted, gutaütés, mondták”. Anna arca reménytelennek is tűnt, hiszen lelkesedésem hiánya, gondolataim másfelé kívánczása Annában ösztönös félelmet keltett elárulása okán, meghitt viszonyunkban először érezhette, hogy nem számíthat rám, hogy nem vagyok a valódi társa, s ha voltak is vérmes reményei a kettőnk jövőjét illetően, le kellett számolnia velük, anélkül, hogy megoszthatta volna velem kétségeit és reményeit. „Szeretném is megtartani, meg nem is, kelepce”, mondhatta Anna szomorúan, az agyamban legalábbis ekként fordítottam le az elhangzott kusza szöveget. „Apa, ez a helyzet cseppet sem vicces, a barátom apja a múlt héten vitte haza az egykori szeretőjétől való gimnazista fiát. Komolyan gondolod, hogy te, akit folyton körül kellett donganunk, s vigyáznunk kellett, ne hogy megsértsünk egy óvatlan gesztussal, egy félreérthető szóval, s örökösen a kedélyedet lestük és az önbizalmadat növeltük, nehogy kötekedj, hajlandó leszel feladni a rigolyáidat, és fölnevelni egy gügyögő kis majmot?” Kicsit sértődötten néztem a korához képest fölényesen, a vélt vagy valós gyermekkori sérelmei miatt okító hangon velem beszélő lányomra, aki jobban ismert, mint gondoltam, ezért is viseltem nehezen kritikáját, amely az én koromban már nem nevezhető építőnek, s nem akaródzott elfogadni, hogy építőmesterem legyen. Felrémlett benne

az elmúlt két évtized, felnőtté válásának és gyermekkora lezárásának megannyi állomása; mindenekelőtt a távolságtartás, amelyet a legfájóbb lehetett elviselnie, bármikor igyekezett volna csökkenteni a köztünk kialakított távolságot, s kislányként kéretlenül berohant hozzám, a könyvtárszobába, ahol épp gondolkodtam vagy jegyzeteimet írtam, leteremtettem, „Tudod, hogy kopognod kell az ajtón, ha be akarsz jönni, és meg kell várni az engedélyemet!” Az sem enyhítette haragvásomat, hogy sírásra görbült a szája, „Rend a lelke mindennek, a gyereknek is tudomásul kell vennie a szabályokat, tisztelnie kell az apja szavát”, ismételtette százszor is nagyapám, aki szigorú, kérlelhetetlen kálvinista volt, s mivel tiszteltem a szavát, magam is követtem példáját a rendíthetlenségben. Leányom is a véreimből és fajtámból való, makacs és kérlelhetetlen, így hát továbbra is kérés és engedély nélkül tört be hozzám, nyitotta rám az ajtót, szakította félbe nyugodt töprengésemet, s nem zavarta, hogy ha megfeddem, rápirítok, előveszem, elszámoltatom, homlokomra tolt szemüvegemen és vaksi pislogásomon mosolyogva mondta, csak mondta a magát, cserfes szája meg sem állt, és én eltűnődtem, miképpen vethetnék véget nyelvelésének, s miután kiment egy percre, kulcsra zártam dolgozószobám ajtaját, s hiába is kérlelt, könyörgött bebocsátásáért, rendíthetetlen maradtam el- és bezárkózásomban. Akkor és ott végleg el, eldöntetett a sorsa és az enyém is, két nyakas, megtalálta zsák a foltját, valójában büszke voltam rá, csak fájt, hogy ő is el, mellettem, egy másik sín pályán robogott el, mintha már nem volna semmi közünk egymáshoz.

„Azt hiszem, ez a gyerekvállalás lenne a határa a türelmemnek, házasságunk alatt sok hóbortodat és kegyetlen játszmádat elviseltem, de ez a végső volna. Ne játszd el!” Hitvesem sötétkék kosztümje és a karcsúsított kabátka alatti galléros fehér ing sajátos zárkózottságát erősítette föl; ahogy öregszünk, egyre inkább zárkózottá, mások gyöngéit és ballépéseit megbocsátóvá, az emberi bajok iránt fogékonyvá válunk. „Minél öregebb vagyok, annál inkább kezdek elismerni másokat, mondja Musil”. Ez a megértő módon történő viselkedés és beszélés nem jelentette azt, hogy ne tudott volna szívből nevetni egy intrikus kolléganője képmutatásán, a vénlányok prüdségén és férfigyűlöletén. Esténként a vacsoraasztal mellett, hogy kettesben maradtunk, elmesélte, mily kegyetlenül bírálta fiatalabb kolléganőjét egy elvált, magányosságában, férfihiányban, öleléssóvárgásban megkeseredett helyettesítőjét. „Ismered jól Irént, oly gyakran váltogatta a férfiakat, te szoktad mondani, mint más az alsógatyáját. Ühüm, a férjét is gyakorta csalta, mindkettőt, az indok mindig kéznél volt. Most, hogy megözvegyült, egyébként nagyon sajnálom, rossz lehet egyedül élni, nehezen viseli el más boldogságát, szerelmét, ezért csip és mar mindenkibe”,

mondta együttérzőn a feleségem, „Óh, ti oly kegyetlenek tudtok lenni egymással! Te nem, olyan jó, hogy vagy nekem, ilyen vagy”, s együttérzőn szemléltem hitvesemet, együttérző és velem érző tekintetét, mert miközben kolléganője keservéről és irigységéről beszélt, leesett nála a tantusz, rádöbbsent, hogy a sejtés talán valóság, és maga is megcsalatott, kezdett magával is együttérezni, elhallgatott, és magába fordult vacsora közben. Magába fordulás elvonulás a világ örülete és kegyetlensége elől; szeretne volna a maga részéről elintézettnak tudni a szerelmi praktikákat, végérvényesen, mert elmúlt a szerelmi igézet, és az együtt megöregedés és a másik elviselésének az ideje jött el. „Fájdalmaink és keserveink napi szorításában tengődünk, kicsiny nőszírom vagyok az ablakpárkányon egy cserépbén, ápolj engem, öntözz, becézz, szóval édesgess magadhoz!”, sóhajtott minden bizonnal magában, s olyan megrendítő volt látni néhány szál bajuszának billegetését evés közben, pedig gyakorta tüntette el szempillacsipesszel az öregedés e méltatlan tanújelét. „Bajuszkádat cirógatom, fogsorom a pohárban, szelességem az aranyérműtét utáni időben fakadt, az ébredés utáni fájdalmak néha elmúlnak, el, lételemet fogadd el!”

„A szavak kelepcébe csalnak, leírnak, körülírják, felülírják, amikor valaki beszél, elkülönbözik és átírja önmagát, másvalakiben, aki felülírja őt válaszában”. Ez utóbbi kijelentésben rejlik némi igazság, a szertefutó gondolatok számából és sebességéből erre következtettem; központi pályaudvar voltam, ahonnét gondolatvonatok, személyek és villámsebesek futottak ki, és ahova mások érkeztek, csak éppen a váltók és semaforok működését nem ellenőriztem akkurátusan: innét fakadt a zűrzavar. Ahogy a különböző szövegtöredékek megképződtek, egymásnak feszültek, összeillesztettem, ami egybe való, és szétválasztottam, amit el, véges-végig tudtam, hogy olyasmit vár tőlem Anna, ami végleges döntése meghozatalát megkönnyítené, ám nekem abban a pillanatban semmi kedvem nem volt véglegesen dönteni az ügyben, s még csak megkönnyíteni sem a végleges döntését, mert hirtelen valahonnan egy gordonka szólalt meg lelkem mélyén, nagyon szomorúan szólt, egy régi barátnőm játszott a gordonkán, s miközben a pódiumon játszott a nagy számú közönségnek, tudtam, hogy engem, a szerelmünket siratja, hattyúdál volt a javából ez a muzsika, nekem szólt, búcsúzóul.

„Szeret egy nőt, de nem tud ellenállni a kísértésnek, hogy ki ne próbáljon egy másikat. A hűség követeli, hogy az előbbit hors de concours helyezze. Az eksztatikus szerelem formáját választja hozzá. Azáltal, hogy eksztatikusan szeret, szabad utat engedhet az alantas kéjváagnak. Ha ez nem elegendő, következik a második nő megalázása”. (Musil leírása pontos tükre lelkiállapotomnak.)

BOTH BALÁZS

René Magritte: Golkonda (1953)

*ez a szigorú vonalakkal rajzolt
szürke ház az adóhivatal volt
egyszer hogy letelt a nyolc munkaóra
mennybe szállt száz hivatalnok
fűtülve a gravitációra*

*cilinderben és esernyővel a kézben
mint aki csak sétálni indult éppen
ilyet a város még sose látott
szálltak a kéklő délutáni égbe
táskájukban a kimutatások*

*tiszta logikával akár egy képlet
ellenállva a nehézkedésnek
sorra tűntek el keménykalapban
járőr kocsik Kojak-lámpája kéklött
a fokozódó lenti zűrzavarban*

*magához hívta az isten őket
a könyökvédőben körmölőket
szemükön cvikker a hátuk hajlott
a Russell Streetről egyszer elhagyta a földet
száz megdicsőült adóhivatalnok*

René Magritte: A nagy család (1963)

*maszkok lámpák steril kések
száll a lélek mint a vatta
ezer wattos fény tüzéből
a halálos magasba*

*gyerekkoromban hiába mondták
soha el nem hittem
asztalnál égben nászi ágyon
mindenütt jelen van az isten*

*part felé lebeg a furcsa felhő
mint halászsas szárnya íve
valahol messze felvillámlik
áramütés a szívbe*

*kitárt szárnyakkal feszülünk
e viharral vemhes égnek
meszes héjből morajló tenger
pliocénkori ének*

SZIGETHY GÁBOR
**Sziget a romlásban:
 Márai Szalon**

Rohadt az államgépben valami. Kezemben toll, előttem papír, magamban a mogorva Marcellus szavait morszolgotam.

Akkor is a derék dán hadfi szavai jártak eszemben, amikor három éve baráti beszélgetés közben fölvetődött: lelket kellene lehelni a Márai Sándor Kulturális Közalapítvány sorvadó rendezvényeibe.

Hamlet a hajdani Helsingörben a kizökkent idővel birkózott, hazánkban ma a tenni, országot a romlástól menteni akaró értelmiséginek áttekinthetőbb feladat jut: a reményt kell ébren tartani a magyarokban.

Mert *rohadt az államgépben valami.*

A Márai Szalon a Budai Várban a remény szigete.

Minden hónap utolsó keddjén, délután öt órakor a Budavári Önkormányzat elegáns, késő barokk pompájú házasságkötő termében baráti találkozóra gyülekeznek szépre, jóra, igazságra éhes mai magyarok. A szó szigorú értelmében *szalon* e baráti találkozó. Belépődíj nincs, tagdíj nincs, elnökség nincs; mindenki tagja, azaz vendége a Márai Szalonnak, aki ha süt, ha fűj, hajlandó föl baktatni a Várba.

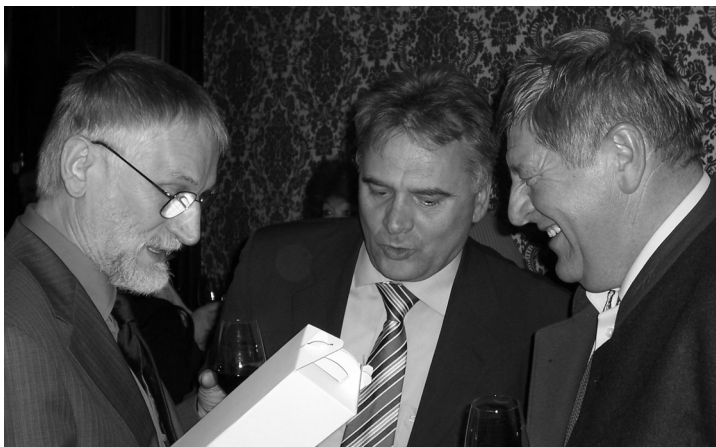
Érdeemes korán érkezni, mert fél ótkor már nincs üres szék. Aki nem jut be a nagy terembe, a kis teremben kivetítőn élvezheti a „műsort”.

A Márai Szalon vendégei ismert és ismeretlen, rangos és pályakezdő színészek, művészek, írók, politikusok, szakemberek, értelmiségiek, gasztronómusok, borászok, gyűjtők, muzsikusok, papok – gondolkodó magyarok. A másfél óras, rögtönzésekkel teletűzdelt, megszerkesztett programot egy pohár jó bor és egy, a borhoz illeszkedő falat koszorúzza – és kötetlen beszélgetés: bárki, bárkivel, bármiről eszmét, gondolatot, érzelmet cserél(het). Akik jelen vagyunk, valljuk: a minőség nemesít.

És mert rohadt az államgépben valami, és mert ha országunkban szertenezünk, egyre többen érezzük úgy: nem leljük honunkat a hazában, és mert nap mint

nap egyre több becsületes ember döbben rá: erkölcs-telen világban élünk, s fajankónak tekintik a gerinctelen gazemberek a becsületes embereket, és mert amikor iskolák tűnnek el, amikor érettségi bizonyítvány-nal büszkélkedhet az olyan ifjonc, aki nem tudja, mikor volt a mohácsi vész, amikor hajnaltól hajnalig zúdul az emberekre a rádióból, a televízióból, az újságokból a hazugság, az ízléstelenség, a tudatnyomorító aljasság, a szórakoztató kultúrának maszkírozott, erkölcs-telen mocskok – akkor kell lenniük szellemi szigeteknek, egymásba kapaszkodó emberek egy irányba gondolkodó közösségeinek, ahol rang a becsület, követendő példa a tisztesség, érték a jól és örömmel végzett munka, tiszteletet és elismerést érdemel a tudás. Mi a szakadék szélére sodródva is ragaszkodunk országunkat, nemzetünket megtartó ezeréves erkölcsi értékeinkhez.

A recept egyszerű. Minden hónapban, mint a Márai Szalon mindenés házigazdája, megpróbálok szakmájukat szerető, munkájukat elkötelezett hivatástudattal és lelkesedéssel végző, becsületes embereket vendégül hívni a Márai Szalonba. Pannonhalmától Sárospatakig, Balassagyarmattól Villányig nagyon sok ilyen ember él hazánkban.

Szigethy Gábor író, Hegedűs Péter gasztronómus és Bock József villányi borász

Virágh Sándor sárospataki református lelkész a Biblia titkairól, Hortobágyi Cirill pannonhalmi perjel a szerzetesek mindennapi életéről, dr. Harmati Béla evangélikus püspök a zsolnárokról vésett lelkünkbe, agyunkba megfontolásra érdemes gondolatokat. Jagyutt Péter balassagyarmati cukrászmester az édességkészítés rejtelmeiről mesélt

(meglepetésként kétféle édességgel kedveskedett a vendégeknek), Karácsony Zsolt soltvadkerti ötvös régi magyar családi ezüst gyűjteményét mutatta be egy pompás alkalmi kiállítás során, Winkler Barnabás budapesti építész-mérnök különleges, XIX. század végi Zsolnay-tárgyait hozta el a szalonba: rózsaszín tányérok, korsókat, poharakat. Sebestyén Márta *pályinkás* nótákat énekelt, Maczkó Mária karácsonyi dalokat, Andrejszky Judit és Pejtsik Péter barokk és modern csembaló-gordonka duettel bővölte el a szalon vendégeit, Winkler Balázs virtuóz trombita szólóval. Kevés itt a hely mind elősorolni azokat a művészeket, borászokat, értelmiségieket, akik szak-

májuk titkairól, értékeiről, eredményeiről meséltek a szalon hallgatóságának minden irányba bővítve ismereteinket hazánk jelenkori gazdasági, szellemi, kulturális és erkölcsi állapotáról, értékeiről, lehetőségeiről.

A Márai Szalonban fontos a változatosság. Egyetlen este sem hasonlít az előzőekre. Néha két vendég van, néha öt, néha sokat muzsikálunk, máskor többet beszélgetünk. Van, aki megnézi a vetített filmet, van, aki inkább beszélget, kezében egy pohár borral, van, aki hosszasan szemléli a kiállított tárgyakat, kéziratokat, fotókat, van, aki ismerkedik, barátkozik, nézelődik. Csupán egy valami állandó: mindig vendégünk egy borára büszke borász, egy pohár nagyszerű bor és a Budavári Fortuna étterem által a borhoz varázsolt ínycsiklandó falat. Kell, hogy egyszer egy hónapban átéljük, érezzük: ebben az országban csodálatos borok születnek, s minden borhoz készíthetünk tökéletesen hozzá illő falatot, mert *globalizált*, lassan egyen csiricsaré világunkban sem akarjuk elfelejteni: a magyar borok s a magyar konyha egykor rang, érték, minőség volt Európában. A Márai Szalonban havonta baráti találkozóra egybegyűlt magyarok nem csak hisszük, de tudjuk: megint az lesz, ha elmúlik hazánkról a rontás.

Mi, másfél-kétszázán minden hónap utolsó keddjén, néhány óráig azon vagyunk: múljon el mihamarabb.

Tehetséges írók kiváltsága: értik a múltat, látják a jövőt. Márai Sándor, távol a szülőföldtől, a magyar nyelvben, a lelkét elvarázsoló kábítószerben elrejtőzve 1967-ben értette a múltat, látta a jövőt: „A kommunizmus megbukott, mindenféle értelemben. De a kommu-

nistáktól nehéz lesz megszabadulni, mert senki nem olyan konok és veszedelmes, mint egy bukott eszme haszonélvezője, aki már nem az Eszmét védi, hanem meztelen életét és a zsákmányt.”

Márai Sándor már négy évtizede látta a törvényszerű bukást. Mi ma birkózunk a bukott eszme gátlástalan haszonélvezőivel. A Márai Szalon a remény szigete: túléljük a törököket, túléljük a Habsburgokat, túléljük a nácikat, túléljük a bolsevikokat – a bukott eszme gátlástalan haszonélvezőit is túl fogjuk élni.

Áll Buda és csodának ez is elég csoda...

Szeptemberben Sárospatak polgármestere, a sárospataki Rákóczi Vár régész-igazgatóasszonya és Perényi János, a hajdani várurak leszármazottja lesz a Márai Szalon vendége. Októberben az örök téma: 1956. Novemberben: a 125 éve született Babits Mihály.

Szeptemberben a mai Sárospatakkal ismerkedünk, októberben a fél évszázada vérbe fojtott magyar szabadságálmokra, függetlenség-reményekre emlékezünk, novemberben egy magyar költőre, aki – *cigány a siralomházban* – tudott és mert hallgatni, amikor kötelező volt vivátot ordítani, és hangosan jajongott, amikor sok millió gyáva néma volt.

A Márai Szalon minden hónap utolsó keddjén kísérlet és lehetőség arra, hogy – Pascal szavával szólva – jól és helyesen gondolkodjunk: a sokszínű világot sokszínűségében próbáljuk megismerni és megérteni. Mert hiszünk abban: erkölcsi értékrendünket, kulturális értékeinket őrizve túléljük azt a néhány évet, amíg hazánkban *rohadt az államgépben valami*.

ÉBERT TIBOR
Maximák

I.

*Hegyek mutatoujján a gyűrű.
Mély, látható gravírozással.
Vájatában szivárog, felszívódik, kiömölne
az a vászontekintetű mosoly
szelídségre, jóságra,
alapító, hódító, kunkorodó görbület.
A dombra székeket hordtak fel fejszékkel.*

II.

*Felismernélek:
felesleges.
Minden fűszál
esőkön gondolkodik.
Fúj a szél,
s tekerceket gurít rád.
... zizzenéstelen papírképzület.*

III.

*Mi ez?
Mi? Mi? Mi?
A dolgok lényege.
Elkeresztellek, mondalak
sónak, fának, tükörnek, násznak...
Mi ez? Mi ez?
Szavak, árnyak, csónak születése.*

SZIGETI LAJOS
Séta a sírkertben

*Virágos temetőkert
ösvényein gyíkok kergetőznek,
madarak dáridója disszonáns,
mint túlvilági hollókárogás.
Leírhatatlan mind, – a volt,
már csak nevében él a holt,
teste virágföld, lelke árnyék,
éjfélkor kísért, lidércclángként,
családfa elhalt felmenő ága
int: szárazát az idő kivágja.*

*Egy sóhajtás – a lélek fölszáll,
súlyosabb ég sötétje dől rám.*

FALUSI MÁRTON
Business class

A stockholmi nemzetközi írótalálkozó margójára

„És tudtam azt is, hogy megfeketedő aszalt-szilva-arcával én még megjelenek zúzmara-fényű csillárok alatt, kocsonya-dajkáló diplomata lakomákon, hol salátalevélbe göngyölve az ő korán leszüretelt emlőit is föltálatják.”

(Csoóri Sándor: A látogató emlékei)

Öt napig nem mert szemet hunyni, legfeljebb néhány órányit pillantott olykor-olykor Stockholm elnehezült fénye. Mintha itt északon, 2008-ban a teremtés végre beveződött volna, s az éjszaka utómunkálatait is felfüggesztenék, mert éjszaka és nappal különválasztása csupán munkamódszerűen szolgált. Egyetemes világosság honolt. Letisztult, lekerekített formákban zárult, sebesen futó, keményen sodronyozott ívekre feszült a világ. Vélegességének látszata riasztott, azé a bölcsességé, mi mindent elmondott már, elbeszélte, leírt, jellemzett; és utolsó, felszabadult játékához meghívja társait is, az összegzéshez. A látkép ábrándos páráján áttűnik Európa, sőt az egész földgolyó valamennyi királyi palotája, hidja, operája, kikötője, parlamentje, katedrális. Ilyenek az euró-bankjegyek; az euró, melyre nekünk, magyaroknak még helyesírásunk sincs, vagyis igaz szavunk sem. Ábrák elvontságukban emlékeztetnek az európai stílusirányzatok egyikére-másikára, hogy bármelyik nemzet a maga építészeti remekműveire ismerhessen. Az építészeti eszperantója: a tizeuróson boltíves kapubéllet (a chartres-i katedrális királyportálja?), a húszason gótikus rózsablak (a Notre Dame-é?), az ötvenesen klasszicista homlokzat-rész, mely díszelgethet bárhol Európában. De vajon írhatjuk-e magyarul hosszú ó-val a pénznemet? Stockholmban IKEA-bútorok mindenféle; vasszín, üveg és tömör nyersfa. Gömbölyű és szögletes határozottság, pontosabban *a* gömbölyűség és *a* szögletesség maga mint világnézet. Semleges spotlámpák, a mosdókagylók felett lassónyi gégecsövek, ipari mennyiségű polc, fiók. Nagyszabású terekben markáns, sőt túlhangsúlyozott idomok, akárha évezredek tektonikus mozgásai gyúrték, hasították volna az enteriört. Nem közölnek és ráébresztenek, csak felidéznek és előhívnak. A kultúrák utáni magabiztossággal, a kultúrák előtti ősnyelven.

Nem szükséges körülnézmem, mielőtt lelépek a járdáról, az autók dudálás helyett fékeznek. Azt hinném, a gondolatok is ilyen szabadon, szoros határőrizetet kijátszva nyargalják keresztül a jobb- és balféltekét, a világ országaiból idegyűlt írók, költők, fordítók koponyáját. Repülőgépem hangtalanul siklott át a Schengennel beolajozott forgószeleken. Egyedül a

magyar tranzit diszkrét tejüvege mögött pakoltatták ki csomagomat sistergő fülű rendőrök „szűrőpróbaszerűen”, de a vegzálásért hazafelé busásan kárpóoltak. Nem így két hónapja, mikor Európa földrajzi középpontja felé igyekeztünk, Kárpátaljára, előbb Mezőváriba, majd Beregszászra. Gépfegyveres ukrán katonák vettek üldözőbe, mert behajtottunk a sorompóval lezárt sáv melletti – egyébként zöld utat jelző – másik sávon az ukrán állam felségterületére. Errefelé a magyar a pénz nyelve, nemcsak a szórványba toloncolt kisebbségé, hiszen az ukrán határőrök a három ellenőrző pontból kettőnél kérnek csúszópénzt az átkelésért, folyékony magyarsággal, választékos stílusban. Ukrán–angol kétnyelvű formanyomtatványok lepedőit terítik elénk, akik nem vagyunk hajlandók tudomásul venni: itt ezzel a mellékessel foltozzák a szociális hálót. Svédország azt a luxust is megengedheti magának, hogy írókkal urizáljon.

A konferencia közös nyelve mi más lehetne, mint az angol; Mats Söderlund költő, a Svéd Írószövetség elnöke virtuóz szpíker, anyanyelvi szinten használja leghatásosabb szónoki fordulatait. Öt évig szervezkedett maroknyi csapatával a világ írószövetségeit megkeresve, eljőnnének-e „Skandinávia fővárosába”, ha szállásukat, sőt csaknem egész tartózkodásuk költségeit ők és nagylelkű szponzorai állják. Ki merné feltételezni, hogy létezik a glóbusznak olyan fertálya – bármily zseb-kendőnyi is az –, ahová az angol nyelv nem szivárgott be, s így kimaradt? Aki tolmácsolásra szorul, előadó, azt fintorgó gyanakvással fogadja az összesereglett nagyerdemű, s méltán részesül komoly elismerésben, aki angolul perfekt, sziporkázó, könnyedén hajlítja mondatai lejtését, így nem ritkán tanár az USA valamely egyetemén. Angolul gondolkodik-e a világitró, vagy akár – maradjunk ennél – az európai író? Ha igen, hogyan őrzi meg anyanyelve felfogását, világképét, filozófiáját? Ha nem, azt zengi-e nekünk a pódiumról, amit valóságosan akar, gondol, vagy egy neutrális, tankönyvi-újságírói angol világdialektus gondolkodik helyette? A „WALTIC Resolution” egyik tézise a „freedom of expression” (a kifejezés szabadsága). Annyit jelentene, hogy a szabadság hivatalos nyelve az angol? Angolul gondolkodni, érzékelni pedig annyit tesz: szabadnak lenni? Talán csak a magány nyelvét és testét felöltő szabadság valóságos, ha a másokhoz fordulás öncsonkolással jár.

Hivatalos programjaink – előadások és szemináriumok – menetét nem zökkentik grammatikai egyenetlenségek, rázkódtatják szemantikai kátyúk: a szereplők felkészültek, jegyzetből olvasnak, zsigeri megszokásból reagálnak. Ki-kí amit megért, az az övé. Egy norvég európai, sokáig nemzeti parlamenti képviselő, az ottani non-fiction szövetség elnöke lelkenedve közelít hoz-

zám. A hetvenes években tanult a Marx Károly Egyetemen, tanulmányozta gazdasági átalakulásunkat is. Magyar politikusokkal dolgozott együtt, ám mikor róluk kérdezem, lehorgasztott fővel hallgat. Nincsen kedvező véleménnyel helyzetünkről, de forradalmi megoldásokat ő sem ajánl bajainkra. Kollégája mosolyogva érdeklődik, melyik szervezetet képviselem, „right wing or left wing?” – ennyit tud a magyar politikáról. Válaszomat hallva biztosan elkönnyvel valaminek, mégis úgy tesz, mintha csak viccelődne. A multikulturalizmus részesül a legnagyobb hátbaveregetésben, az, aki több kultúrában is otthon érzi magát. Egy indiai-olasz író nő gusztusa példaértékű: csilivel eszi a pasztát. De bizonyít-e bármit a két-, háromlakiság; nem fekszi-e meg gyomrát az ebéd annak, ki az összes menüt végiglakmározza? Lehet-e végtelen az ízlés?

Nevezetes „coffee break”-ek sombrero-átmérőjű zöldsalátái, karperec-hurkolatú pritaminpaprikái, kék, lyukas, penészes, francia, görög, holland sajtömbjei, magvas, teljes kiőrlésű, párnás bélű bagettjei katalizáló hatására sem csak az azonos nyelven beszélők kapcsolódnak össze társasággá. Miről lehet diskurálni vadidegen írókkal, akik (kortárs?) magyar szerzőket hírből sem ismernek, bár büszkén újságolták magyar társaim, hogy valahol felmerült Esterházy neve, és valaki másé, akiről viszont meg én nem hallottam soha? Egy kis írószövetség elnöke a híres ünnepély helyszínén, a Blue Hall-ban rendezett fogadáson megkérdi tőlem, van-e Nobel-díjas írónk. Szemérmes válaszomat rögtön elsodorja egy tovalibbenő, flitteres stóla. Időjárás, foci EB, felszínes, néha mélyenszántó nemzetkarakterológiai eszmefuttatás. Névjegykártya csere-bere-fogadom, traccsparti a szervezet jövőjéről: l’art pour l’art konspiráció. Elszórt bocsánatkérések régi nemzeti bűnök miatt, melyekre illetlenség ilyenkor emlékezni, de a protokolláris felejtés finom öltésekkel tovább szőhető, hatalmas témákat húz ki lábunk alól.

Az ukrán makadám a masszív, tízéves Volvónak is csaknem kardántörést okozott, pedig az még nem a bekötőút volt Mezőváriba. Honnan tudhattuk volna, hogy a minket leintő katona nem újabb kenőpénzért kuncsorog, hanem haza szállíttatná magát Beregszászra a szabadságolásból? Kérdés nélkül pattant be a hátsó ülésre, és már hadarta az útirányt; tekintete mégsem parancsoló volt, inkább elgyötört, halványan derengő, akár az éjszakai szürkület északon. Szikárságuk gyakran egyenesen vézna-ságnak tetszett, a kora tavaszi hidegben télikabátokba burkolóztak a Mezővári II. Rákóczi Ferenc Középiskola végzős diákjai, akiket a rendhagyó irodalomórára tereltek együvé egy málladozó vakolatú osztályterembe. Fiatalabbaknak látszottak koruknál, de nem elesettnek; inkább mintha a miénktől eltérő klímához, viszontagsá-

gokhoz, föld alól csapkodó viharokhoz szoktak volna. Másik földrészre érkezünk, hittérítő konkvisztádorok. Megrémültem. Szókimondó, helyenként pikáns és bizarr verseim, amiket felolvasni hoztam, sehogyan sem illeszkedtek ebbe a környezetbe. Más nyelven íródtak.

Mit mondhat nekik, tizenhét-tizennyolc esztendő kárpátaljai kisebbségi magyaroknak, amit jogászság-költőség, magasztos erkölcs és póre nemiség viszonylatában sejtetnek verseim? Hirtelen túl fiatalnak is találtam őket ehhez, pedig ha visszagondolok, ostobaság lehet az efféle lelki okvetetlenkedés. Akkor azonban mindennél valóságosabb érzés volt. Soha máskor nem éreztem magam „pesti irodalmárnak” – Stockholmban, és nyugaton általában, földszagú kelet-európaiságom feszélyez és ad tartást egyszerre –, de akkor nagyon; főként mikor a robusztus, kérges tenyerű fizikatanár két kiragadott verssorommal faggatott, mi a véleményem Kárpátalja és az anyaország különbségéről. Nem érzem-e találónak, hogy „mezítlás Pest” és „világoskék Buda”? Hülyeségnek hat ma már, miért féltem azt a két sort felolvasni, melyek a *Sátán fattya* című regényt idézték bennem, és hasonlítóként használtam a költészet metafizikáját költözésemmel összeházasító versben: „lerohant lányok kentek így / arcukra vénséget félelmükben”.

Kelet felé tartva erősödik vonzása a József Attila-i gyémántengelynek (nem hiába van Kárpátalján Európa középpontja), mágneses tere nő a szavaknak, izomduzzasztó súlya, keservesen megfekszik a lelket, mint gyomrot az oldalassal, kolbásszal, kakastaréjjal megbolondított kolozsvári töltött káposzta. Vagy csak a magyar lélek, a magyar szó magnetizálódik? Mezőváriban éltem át először igazán, hogy a szavaknak topográfiai kiterjedésük is van. „Addig tart az állam, ameddig a költő szava elér” – fogalmaz Arisztotelész állambölcselete. Meddig tart Európa, meddig az európai író szava? Nyugtalan vagyok. Nem tudom eldönteni, Nyugat- vagy Kelet-Európa otthonosabb-e számomra. Nyugat csalogatóbb, hivalkodóbb, tőle sok a tanulnivalónk; de a mondanivalónk egymásnak, mintha kevés vagy csupán felszínes lenne.

Bonniers-ék az általuk kiadott írók – stílusukhoz alkalmazkodóan akadémista, minimalista, vagy éppen szürreálisan karikírozott – portréit rendre kiakasztgatják tengerparti villájukban, ahol roskadozó asztalokkal várták az EWC (European Writers’ Council) küldötteit. Övök Svédország legnagyobb kiadója, de Stockholm egyik legimpozánsabb külvárosi rezidenciája is. Kiállítóteremnek nézné bárki, amint megmustrálja a svéd kortársak arcképcsarnokát, a pallérozott műgyűjtőjük dicséretére való kisplasztikákat, s ahogyan végiglépdel a kavicsos sétányon, amit párhuzamos csíkokba gereblyézett az egyenruhás kertész. A Bonniers-villa tárgyaihoz egyenként jelzők tartoznak, nem is akármilyenek. Informális találkozáshoz illő, kifogásta-

lan tweedzakóban fogadott bennünket a bejáratnál Mr. Bonniers, a tulajdonos, aki itt született egy régebben épült szárnyban, a tengerhez közelebbi fronton, és aki az illendő tréfalkozás szabta határokon véletlenül sem túllépve megjegyezte, hogy itt is akar meghalni. A tréfa aztán több éltesebb hölgy nyelvét csiklandozta, az után tudakozódtak, házigazdánk vajon nős-e, s a csevegések kötelező eleme lett később erősen sajnálkozni azon, hogy igen. Svédasztalhoz terítettek, mi máshoz. Tenger gyümölcsei: rózsaszín, csigavonalban feltekert lazac, ráksaláta. És porhanyós ürücombok; a csont végénél leheletnyi fóliaborítással, mint a teniszütők gripje: legyen gyengéd ujjainkhoz. Poharam ürültével ott támadt egy pincér, aki utánatöltött a méregdrága szicíliai vörösborból.

Végre igazán európai írónak érezhetem magam, még édesanyám kincstári laptopját is kölcsönkértem, amit a logopédiai intézet bocsátott rendelkezésére, de amit Stockholm felé nem merem a fedélzetre vinni kézipoggyászként, mint egy gyakorlott európai író, hanem gondosan bőröndömbe rejtettem. A tranzitban megvettem a Newsweek új számát, hogy európai horizont aranyozza szemüvegem keretét, meg a napfélkelte. Ilyenkor hordok okulárét, Nyugat-Európa megérdemli a figyelmet. A Magyar Narancs kulturális valósága is meghökkent, egy menő DJ-vel készített interjú körül bujkál, legyeskedik a magyar irodalmi slágerlista, internetes szavazatok alapján készült; „Borbély mindent visz”, de „a világirodalom továbbra is rosszul szerepel”, továbbá „nálunk, úgy tűnik, a Nobel-díj is smafu”. A Népszínház utca túlsó sarkánál, a Teleki tér vonzáskörzetében működik egy lóversenyfogadóiroda, előtte tucatnyi, padon fetregő, padkán ücsörgő, reszketeg kezű, vörös fejű bukméker. Lepukkant lovi-világ, a régi ügető helyén bevásárlóközpont. Micisapkájukat földhöz vágva bolondjai, szerelmesei átnyergeltek volna a kortárs magyar irodalomra?

Stockholmban nem szabadulhattam az érzéstől, hogy mindaz, ami közös témát jelenthet a sokféle írónak, nem más, mint a közös téma keresése maga. Fogást azonban egyik előadó sem talált rajta. Nem kétséges, hogy elirigyelték a világhír ragyogását a szórakoztatóipartól és a nyelvhez nem kötött társművészetektől. Mi a válaszunk arra, ha az irodalom természete kilöki magából a világpiacon rendezőelvét? Közgazdászaink a *helyettesíthetőség* fogalmát vezették be annak megállapítására, vajon két termék azonos piacon verseng-e. Lehetséges, hogy egy afrikai, indiai, kínai, vagy akár csak a magyar és a német alkotások sem egymás vetélytársai, ergo: össze nem hasonlíthatók? Vagy ha igen, létezik-e „bázisnyelv”, amin közösen mérlegelhetnek?

Egymás mellett élő nyelvek esetén sem biztatóbb a tapasztalat. A Román Írószövetség roppant agilis küldötte

homlokráncolva, tekintetét a messzeségre függesztve keresi a nevet emlékezetében. „Valami Istvánnal” dolgozik együtt, magyar író, de a vezetékneve sajnos nem jut eszébe. Könnyen rájövünk, hogy kire gondolhatott. Egy hónapja jártunk a *Hollóidő* nagy erdélyi írójánál a Hitel kolozsvári estje után. Előbb az összekoszolt képű gyerekekkel bandázó Szamos-parti lakótelep egyik épületének legfelső szintjén, majd békés kalotaszentkirályi nyaralójában. Semmi fölösleges pompa az illatos faházban, világos paraszti elegancia mindenütt, gondosan kipuhított rend, a tárgyak belső törekvéseinek teret nyitó. Tornácán jólesett a nyugalom, hiszen előző éjjel kivilágos-kivirradtig barangoltunk az egyik ifjú magyar művész érdekltségébe tartozó belvárosi szórakozóhelyek dzsungelében, ahol a költő maga vezetett újabbnál újabb utakra. A Bulgakovból egy bezárt komplexumba kalauzolt, amit alig tinédzsernek látszó üzletvezetője, bizonyos Nyuszika úr ölelő vendégszeretettől áthatva kinyitattott. „Itt bármeddig maradhatunk” – így a szomszédvár, a Bulgakov tulajdonosa, aki kifejtette, hogy ő már seftel, vállalkozik, investál, kivont tőkével küzd, tárgyal és irányít, nemigen költő többé, legfeljebb néhanapján. Egyébként lealacsonyítónak érzi a „határon túli kisebbségi” stigmáját, kikéri magának, hogy segíteni akarjanak rajta, a Pestikek söröket fizessenek neki, de mi legyünk nyugodtak, minden italra az ő vendégei vagyunk. Gáláns európai gesztus.

Mezőváriba több raklap könyvvel érkezünk szeretetsomag gyanánt, nem kis ijedelmet okozva a kortárs magyar irodalomban járatlan, de a járműveket illesztékekig átkurkászó határőröknek. Kötetemből immár ott is elhelyeztem egy példányt, akárcsak Stockholmban, ahol felajánlott könyvért ugyanaz járt cserébe; szabadon választhattam a zsúfolt polcokról. Egy angol nyelvű bangladesi novellásköteten akadt meg a szemem, mert mihez is kezdenék a Pan African Writers' Association anyanyelvű kiadványaival? Ízig-vérig arab világ angol közvetítő nyelven: mennyit fogok fel belőle? Néhány óra múltán visszazéztem, az én könyvemem még nem választották, pedig szép a borítója: nemzetközi zöld, közérthető Chagall.

Sem itt, sem ott nem kellett fizetnünk, a ház állta a cehtet. Az általános- és középiskola menzáján forró erőleves, meglepő ízű fasírtgolyócskák, savanyú káposzta. Nagy csáberőt jelent a helyi kisebbség kisebbségének, mert addig taníttatják gyerekeiket, ameddig a felpúposodott műanyag asztalokon ingyenesen gőzölög az ebéd, negyedik osztályos korig. Stockholmban a harmadik világ szegényeinek tanuláshoz való joga áll a mozgalom központjában; a jelige: „literacy is a way out of poverty”. Kárpátalján annak, aki kezdeni akar valamit az életével, ajánlatosabb ukránul tanulnia, „Hungarian literature is a

way towards poverty”. Magyarországon a cél: bekerülni a világirodalomba, vagyis az európai irodalomba, vagyis Berlin tanulmányozható szubkultúrája lenni, „csak lovait kereső kisfiúnak ne lenni”. Kit fordítanak? Akire igény van? Egy író panaszodik, hogy Harry Potter- és Grisham-könyvek mindenfelé, amerre lát a külföldi irodalom könyvesbolti részlegén. A vérbeli európai szépirodalomnak nem mindegy, milyen nyelveken nem olvassák?

Minden anyanyelv egyenjogú, ugyanarra tesz képessé, beköti a metapszichológiai áramköröket: sajátos állapotban rögzíti a felfedezésre váró, szavakká formálódó világot. Az anyanyelvüket beszélők viszont korántsem egyenlők. Nyelvtanuló külföldi útjaimon számtalanszor elképzelttem, milyen lenne, ha az én anyanyelvemet akarná mindenki elsajátítani, az én kiejtésemet utánoznák lesett állal, az én életstílusomat irigyelnék.

Az EWC angol nyelvű közgyűlésén megtárgyaltuk a közös ügyeket, melyek a jog és a közgazdaságtan angol nyelvére absztrahálhatók. Mi történjen, ha a Board (elnökség) valamely tagja a munkavégzésben tartósan akadályoztatva van, mi tévők legyünk a deficittel, ki mennyi tagdíjat fizessen. Milyen megoldások találhatók a szerzői jogi problémákra a digitális térben, az erőfőlényben levő kiadókka szemben, a nyilvános haszonkölcsön bevételeinek arányos elosztására. Mind-mind lényeges kérdés, de válaszoltunk-e már az ezeket megelőző, indiszkrét kérdéseinkre? Mi az, ami a felvilágosult szlogenek, a jólnevelt kedélyek és a joggá dermedt formulák mögött *ugyanaz* bennünk?

Akárhogy csürte-csavarta egész munkásságát egyetlen kérdőjelle görbítve a moderátor, erre kellett felelnünk a Beregszászi Főiskola diákokkal zsúfolásig megtöltött dísztermében. A néhai királyi bíróság, a valamikori fegyvergyár kifogyta, levetette vakolatát, bordái kilátszódtak, vagy nem is volt, ami alól kilátszódnának. Ugyanaz a langaléta testalkat, mint északon, ám ami odafenn élére vasalt kisportoltság, az itt egyszerű soványság. A legkisebb konfekcióméret is lóg a férfiakon; zakójuk lötyög, ingnyakuk legfelül begombolva is átérne egy teniszlabdányi ádámcsutkát. A kérdező fiatal nyelvész önnön terminus technicusainak hálójában vergődött; megmentőjéért esdekelt. Amiben a közjó megtestesül, csakis a nyelv lehet, a közös emlékekkel berendezett nyelv. Nincs jogállami intézmény, melyben a közösségért viselt felelősség összegződhetne (ez a „fékek és ellensúlyok rendszere”), nincs szakzsargon – se jogi, se közgazdasági, se másilyen –, mely a felelősség, a kötelezettségek és jogosultságok alakzatait érvényes formába önthetné. Valami efféle hebegtem-habogtam, azon a nyelven, amin megtanultam teoretikusan gondolkodni, s ami nem éppen az erdő- vagy motorzúgás kollektív élményére apellál. Ha az irodalom

teremtő nyelve elvesztette hordképességét az európai társadalmakban, vajon az írók miért értenék rajta egymást? Vagy ha csak ők értik, mire mennek vele? Létezik-e középút az internet minőségi anarchizmusa és a kánon köldöknéző szkander-politikája között? Világosan működő önkorlátozó hatalom a tomboló dilettantizmus és a titkos lektorok, a magánnyelvek ellenében?

A „titkos lektorok” fogalmát egy németföldön élő magyar író vezette be, mondván, nem bíbelődnek „esztétikai finomkodásokkal” annak megítélésekor, milyen könyvet fordíttassanak le, hanem titkos lektorok döntenek el, mit kíván a német könyvpiac. A piac „láthatatlan kezének” Adam Smith-i víziója egy újabb mikroökonómiai szóképpel gazdagodott. Így már teljes a kép: a piacot a titkos lektorok láthatatlan keze igazgatja.

Az irodalom nyelve filozofikussá vált, a filozófiáé eltudományosodott, a posztmodern, „interdiszciplináris” tudományosság pedig visszahajlik a művészi szabadság ősalápotához. Semmi nincs a helyén. Nietzsche *A történelem hasznáról és káráról* című lenyűgözően pontos gondolatfutamai közt az „életet nem szolgáló” történettudósokról írja: „Ha például az egyikük Démokritosszal foglalkozik, joggal téved a kérdés a számra: miért nem Hérakleitosz? Vagy Philón? Vagy Bacon? Vagy Descartes? – és így tovább, tetszés szerint. S aztán: miért éppen egy filozófus? Miért nem egy költő, egy szónok? S egyáltalán. Miért éppen egy görög, miért nem egy angol vagy egy török? Talán nem elég nagy a múlt, hogy találjatok benne valamit, amihez képest nem tűnök önmagatok előtt olyan nevetségesen tetszőlegesnek?” Túlon túl nagy a múlt, tágas Európa a választáshoz az emberöltő léptékéhez képest.

Nem keveset vártunk a beregszászi ebédre-vacsorára, olyan jelentős európai szerzők, mint Vári Fábrián László vagy Penckófer János társaságában. A leves annyira csípős volt, hogy csak belekóstoltam, a főétel húsfalatkái hajdani, diétás gyomromhoz szabottak. Házi sörük viszont, bár minden korszokban más ízű, kifogástalan. Az is szerencse, hogy szereplésünk előtt sikerült hozzájutnunk némi hókiplihez a piaci forgatagban. Csak mikor hazaértünk, hallhattuk a rádióban, mi adja az ukrán étkek hamisítatlan egyedi stíhjét, ami időnként annyira föl-erősödik, hogy a csábító reggeli rántottát már émyegőn toltuk félre: az Ukrajnából az EU-ba importált (testvériesen szólva: exportált) háztartási repceolajban nagy mennyiségű ásványi olajat mutattak ki. Táplálkozhat-e repceolajból a világirodalom?

Chairpersons’ Lunch-nak nevezték az utolsó, zártkörű fogadást, ahol megjelentem, és Mats Söderlund teátrálisan nekünk szegezte a szónoki kérdést: miért tettünk eleget szívélyes meghívásunknak? Mielőtt az elnök

pohárcocogtató felszólalási kedvét tudunkra adta, a Pánafrikai Írószövetség vezetője frissen beszerzett Nokia telefonjával fényképezte magát; lebernyegének suhanása mindig mást és mást csalt az objektív elé, hol kiváló rénszarvassonkát, hol a tenger valamely ínycsiklandó teremtményének darabkáját szorongatva tárgyírjában. Valóban, mi célból gyűlt egy helyre a világ irodalma, mi rántott össze bennünket, mint vasreszeléket a mágnes? Hová törekszik, ami nem provinciális?

Oly sok kritika érte az európai metafizikát, vele együtt a személyiség önazonosságát, miközben bizonyos értékek mellől nem tágitott ez a konferencia sem; ráadásul e nemzetközi szerződésekből jól ismert szabadságjogokat éppen az európai történelem párolta sűrű szesszé. Ha nincsen metafizika, mit akar leleplezni, kerülgetni az irodalmi mű? A legegyszerűbb, ha az átjárható kultúráról és az uralhatatlan nyelvről szól, vagyis saját technikai gondjairól, így legalább az írók összekacsintanak műveik felett. Stockholmban gyakran éreztem, hogy könnyen kikezdehető, mégis fundamentális lelki, tudati műveleteket divatos vitatni, a nyilvánvaló esetlegességek viszont alááshatatlanok. A zárőnnepeségen felállva tapsoltuk a híres, kerekesszéken betolt író, akiről sosem hallottam, és akinek még a Szépirók Társaságának küldötte is csak futólag találkozott nevével, mikor egy évig Londonban élt. Olvasni nem olvas-ta könyveit. Kíváncsi lennék, a hatalmas teremben hányan tudnák idézni akár egyetlen könyvének címét is. A résztvevők tekintetét látva talán egy százalékuk.

Válaszok nélkül nincsenek kérdések. Korunk vezető filozófiai áramlatai tagadják a „szubsztancializmust”; ahány kérdező, annyi válasz. De minden egyes válasz elfogadható-e válasznak, vagy csak újabb kérdések között nyit frontot, nevezetesen: melyik válasz az elfogadható? A világirodalom nem nélkülözheti az azonos kérdésföltevéseket, ezért a válaszok legalább bizonyos körében való egyetértést sem. Milyen tartalmak, jelentések esnek áldozatul a világirodalmiságnak, melynek eredménye – olvasóit vesztett korunkban – legjobb esetben is a nyelvi határokon átívelő szubkultúrák kialakulása? Kiváltja-e ez a nemzeti kultúrákat, válogató logikája egynemű-e vele? Ha nem egynemű, miért feltétlenül magasabb rendű? Egyáltalán, hogyan fest, kik tervezik az európai író- és olvasó-uniformist? Út közben ért az egyik titkos lektor állásfoglalása az ír fordítási pályázatra benyújtott anyagokról. Lesújtó. Szemünkre veti, hogy bár elsőrangú magyar műveket olvasott, azok nem adják vissza az eredeti szövegek valamennyi árnyalatát. Miféle elvárásoknak kell megfelelnünk, az ír vagy a magyar olvasóknak?

Míntha a nagyvilágba vágyó irodalom azon nyelv kulturális és működési törvényszerűségeinek mutatna sza-

márfület, amelyből vétetett. Könnyen lehet, hogy eredeti nyelvét veszve a lényegétől fosztják meg, még ha azzal egyenrangú, új mű születik is. Hiszen a szépirodalom lényege – egyebek mellett –, hogy megteremtse olvasóját, szemben a kizárólag szórakoztató irodalommal, mely létező közönségét szolgálja ki. Nehéz szabadulnom a gondolattól, hogy a nemzeti irodalmak intézményrendszereinek globális csődje hozza magával az igényt a globális intézményrendszerek iránt, melyek aztán bizonyos lokális elvárásoknak kell hogy eleget tegyenek. Az irodalom a valóban világméretű, szabad iparágakkal szemben sohasem szállhat ringbe, hiába ez a – nyíltan ki nem mondott – célja valamennyi ernyőszervezetnek. Minél nagyobbak, legitimitásuk is annál erősebb arra, hogy megmondják, mi számít helyes, és mi helytelen piaci magatartásnak, s hogy ki részesülhet érdekvédelemben.

A felvilágosodás óta kísért bennünket igazán az *univerzalizmus* rosszul felfogott értelme. Hittük már Európában, hogy képesek vagyunk olyan jogi kódexeket írni, melyek mindenütt egyformán ideálisan szabályozhatják életünket; hogy ami igazán fontos, nem franciákkal, németekkel, svéddekkel, írekkel, magyarokkal történik, hanem *emberekkel* és az *emberiséggel*, ezért hűsbavágó kérdéseink csakis közösek lehetnek. Ennek mégis ellentmond az irodalmi tapasztalat. Egy irodalmi téma attól válik érdekessé, izgalmassá, megrendítővé, értékes esztétikai minőséggé, hogy nem *általában* történik velünk, emberekkel, hanem rögzített időben, pontosan körülhatárolható térben, megnevezhető személyekkel. Éppen ettől lesz sorsunk örökérvényű, jó értelemben véve *univerzális*, amit viszont így kizárólag anyanyelvünkön élhetünk át.

Biztosra vettem, hogy az odaút kényelmetlenségeit, börtöndöm vizsgálati fogságát volt hivatott helyretolni a ragyogó mosolyú repülőkisasszony. Engedélyt kért tőlem, a jegyem hadd szóljon business class-ra visszafelé. Világirodalomtól nemzeti irodalomig vissza. „Milyen welcome drinket hozhatok?” – kezdte a stewardess, mialatt finoman lesegítette zakómat. Zamos Villányit hazáig! A személyzet egy másik tagja megsértődött, mert csak a hetilapokat kértem a felajánlott mindenféle sajtótermék közül. „Úgysem történik semmi, nyár van” – vonogattam a vállamat zavartan. Forró kézmosó kendő, háromfogásos vacsora; krémleves, isteni vadas, és még az új kedvencből is átmentettek a gépre, kis szelet rénszarvassonka. Svédország utolsó ajándéka. A laptopom ezúttal a fedélzeten, de nem is ültetem fel a tédemre, ötlettelenebb, megállapodottabb vagyok utazómagasságon, mint bármikor.

Tízezer láb. Valahol itt lehet, ebben a szférában, a tejfölsűrű felhők és az angyalok között félúton a Földet keresztül-kasul száguldó internet, de talán még a világirodalom hazája is.

Verset, ne ocsmány varangyot!

Beszélgetés Vári Fábián Lászlóval

Vári Fábián László élete és alkotói pályája izgalmas egységben formálódott és így alakul most is. Mint mozaikkockák, úgy rakódnak egymás mellé a sorsszerűnek mutatkozó tragikus és mulatságos, a megkapóan szép és abszurd helyzetek: életének és költői fejlődésének fordulatai.

Természetesen az életrajzi adatok – az ő esetében is szárazak – mind-ebből alig sejtetnek valamit. Mert igen keveset mond például az, hogy Vári Fábián László 1951. március 16-án született Kárpátalján, Tiszaújlakon. A Nagyszőlősi Középiskolában érettségizik, és 1968-tól az Ungvári Állami Egyetem magyar nyelv és irodalom szakán tanul. 1972-től sorkatonai szolgálatot teljesít a szovjet hadseregben, s 1978-ban, öt éves késéssel fejezi be egyetemi tanulmányait. 1976-tól a Vári Középiskolában dolgozik, 1989-től 1999-ig aktívan részt vesz a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség munkájában, 2000-tól a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára, 2002-től az *Együtt* című folyóirat szerkesztőbizottságának tagja, majd 2004-től a szerkesztőbizottság elnöke.

De a pályát fémjelző kötetek ugyancsak keveset árulnak el arról a világról, amely érdekes egységben él az alkotó emlékezetében, valamint verseiben és katonai éveit felidéző prózájában, amely *Tábori posta* címmel jelenik meg már évek óta különféle folyóiratokban. Legfeljebb arra kapja fel az ember a fejét, hogy Vári Fábián Lászlónak csak negyvenéves korában, 1991-ben jelent meg első verseskötete, a *Széphistóriák*. Merthogy azután már kisebb-nagyobb kihagyásokkal mégis sorjázni kezdtek a kötetek: 2. *Kivont kardok közt* 1992., 3. *19 vers a hűségéről és a halálról* 2000, 4. *Világtalan csillag* 2001; 5. *Harminchárom év* 2002., 6. *Fecskehajtó idő – régebbi és új versek* 2004. Balladagyűjteménye, a *Vannak ringó bölcsők*, a *Kárpátaljai magyar népballadák* alcímet viselő könyve pedig két kiadást is megért már: 1992-ben adták ki először, 2006-ban pedig másodszor. Műfordításai, a balladafordítások a *Kárpátaljai ruszin népballadák*, valamint Szlavko Szlobodan versei a *Világtalan csillag* című kötetében jelentek meg 2001-ben.

Tehát Vári Fábián László költő, író, néprajzkutató, főiskolai tanár, folyóiratszerkesztő, a református egyház presbitere, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség választmányi tagja, közéleti szereplő; aki három gyermek apja, és aki immár négy unokával büszkélkedhet.

– Mindig is egységben láttad az embert és az alkotót, az egyént és a közösséget, a múlt és jelen történéseit, vagy ez már a felnőtt ember tudatosan kialakított világnézete nálad? A „felnégyelt Haza” – hogy mindigjárt saját verssorodat használjuk – és az egység gondolata hogyan él egymás mellett?

– Azt hiszem, nemcsak felületesen, de dagályosnak is tűnhetnek, ha a kérdésre mindigjárt rávágnám, hogy

igen, mindig tudtam. Ahhoz ugyanis, hogy a kérdésben megjelölt irodalomelméleti, illetve filozófiai kategóriák összefüggéseiről viszonylag tartható véleményt alkossunk, az emberek többségénél bizonyos fokú bölcsesség szükségeseltik, amit általában az idő szokott meghozni. A kezdetekre visszagondolva most úgy számolgom, hogy korábbi verseim még egyértelműen az ösztönösség jegyében születtek, s

csak harmincas éveimhez közeledve alakult ki és állandósult bennem a kimondott szó iránt való felelősségtudat, ettől kezdve mérlegelem komolyabban a művek értelmét és kódolt üzeneteit, azok befogadhatóságát, lehetséges olvasatait.

Az ember és az alkotó viszonyára térve mindigjárt az elején kételyek merülnek fel bennem: ismerjük-e kellőképpen az alkotás természetét és összetevőit? A jelentősebb, már lezárt és az irodalomtörténet által alaposan elemzett életművek esetében viszonylag tisztán láthatóak a kapcsolat elemei, de nincs két egyforma ember, nincs két egyforma alkotó, s ennél fogva a köztük fennálló viszonyt sem lehet sablonokba kényszeríteni. Az viszont tény, hogy az alkotó az emberben (származása, genetikai öröksége, neveltetése, életkörülményei függvényeként), annak fizikai és szellemi adottságaiból fejlődik ki, mint bábból a pillangó, s ettől kezdve önálló életet élhet. A hasonlat csak annyiban sántít, hogy míg a fejlettebb életformájában önfeledten csapongó pillangó már el is feledte odahagyott porhüvelyét, az alkotó személy, aki munkája közben korok és világok vándora, visszatér az emberbe, visszaadja kölcsönként nyelvét, esztét, emlékeit. Így talán szerencsésebb valamivel, ha ezt a

viszonyt az álom idején a testből kijáró lélekhez hasonlítjuk.

Az eddigiekből – különösebb képzelőerő sem kell hozzá – közvetlen szál vezet az egyén és a közösség kapcsolatához, mely a történelmi korok váltakozásával maga is változik. Az egyénnek – ezt általában el is fogadjuk – többnyire alárendelt szerepe van a szűkebb és tágabb közösségi szintekkel szemben annak ellenére, hogy azok minőségi ismérvei (identitástudat, kultúra, gazdasági helyzet) elsősorban az egyes személyek, vagyis az „alapanyag” magával hozott értékeiből állnak össze. De tudjuk azt is, hogy a többség által fokozatosan alakított és elfogadott, a közösséget működtető konvenciók és tradíciók követése mindenre, így az adott csoportból kiemelkedő politikai vagy gazdasági vezetőkre, jeles személyiségekre nézve is ajánlatos, mert a renitenseket a közösség kiveti magából. A történelem számon tartja a nagy egyéniségek és a tömegek jeles összecsapásait, melyekben – még ha gátlástalan diktátor az ellenfél, sokszor akkor is – a tömegek kerekednek felül. Ez a körülmény több más tényező együttesében intő példa lehetne korunk politikusai számára, akik egyéni vagy pártérdekeik által hajtván megfélemedkeznek arról, hogy nem az ország leépítésére, hanem a közjó fejlesztésére tettek esküt, s rég elfeledték, vagy meg sem tanulták, hogy a közösséget csak az iránta érzett feltétlen alázattal lehet szolgálni. Akik a múltban ellenzőképpen cselekedtek, azokat árulónak nyilvánítva a népharag rendszerint halállal büntette. Ezzel meg is érkezünk a kérdés következő részéhez, a történelemhez.

Már az ókori bölcsök is tudták: balga ember az, aki nem figyel „az élet tanítómesterére”. Ők viszonylag korán felismerték, hogy az emberi társadalmak fennállása óta mindig a javak birtoklásáért támadtak a jelentő-

sebb konfliktusok, s ezek forgatókönyvei koronként más környezetben, más szereplőkkel megismétlődtek. Magyarságunkat nem is Mohács, de Hunyadi Mátyás elvesztése óta sújtja a magyar átok, ám mi magunk mennyivel vagyunk bölcsőbb, ügyesebb politikusok, mint gyakorta kárhózzattal emlegetett apáink? A széthúzás olyanra megszokott, szinte idültté váló társadalmi jelenség, hogy már csak az érzékenyebbek kedélyeit borzogatja. Félő, hogy ebből az állapotból táplálkozik további romlásunk, és bizonyos, hogy „vezetőink” útja innen „ívelt” a nyílt nemzetárulással felérő 2004-es, decemberi népszavazásig, amikor a történelem prédájává lett, határokon túlra rekesztett nemzetrésztől megtagadták az állampolgár-

Édesanyjával

ságot. De mondhatom keményebb metaforákkal is: sóval szórták be a „felnégyelt Haza” máig eleven, soha nem gyógyuló sebeit.

A „felnégyelt Haza” víziója, bár kora ifjúságom óta kísértetként jár a nyomomban, ebben a drámai tömörségben kerek húsz évvel ezelőtt jelent meg előttem. Mindmáig ez volt költői tevékenységem egyik legfájdalmasabb felismerése, melyet, mint szétdarabolásunk mementóját,

az agyakra állított felkiáltójelnek szántam. De – mint újabban tapasztaljuk – további jelenetek is előhívhatók a képből, ám azok megfogalmazása, további darabolásunk kimondása maradjon előttem tabu, s ily módon talán az egység gondolata is velünk marad. Tekintsünk úgy az egységre, mint nemzetünknek egy majdan létrehozható eszményi állapotára, mely felé törekedni minden magyar szent kötelessége.

– *Nem csupán egy értelmezési lehetőséget látsz abban, ami a születés körülményeinek mondható, ami a tanulás alakulásában történt, és ami a költői létet tudatosította benned? Állítod, hogy mindennek így kellett történnie, sorsszerű volt minden?*

– Arról már többször beszéltem, s ezt mások is megerősítették, hogy a születés körülményei, a gyermekkor környezeti hatásai (a család és a kissé tágabb közösség a maga teljes világával, a gyermekkor színterei) akár egy életre szólóan meghatározhatják a személyiség és az alkotói pálya fejlődését, amelyet ettől kezdve nyugodtan tekinthetünk akár sorsszerűnek is. Kétkezi munkából élő szüleimnek egyetlen gyermeke voltam, ezért talán az indokoltnál is több figyelmet kaptam, amely nagyrészt az iskolázatásomra irányult. Lágert járt apám, aki természetesen tiszta értelme és tájékozottsága által akár értelmiségi is lehetett volna, elmondta jó párszor: „Ha a fiú nem viszi többre az apjánál, vagy az apában, vagy a fiúban van a hiba. Én minden tőlem telhetőt elkövetek azért, hogy a fiam, ha majd felnő, ne piszkosan üljön este a vacsorához.” S bár nem éppen irodalmi pályára szánt, első sikereimnek örülve ezt mondogatta: „Te nem az az ember vagy, akiből tizenkettő tesz egy tucatot”. De szegény nagyanyám öröme és őszinte lelkesedése volt a leginkább meghatározó, aki halála napjában is csak azt sajnálhatta – én ekkor már egy ideje katona voltam –, hogy

nem fogja megtudni, belőlem mi lesz. S ha már a katonaságot említettem, eszembe jut, hogy 1973-ban egy levelezőlapon ott ért utol az irodalomtörténész Kiss Ferenc üzenete, mely szerint nemcsak a lapot aláíró kis társaságban (Kiss Ferenc, Kovács Vilmos, S. Benedek András) emlegetnek szeretettel, de megvan a helyem az egyetemes magyar irodalomban is. Ez a biztatás adott nekem elegendő erőt a következő hét-nyolc esztendő túlélésére, s ahhoz, hogy az irodalmi pályán való (korábbi) elbuktatásom terhét méltósággal hordozzam. S ezen túl megerősített abban a meggyőződésben is, hogy jól döntöttem, amikor a könnyen szedhető babérok helyett a kényszerű hallgatást választottam.

Apámról – úgy érzem – el kell még mondanom egy-két fontos dolgot. Mielőtt azonban részletezném, hadd bocsássam előre, hogy én elfogadom a génkutatóknak a nemzedékek egész során át lappangó, majd hirtelen feltörő talentum természetéről szóló magyarázatát, de meggyőződve teszem hozzá, hogy a tehetség jelentkezéséhez a szellemi környezet térereje is fontos. Értelmem nyiladozása idején engem is érték ilyen rásegítő hatások, melyekből most csak apám szerepét emelem ki, aki tucatszintű verset és rengeteg idézetet tárolt a fejében, s elmondásukhoz mindig megtalálta az alkalmas pillanatot. Így lett számomra örökös élménnyé Ábrányi Emil *Mi a haza?* című költeménye, melyet hűvös őszi estén, amikor anyám esti műszakos volt a cipőgyárban, a takaró alatt magához vonva mondogatott a fülembé. Polgári iskolai olvasókönyvében később megtaláltam és megtanultam ezt a verset, a hazaélmény és a hazaszeretet érthető közvetítésének egyik legalkalmasabb, legmaradandóbb szövegét, s állítom, hogy magyarságtudatomnak és a poézis iránti vonzalmamnak is ez lett egyik legelső forrása. Ugyanakkor az én apám volt az a szülő is, aki később

Kovács Vilmos és Fodó Sándor köztudottan ellenzéki társaságától, helyesebben az ellenzékiesség politikai következményeitől féltve rá akart bírni az elhallgatásra. Erre tett sikertelen kísérletei után szomorúan könyvelte el, hogy már nem vagyok az ő mindenben engedelmes fia.

Ezzel a családtól kapott örökséggel érkeztem 1958-ban az iskolába, ahol kilencévesen már megkaptam az első hatalmas pofont. Keservesen sírtam, mert ártatlannak éreztem magam. Ezt megelőzően senki sem mondta, hogy a járási inspektorok előtt nem illő emlegetni vallásos neveltetésemet. Így hamar megértettem, hogy ez a világ, ha nem is teljesen ellenséges, de a hazulról hozott értékeket a kommunista-ateista ideológia teljes súlyával igyekszik elnyomni, s ezt az új, barátságatlan környezetet csak úgy tudom elviselni, ha a magyarság, az ünnepek és a hit szentségeit magamba zárva igyekszem elkerülni az újabb konfliktusokat. De ezeknek a magam-szabta felteteleknek sem tudtam következetesen eleget tenni, mert egy alkalommal, a nagyszülősi tankerület magyar iskoláinak műkedvelő szemléljére készülve, orosz származású, a magyart kissé törve beszélő osztályfőnököm hozzájárulásával a tiszaujhelyi kultúrházban népes falusi közönség előtt elmondtam azt a nevezetes Ábrányi-verset. Igazgatóm, egyben magyartanárom, a zsűri tagjaként – jól láttam – igazi kínok között szenvedte végig a produkciót, s amikor a taps megszólalását követően összehúzták a függönyt, felrohant a színpadra, mellemen két kézzel megmarkolta a zakót, s fejmagasságába emelve a képembe sziszegte: – Az anyád istenit, honnan szedted ezt a verset? – Egy könyvben találtam – válaszoltam. – Biztos valami régi könyvben, ugye? Erre csak bólintottam, mire ő pár pillanatnyi tévovázás után egyszerűen eleresztett. Amikor

padlót értem, térdeim megcsuklottak. Tizennegyedik esztendő voltam. Hatalmas országunkban már javában tartott a személyi kultusz következményeinek felszámolása, de az iskolai kulturális rendezvényeken – oroszul és magyarul egyaránt – még mindig műsoron volt a *Szulikó*, Sztálin legkedvesebb dala. S én viseltem az úttörőnyakkendőt, később a komszomolcsillagot, miközben belülről belémkövesülve egész lényemet kitapétázta a dac. Mást nem tehettem, ilyen képmutató világban éltünk.

Negyven év múltán visszagondolva az indulásra, már nem tudom, hogyan summázzam. Hogy sorsszerű volt-e, vagy nem – döntse el az olvasó.

– *Költői fejlődésedet is a kárpátaljai barátok és a költészet tanulmányozása, valamint a megfoghatatlan sejtelem és felfejthetetlen rádöbbenés egységében magyarázod. Hogyan is pillantottad meg azokat a bizonyos „lépcsőfokokat”, amelyekre fel-fel-lépve haladtál előre?*

– Költői fejlődésem kezdeteiről nem sokat tudok mondani. Tizenhat-tizenhét évesen pont olyan primitív, értékelhetetlen verseket írtam, akár a legtöbb középiskolás, aki megrekedt Petőfinél, Vörösmartynál, Aranyánál. Adyt és József Attilát, mivel tankönyveinkbe az úgynevezett forradalmi és proletárverseket rakták „csalínak”, még nem ismertem eléggé, kortárs magyar költőkkel pedig csak elvétve találkozhattam. Figyeltem, természetesen, a rendszertelenül megjelenő kárpátaljai versközlésekre is, de Kovács Vilmoson kívül senki sem tudott igazán lekötöni. Amikor '67 őszén táskámban mintegy tizenöt-húsz verssel Ungvárra indultam, volt ugyan bennem némi izgalom, de hiú reményekkel nem áltattam magam. Ennek ellenére rosszul esett, kissé talán el is kedvetlenített, hogy „munkáimat” megvitatásra alkalmatlanak minősítve csak megmosolyogták.

Maradtam mégis, és végighallgattam Fodor Géza, Zselicki József és mások már publikált verseinek méltatását, s annyit rögtön éreztem, hogy a fiúk jókora lépéssel járnak előttem. Mindenképpen figyelemreméltó, frappáns kis verseik előnyét azonban csöppet sem tartottam behozhatatlannak, inkább kimondatlanul is elem állított mércének tekintetem, s valami kisebb csoda folytán villámgyorsan felfogtam s magamban ott helyben leképeztem az általuk használt képalkotási technikát. A következő összejövetelre, amely egyben a Forrás Stúdió megalakulásának alkalma is volt, már vittem magammal három olyan írást, amelyeknek reményeim szerint meg kellett felelniük az akkori igényeknek. Stumpf (Benedek) András, de főként Balla Gyula, későbbi barátaim és pályatársaim elképedve, majdhogynem hitetlenkedve fogadták a verseket, majd megállapították, hogy a két alkalom között valóban nagyot léptem előre. „Ha még egy ilyen lépést meg tudsz tenni, költő lesz belőled” – biztatott szegény, ma már csak néhai Gyula barátom. Ekkor, ha maradt még bennem egy kis bizonytalanság, az említett versek megjelenésével, '68 márciusában az eloszlott teljesen. Barátaimnak ama következő lépésem

iránti várakozása, mivel már az egyetemi felvételre készülődtem, engem izgatott a legkevésbé, de egyre többet olvastam, s főként versesköteteket. Megismertem s egy életre szívembe zártam a népköltészetet, hosszú órákat töltöttem együtt József Attilával, a Nagy László által tolmácsolt Lorcával, előfizettem a Kortárs és az Új Írás című folyóiratokra, néhány napra kölcsön kaptam a Kilencek *Elérhetetlen földjét*, s egyszer csak rákaptam Nagy Lászlóra.

Nekem rendkívüli élményt jelentett minden egyes szellemi kaland, melyekből végül azt szűrtem le, hogy az igényesebb költői beszédhez szükséges ugyan, de önmagában kevés a műveltséggel megszerezhető intelligencia. A költészet valójában a kivételezettek adottsága, a tudat mélyebb szintjein megvalósuló magasabb rendű gondolkodás. Ezzel a felismeréssel jutottam – legalábbis azt hiszem – a következő lépcsőfok elé.

– *Nemrég az egyik író-olvasó találkozón felolvastad kedves pályatársad épp nyomtatásban megjelent költeményét, és azzal illusztráltad mondanivalódat, hogy „Na, ez vers!” Milyen költeményt tekint Vári FABIÁN László jó versnek tehát?*

– Sietve bocsátom előre: nem tartom magam arra illetékesnek, hogy

én mondjam meg, milyen a jó vers. A rendkívül változatos, sokszínű, sokszólamú kortárs magyar költészet köre – úgy gondolom – az olvasói világszemlélet, ízlés, társadalmi rétegződés, tájékozottság és más egyéb kötődések szerint szerveződnek olvasói táborok. Ezek népességének és hatékonyságának becslése, minősítése – megfelelő mérési adatok híján – szintén nem az én dolgom, azt azonban joggal feltételezem, hogy a vers minőségének kérdésében mindenki saját ízlése, olvasási kultúrája, rokony vagy ellenszenve alapján formál véleményt. S ebben – legalábbis nálam – nem játszik szerepet, hogy gazdagon burjánzó költészetünknek ki melyik vonulatába vagy szekértáborába tartozik. Csak a vers a fontos, amely ha valóban jó, szólhat bármiről, de azt a líra arisztokratikus méltóságával tegye. Adjon érzelmi többletet, üzenjen, keltsen visszhangokat, hogy az olvasó hetek múltán is érezze az újraolvasás kényszerét, legyen élmény a vele való találkozás. Tudom, ezzel a felsorolással még nem sikerült együvé ternelnem a jó vers ismérveit, nem is erre tettem kísérletet, csak azt szeretném valami módon rögzíteni, hogy az én szépérzőm mitől kezd hullámlani. S jöhetnének itt az idézetek vagy akár teljes terjedelmű költemé-

Az egyetemi csoport (1968)

nyek, mert több kortársamtól is tudok akár iskolás módon, kívülről verseket, de ezt most hagyjuk. Czébelly Lajos *Quo vadis?* című kis remekéből viszont – hiszen a kérdésben őrá utaltál – ide másolom a befejező szakaszt: Megy az ember, néha megáll, / Mintha várna / Valakire. Nem tudja, hogy / Önmagára. / Megreng a föld, kapaszkodna, / De nincs mibe. / Fény önti el, s utolsó lép / A semmibe.

– *Ma már szinte alig akad olyan ismerője Vári Fábián Lászlónak, aki ne ellenállóként tartaná számon azt a tevékenységedet, amelyet Fodó Sándorral és a Forrás Stúdióval végeztetek egyetemi éveid alatt. Mennyi tudatosság volt a cselekedeteitekben? Ellenállónak éreztétek magatokat már akkor is, avagy a hatalom által rátok süített bélyeget láttátok később felemelő tettek?*

– Bizony, eljárt az idő. Ennek is negyven éve már, s tapasztaljuk, hogy az emlékezet olykor hajlamos egybe mosni az egymáshoz valóban közel álló dolgokat. De azért vagyunk most együtt, hogy ebben a kérdésben is valamelyest rendet tegyünk. A felidézett történetnek ugyanis legalább három szála van. Ezek végül valóban összefutnak, most azonban kövessük őket a maguk rendje szerint, sorjában.

A '67 novemberében alakult Forrás Stúdió fiataljaitól, mint csoporttól, még távoliak az ellenállás eszméi, de nem keverhetjük őket rossz hírbe azzal sem, hogy esetleg szocialista hazafiak lettek volna. Egyelőre, csak irodalmi sikerekről, a *Szilaj nádparipán* címmel készülődő versantológiáról, a publikációs lehetőségek bővítéséről álmodoznak, de 1970 táján, Kovács Vilmos erkölcsi támogatásával – már a magyarországi folyóiratokban való megjelenésről is. A műhely legtehetségesebb tagjai (Balla Gyula, Benedek András, Fodor Géza, Füzesi Magda, Zselicki József) mai szemmel nézve is elfogadható, vállalható verseket írnak,

melyekben az egyre inkább kiszoruló pártideológia helyét az egyetemes emberi értékek veszik át, Benedek András költészetében pedig a nemzeti élmény beszédes kifejezéseként megjelenik s szinte azonnal tovább- „terjed,” rám is átragad a kurucos attitűd. Azt hiszem, a Stúdióon belül ekkor kezd tudatosulni és állandósulni – még nem az ellenállás – a hazug, zsarnoki rendszerrel szemben táplált tagadás gondolata. Ezt csak megerősíti a Benedek–Kovács szerzőpárosnak a kárpátaljai magyar irodalomról készített és a Tiszatáj 1970 októberi és decemberi számaiban közreadott tanulmánya, ahol először mondatik ki nyilvánosan a kárpátaljai magyar lakosság 1944-es sorstragédiája. Ezzel a számunkra fontos irodalom- és kultúrtörténeti eseménnyel a Forrás életében egy jelentős forduloponthez érkeztünk. A területi (megyei) pártbizottság előretolt szeméi ettől kezdve fokozott figyelemmel követik minden lépésünket.

A második szál Fodó Sándor tanári pályafutásával indul, aki a tartui egyetemről, egy szabadelvű, már-már európai milióból érkezve a gondolat szabadságát is elhozta közénk. Szűkebb szakterületén, a nyelvtudományon belül is kiválóan fel tudta kelteni hallgatóinak érdeklődését, de igazán jó a magyarságismeretben volt, amiből viszont nem szerzett oklevelet. Hogy is tehette volna, mikor az erre való képességét Illyés Gyula, Veres Péter és Németh László szellemi tanodájában fejlesztette, csiszolta, s lelkesedésével csakhamar bennünket is hatása alá vont. Jól emlékszem: köznyelvünk nem kapta még fel az *identitás* ma oly divatos fogalmát, ellenben a népben és nemzetben gondolkodás, a nemzet szolgálatára való készülődés egyre többször volt egyre kimerítőbb beszélgetéseink tárgya. Fodó zseniális szervezői képességét a bölcsészkar vezetése is felfedezte, s meglehetősen gyakoriság-

gal igénybe is vette. Órá bízták – többek között – a diákság műkedvelő tevékenységének szervezését, amelyet a magyar szakos hallgatók öntudatára, lelkesedésére és szakértelmére számítva Sándor elvállalt, és missziónak tekintett. A műsorok irodalmi blokkjának összeállítása és megjelenítése – természetesen – a Forrástagok jogosultsága volt, s ehhez köthetően akár rögzíthetjük is a Forrás és a Fodó körül kialakult tágabb közösség tevékenységének és céljainak találkozását. Hamarosan összeállt a Kovács–Fodó–Benedek triumvirátus, ami egyértelműen maga után vonta a Stúdió baráti körének bővülését, a Stúdió szakmai jellegű beszélgetéseiben viszont napirendre kerültek a nemzetiségi közügyeket felvető polémikák. Az egyetem vezetése ezt a szálát Fodó elbocsátásával igyekezett elvarni, ez által is remélve a nyilvánvalóan érlelődő magyar ügy elcsendesedését. Ehelyett tiltakozások sorozata kezdődött, az ukrán oktatási minisztertől terjedelmes táviratban követeltük a tanárunkat ért jogtalan sérelem kivizsgálását és Sándor állásába való visszahelyezését. A bizottság kiszállt, vizsgálódott, a rektori döntést jóváhagyta, a tiltakozók nevét és arcát pedig ismételtelen megjegyezték.

Az ügy harmadik szála a hatvanas évek közepétől kezdett sodródni, mégpedig a Kovács Vilmos–Balla László közti személyes, illetve szakmai eredetű konfliktus miatt, de a vége csak '71 tavaszán került felszínre – talán nem véletlenül – az előbbi két szál közelében. Mivel Vilmost direkt módon nem lehetett ellehetetleníteni, Balla a Tiszatáj-ügy kapcsán felbőszített megyei pártbizottság támogatásával – remekül kiagyalt módon – a Forrást vette célba. Május 9-én – Benedek András kivételével – a Kárpáti Igaz Szó fejleces meghívóját kézbesítette számunkra a posta – ma is őrzöm! –, mely által 1971. május 22-ére meghirdették a József

Attila Stúdió alakuló ülését. A szíves invitálást a Forrás tucatnyi tagságából mindössze négyen (Benedek, Fábíán, Fodor, Zselicki) utasítottuk vissza, így az ellencsoport létrejött, s hamarosan olvashattuk előre beharangozott közleményeiket. Sejthető volt, hogy az ügy ezzel még nem zárult le, de arra a kegyelemdőfésre, amit számunkra augusztus 20-ra időzítettek, mégsem számítottunk. A Kárpáti Igaz Szó *Elidegenedés?!* címen elhíresült cikkének fenyegetve támadó, névtelen szerzője verseink eszmeisége felől kezdte döntögetni a Forrás falait, de a verseknek helyet adó lapszerkesztőtől, valamint a bölcsészkar párt- és kommunista ifjúsági vezetőitől is számon kérte az elmulasztott éberséget. Szeptemberben, ahogy várható volt, fegyelmi vizsgálatok indultak ellenünk, majd azok csendesedtével számvetést végezve, válaszuk fogalmazásába fogtunk. A készülő dokumentum a bennünket ért méltánytalan támadás tényén túl a kárpátaljai magyarság legégetőbb gondjait is felpanaszolta, s a területi pártbizottságtól kérte azok alapos kivizsgálását és orvoslását. A *Beadvány* tizenhat oldalas, sűrűn gépelt három példányára Kovács Vilmos, Fodó Sándor, Benedek András neve mellé támogató egyetértése jeleként további háromszáz magyar (köztük néhány ruszin!) értelmiségi „véste” oda a nevét.

Vajon ellenállásnak számít-e egy tiltakozó aláírásgyűjtés a Szovjetunióban, 1971-ben? Ahogy veszszük, de sokkal elfogadhatóbb, árnyaltabb módon fejezi ki a lényegét, ha azt mondjuk, hogy ez az időszak volt polgárjogi mozgalmunk kezdete. Tíz esztendeje Fodó Sándor, a KMKSZ tiszteletbeli elnöke e régi történet kapcsán a következőket mondta: „A »szovjet-magyarok« fogalmát bevezetni szándékozó és meglévő iskolahálózatunkat is folyamatosan romboló hatalmi szándék

legalább részben megtorpant ellenállásunkon, és így sokban ennek köszönhető, hogy a rendszerváltozás után sok mindent sikerült megvalósítani korábbi törekvéseinkből. Az egykori egyetemisták, Forrás-tagok

Angyalbörben (1972)

egyéni helytállása jelentette azt a bázist, amelyen immár egy évtizede megalakulhatott a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. Ezért mondtam már ki több fórumon: a Forrás a KMKSZ előkepe volt.”

– *És milyen volt a népköltészeti gyűjtőmunka? Milyen volt akkor, a hatvanas-hetvenes években Kárpátalján olyan diáknak lenni, aki érdeklődik az ősi hagyományok iránt? A kárpátaljai ballada- és népdalkinccsel való megismerkedésnek szerinted volt-e hatása akkor még igencsak formálódó költői személyiségedre?*

– A tiszaujlaki Vásártéren, gyermekkorom talán legfontosabb színterén – visszaemlékezni is milyen jó rá! – hasonló korú társaim közt meglehetősen mozgalmas életben volt részem, s ugyanakkor a felnőttek világa is módfelett érdekelt. Emlékszem a fontosabb eseményekre, beszélgetésekre, a Rákóczi-kor mondáira, varrónő

nagyanyám kuncaftjainak hátborgongató hiedelemtörténeteire, de sajnálattal állapítom meg, hogy a család és a környezet már majdnem kisvárosi jellegű életéből hiányzott a lírai folklór. Népdalt a rádióban hallhattam először, ám a népdalfeldolgozásokra és a komolyabb zenére, főként az opera hallatára nagyapám azonnal felpattant a heverőről, és kikapcsolta a készüléket. „*Nem kell a kopera*” – mondta röviden, s én később magamban derülve még sokáig mérlegeltem, hogy az opera és a *kopera* (kooperatíva – szovjet típusú fogyasztási szövetkezet) közül melyikre is haragudott jobban?

Ezzel a „zenei” előélettel és az első egyetemi évfolyamon szerzett, eléggé felületes elméleti ismeretekkel kezdtem el tapogatózni a folklór pitvarában. Már ezerkilencszázhatvankilencet írtunk, nyár volt, és a magyar tanzék által kijelölt feladat szerint meséket, mondákat, esetleg balladákat kellett volna gyűjtenünk, de a munkához semmilyen gyakorlati útmutatást nem kaptunk. Az első napok eredménytelen bolyongásai után aztán mégiscsak összehozott a gondviselés valakivel, aki négy-öt igazi balladával kárpótolt a kezdeti kudarcokért. Köztük volt a *Halálra táncoltatott lány*, a *Szégyenbe esett lány*, a *Halálraitélt húga*, melyek szüzséjét ismertem ugyan, de ezeket az eredetien szerkesztett változatokat – bizonyára a „felfedezés” lázában égve – én egyszerre magaménak éreztem, akár egy váratlanul előkeült hozzátartozót. Az természetes, hogy ilyenkor érdeklődni szokás a származás, a kötődések, a további rokonok iránt, s én szorgosan olvastam, kutattam, megnéztem minden elérhető forrást, és sajnálattal gondolok rá, hogy Kallós és Vargyas munkái csak készülődven, akkor még nem állhattak segítségemre. Azt hiszem, ekkortájt, mondhatni „első látásra” létesült az az érzelmi forró-

drót, amely máig fennállóan jellemzi és szolgálja a balladákhoz való viszonyulását. Közérthetőbben fogalmazva, én ma is útra kelek, ha tanítványaimtól, de bárkitől hírt kapok egy szebb változatról, vagy akár egy tisztázatlan eredetű töredékről is.

Azt, hogy költői kibontakozásom a balladák és népdalok mélyebb megismerésével egyszerre indult, le sem tagadhatnám. Ismerőim, akik régóta érzékelik nálam a balladákra mutató epikum dominanciáját, maguk is tudják, hogy ez a kapcsolat sokkal többről szól, hiszen rendszerint verssoraimon is kiűt a „vadrózsák” s más mezei virágok óhatatlanul rám tapadt hímpora. Ez azonban még mindig csak a nyelvi külsőségek jól látható rokonsága, holott ennél – azt hiszem – fel tudtam fogni többet is. A legtisztább és számomra legértékesebb lírai folklórnak arra az ősköltészetből átmentett képességére gondolok, mely által valószerűtlenül szerkesztett terekben és helyzetekben, ép ésszel követhetetlen összefüggésekben s mégis jól azonosítható valóságban tudja lebegtetni előttünk a természeti és az emberi környezet, az élet fontosnak vélt fragmentumait. Szürrealista látásmódnak és beszédnek mondjuk ezt már jó ideje, ami az én felfogásom szerint valaha talán sámánok és táltospapok mágiaközeli képessége volt. Majd felfedezvén és eltanulván – XX. századi lírikusaink egész sora alkalmazta ezt a nyelvet, itta e forrás mennyei eredetű vizét, miközben mélységeit kutatva értelmezte – többször is nekiiramodva –, mint Csoóri a *Szántottam gyöpöt...*, vagy a *Tenger és diólevél* káprázatosan szép és tanulmányos esszéiben.

– *Költői neved kialakítása, párvalasztásod, tanári pályád és hivatásod további alakulása maga is szép és kerek, szerves történet...*

– Amikor apám hinni kezdte, hogy mégiscsak lesz belőlem valami, egy alkalommal halkan, bizalmasan tud-

tomra adta: elszomorítaná, ha családnévünket kevésnek vagy alacsonynak tartva irodalmi pályámhoz új nevet választanék. Meg sem fordult ilyesmi a fejemben – nyugtattam nem is sejtve, hogy hamarosan aggodalmának oka is bezörget az ablakon. 1980 táján üzenetet kaptam, hogy a szerzői-jogi bonyodalmak elkerülése végett meg kellene különböztetnem magamat azonos nevű, valamivel idősebb pályatársamtól. Hetekig tépelődtem, minduntalan apámra gondolva, azt remélve, majd csak elfelejtődik, vagy megoldódik valahogy. Nemsokára azonban jelentkezett S. Benedek András barátom, akit közvetítőnek kértek fel, s közölte, majd ő segít, ha egyedül képtelen vagyok dönteni, s én megkönnyebbülten bíztam rá magam. Tőle származik a lakhelyemre utaló előnév, a Vári, s a barátom attól fogva irodalmi keresztapámnak mondja magát. Legyen hát úgy – egyeztem bele megkönnyebbülten, mert így nem kellett elhagyni családnevemet –, legyen ez köztünk egy újabb kötelek. De ez a névtörténet csak úgy lehet teljes, ha elmondom, hogy új nevem, különösen eleinte, hármas támasza ellenére is nagyon ingatag lábakon állt. Mert minél összetettebb egy név, annál több a tévesztés vagy elírás lehetősége. Voltam – bizonyára a kézzel írt névalak hibás olvasatából eredően – Vócsi Fábán László ismerős hangzás miatti tévedés eredményeként – Váci Szabó Zoltán s nem is oly régen, valószínűleg a Fábán és Sebestyén nevek naptári szomszédsága okán – Vári Sebestyén László. Bizony, kellemetlen néha a szerkesztők felületessége.

Feleségemet, Borbély Klárát 1976 szeptemberében ismertem meg a vári iskolában, s ezt követően két héttel eljegyeztük egymást, majd november 6-án, mivel a házasságkötési törvény ennél korábbi időpontban nem tette lehetővé, megtartottuk szerény eskü-

vönket. Első két gyermekünk, Judit és Zoltán, mindjárt az elején, szép rendben születtek, Orsolya lányunk pedig 1989-ben már a közösen rakott fészekbe érkezett. Ha nem így alakul az életem, az életünk, bizonyára nem maradtam volna itt, Váriban, s ebben az esetben nem tudom, most mit válaszolhatnék a névváltoztatást illetően. De itt maradtam, itt vagyok a történelmi Bereg megye egyik legjelentősebb, kuruc múlttal bíró településén, s ezt másként már el sem tudnám képzelni, mint ahogyan azt sem, hogy a községi iskolában töltött negyed századot, amikor az írás helyett többnyire tanítottam, más jellegű tevékenységgel töltsem ki. Nem csak én próbáltam tanítani, magam is sokat tanultam, s rendkívüli szerencsének tartom, hogy szemem előtt, majdhogynem kezem alatt nőtt fel a kárpátjai magyar próza egyik mai kiválósága, Bartha Gusztáv.

Van azonban pályámnak még egy-két oldalága. Ezek egyike a társadalmi tevékenység. Ma már kétségtelen, hogy a kárpátjai magyarság történelmének utóbbi két évtizede szinte azonos a KMKSZ és más társadalmi szervezetek történetével. A kulturális szövetséghez már emlegetett ellenzé-
kiségem egyenes következményeként csatlakoztam. Ami pedig főiskolai státuszomhoz köthetően is a pályám része: az a ruszin népballadák fordítása és elmélyültebb tanulmányozása. Az érdeklődés az első fordításoknál is sokkal régebbi keletű. Még a nyolcvanas évek végén ismertem meg alaposabban *P. Lintur* kárpátjai ukrán folklorista gyűjteményét, a *Kárpátjai ukrán népballadákat*. Míg kezdetben a magyar anyagtól eltérő, gazdag tartalmi részletek kötötték le érdeklődésemet, egy idő után önkéntelenül is a párhuzamokra: a téma, a felépítés és a cselekményalkotó motívumok azonoságára vagy hasonlóságára terelődött a figyelmem. E jelenség múltbeli hát-

terét kutatva elsősorban középkori balladáink kialakulásának és virágzásának időszakát, a XIV–XVIII. század gazdaság- és társadalomtörténetét kellene minél alaposabban átvilágítanunk, amikor népeink között a migrációs folyamatok és állandó piaci kapcsolatok mellett meglehetősen élénk lehetett az érdeklődés egymás szellemi értékei iránt. A folklórtörténet már több olyan esetet feltárt – különösen a XIX. századi betyárköltészettől kezdve, amikor ismertté lettek egy-egy ballada születésének körülményei, esetleg az összöveg szerzője is. Mivel középkori balladáink esetében ez

kizárt, a folkloristák csak általánosságban beszélhetnek a ballada kialakulásának egyéni és közösségi feltételeiről. Nyomon követhetők olykor a téma- vagy motívumvándorlás egyes mozzanatait, azonban az átvétel első lépéseire készülő népi énekest csak a képzeletben tudjuk tetten érni, nagyjából oly módon, ahogyan az irodalomtörténet-írás tetten éri az első írott magyar vers, az *Ómagyar Mária-siralom* névtelen fordítóját, aki csak az alkotás kényszerét érezte, és fogalma sem lehetett tette nagyszerűségéről. Hasonló érdeklődéssel és alkotási szándékkal fogadhatták a névtelen középkori énekszerzők a külfországból vagy a szomszédos néptől érkező balladát, mely a beágyazódás első fázisában minden bizonnyal még csak elbeszél formában lett a szájhagyomány része. Ezt a feltevést igazolják prózai alakban megrekedt, a mese és a monda határán közlekedő

balladáink (*Halott vőlegény*, *Fiarabolta anyja*), valamint más, prózabetétes változatokban is elterjedt balladatípusaink közül a *Halálra táncoltatott lány* és a *Csudahalott*, amelyek azonban kedvező fogadtatás esetén, az átvétel következő fázisában már dalolt változatban is megszólaltak.

A Forrás Stúdió idején. Ülnek: Czébel Lajos, Zékány Imre, Herczeg Ákos;

Állnak: S. Benedek András, Fábán László, Zselicki József

Régóta tudjuk, hogy a folklórkapcsolatok mind teljesebb feltárása, egymás szellemi örökségének megismerése azon túl, hogy népeink közeledését és újbóli egymásra találását szolgálja, saját kultúránkat is gyarapítja. Ezzel az én ismeretanyagom is gazdagodik és színesedik, s bízom benne, hogy ez a tapasztalat előbb-utóbb majd a versekből is visszaköszön.

– *A népek közeledését és újbóli egymásra találásának lehetőségét emlegetvén, álljunk meg egy kis időre itt. A magyarság érdekvédelme is olyan természetes számodra, mint például az ember és a költői személyiség egységes történelmi tudata? A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetségben betöltött magas tisztségéről történt lemondásod után is ugyanúgy végigáramoltatod magadon a folyton-folyvást alakuló eseményeket? Tisztség híján is lehet netán,*

és ha lehet, hogyan lehet érdekeket védeni (ma Kárpátalján)?

– A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetséghez vezető utam olyan magától értetődő volt, mint szántás után a vetés, s azt hiszem, ehhez hasonló természetességgel jött el az alakuló ülésre rajtam kívül még legalább negyvenötven ember. A változások terhével érkező '89-es esztendő elején jártunk, de az SZKP még nyeregben érezte magát, ezért elküldte közénk „magyar ügyekben” illetékes kádereit: az eddigiekben már a szükségesnél is többet emlegetett főszerkesztőt és az ungvári magyar tanszék örökös vezetőjét. A párt-

gyűléseken iskolázott, rutinos elvtársak kész tervekkel érkeztek, s egymás közt talán már fel is építették az alakulandó szövetség vezető apparátusát. Így a terembe érve meg sem álltak a pódiumig, s az alakuló ülés gyepelőjét egy kis időre magukhoz ragadták. De csak addig, míg sor nem került az elnök jelölésére. – *Fodó Sándor! Fodó Sándor!* – zengett a terem minden sarkából – *Őt akarjuk!* – *De Fodó még mindig nem írta meg a disszertációját, neki az az első!* – próbált meg fordítani a hangulaton Sándor munkaadója. – *Megírjuk helyette!* – hártotta valaki rögtön a döfést, s ekkor már mindenki érezte, tudta, hogy ezzel nyertük meg az első csatát.

Három évnek kellett eltelnie, míg kiderült, hogy a Szövetség fórumain túl sok a meddő vita. Képtelenség volt például az autonómia létfontosságú kérdésében vagy a parlamenti jelöltállításban közös elhatározásra

Mezey Katalinnal és Balla Gyulával a Kilencek Díja átvételekor (1983)

bírni az egyre növekvő, de különböző neveltetése és politikai előélete miatt másként gondolkodó tagságot. Menetrendszerűen érkeztek a személyi ellentétek és rivalizálások miatti konfliktusok is, aztán kezdetét vette a szakadás. A legszembetűnőbb kiválások a beregszászi alapszervezeteket tizedelték, s 1994 nyarán már úgy tűnt, hogy a kiválás szorgalmazói a Beregvidék teljes magyarságát átvezetik az általuk létrehozott ellenszervezetbe. A KMKSZ elnöksége szeptemberben rendkívüli közgyűlésre hívta a Szövetséghez hű, főként a vidéki alapszervezetek képviselőit, akik egyhangú szavazással engem választottak elnökükké. Ettől kezdve megyei alelnökségem mellett öt éven át, 1999-ig vezettem a szervezetet, amely megerősödve, tagságát öthatezerre növelve a Beregszászi járás legjelentősebb társadalmi szervezetévé fejlődött. Eközben, bár munkatársaimtól csak részben kaptam hozzá támogatást, mindvégig igyekeztem a rám bízott tagságot a másik szervezettel, a BMKSZ-szel (Beregvidéki Magyar Kulturális Szövetség) való „békés együttpolitizálás” szellemében vezetni. Ünnepeink bőven kínálták a közös rendezvények alkalmait, a 98-as választások helyhatósági szintjein pedig közös jelöltállítással nyilvánítottuk ki, hogy a köztünk lévő

ellentétek nem kibékíthetetlenek. Az 1999-es tisztújításkor kiderült, hogy rajtam kívül még ketten pályáznak az én minden tekintetben kopott elnöki székemre, ezért a közgyűlésen a beszámolóim megtartását követően bejelentettem visszavonulásomat. Jólesett a sokszor éjszakába nyúló elnökségi ülések, idegtépő és hasztalan viták után megpihelve visszatérni a családhoz, a tanításhoz és az irodalomhoz. Ennek ellenére nem tartom főlegesen elpazarolt időnek azt a tíz esztendőt, mert egyértelműen ott volt a helyem azokban a küzdelmekben, melyek eredményeként a kárpátaljai magyarság visszaszerezte nemzeti önbecsülését, leckét kapott a demokrácia játékszabályaiból és buktatóiból, elindulhatott a felnőtté válás felé. De végig kellett nézmem azt is, hogy nemzeti közösségünk szépen ívelő fejlődése hogyan rekedt meg, hogyan szakadt pártokra a képvisellete, s ebben a folyamatban cselekvő módon részt venni a továbbiakban nem akartam. Nem volt ez könnyű döntés, mert nem tudtam, és ma sem akarok teljesen elszakadni ettől a mozgalomtól, hiszen a KMKSZ nagyválasztmányának változatlanul tagja vagyok...

– *Mit gondolsz, mi történik a kárpátaljai magyarsággal, ha sürgősen nem sikerül változtatni azon az ukrán*

törvényerejű rendeleten, amely idén a kárpátaljai magyar végzős diákok előtt gyakorlatilag elvágta a továbbtanulás lehetőségét? Hogyan látod és értékeled az érdekvédelmi szervezetek tevékenységét és feladatát most, hogy több olyan településen sem indul magyar első osztály, ahol a szovjet legrosszabb időkben sem fordult ez elő?

– Bárhonnan közelítjük is a kérdést, azt tapasztaljuk, de ösztöneink már régóta jelzik, hogy újabb, szörnyű igazságtalanság készülődik ellenünk. Az ukrán oktatáspolitikai reformjaként feltüntetett rendeletek valójában a nemzetállamiságra törekvő, türelmét vesztett nagyukránoknak az ukrán nemzeti kisebbségekre irányuló asszimilációs szándékait leplezik. A hírhedt kormányrendeletek – egyébként Ukrajna alkotmányát és nyelvtörvényét egyaránt sértő – sorozatának csak részben történő megvalósítása is – ránk nézve – egy újabb deportálással felérő kollektív büntetést helyez kilátásba. Ez év tavaszán – éppen csak megjelent az ukrán érettségi vizsgaközpontról szóló hír – a gyermekeiket iskolába készítő magyar szülők között pánikhangulat tört ki. Őket is meg tudom érteni, hisz ebben a helyzetben a védekező szülői ösztön csak egy megoldást ismer: az ukrán iskolát. Íme, a hatás. Balsorsunk ostorát az Úr, úgy látszik, ez alkalommal arra méltatlan, ukrán kezekbe adta, és maroknyi magyarságunk, jelenlegi demográfiai és gazdasági helyzetében erős politikai pajzsa nem lévén, csak a hátával foghatja fel a csapásokat. Meddig lehet ezt bírni? Az első reagálások szerint nem sokáig, de a tapasztalatok alapján eltart néhány évtizedig, míg az óvodai-iskolai anyanyelvi környezet megvonasát kiterjesztik az egyházakra is, s akkor... menthetetlenül elcsángósodunk. Ha hagyjuk.

Mit tehetünk egy ördögi – éppen ezért zseniális – asszimilációs projekt ellenében, amelynek egy lelkiismeret-

tét veszített, talpig bürokratizált államapparátus a kivitelezője? Alaposan átgondolt, minden elemében megtervezett védekezési stratégiára van szükség. Sorakozzanak fel mögötte a szülők, pedagógusok, egyházak és megosztottságukat félretéve a szakmai és érdekvédelmi szervezetek – a teljes kárpátaljai magyarság. De gondoskodjunk szövetségesekről is. Nyerjük meg a velünk rokonszenvező ruszinság és más sorstársaink – így a máramarosi román etnikum egyetértő támogatását, szervezzük meg, hozzuk létre az egyetemes magyarság politikai és erkölcsi hátszágát, érijük el, hogy az ügy az Európa Tanács asztalára kerüljön. De... teremtsük meg mindenekelőtt e védekezési stratégia kidolgozásának legfontosabb előfeltételét – a társadalmi összhangot. Ha erre képesek vagyunk, hosszú időre elháríthatjuk, de véglegesen vissza nem verhetjük ezt az időnként újabb hullámzásaival nemzetiségi létünkre zúduló támadást.

Mindenekelőtt azonban, s ezt szándékosan hagyom a végére, azokat a szülőket kell felvilágosítanunk, akik jelenleg az első vonalban állnak. Hozzájuk fordulva álljanak elő a közélet és az alkotó értelmiség képviselői, mondják el meggyőző érvekkel, hogy kétségbeesett meghátrálásuk, az első puskalövésre feltartott kezük védelmi állásaink azonnali feladását jelenthetik. Tudniuk kell, hogy áldozat nélkül most sem juthatunk előre, s az első áldozat vállalása – helyzetük-nél fogva – most rájuk hárul. Meg kell érteniük, hogy számukra a „Csakazértis magyar iskola!” magatartása az egyetlen lehetséges alternatíva, ami még korántsem véráldozat. Követésével legfeljebb gyermekeik jövőbeni érvényesülését teszik koc-

kára, ha kockára teszik egyáltalán. Mert azt sem garantálja senki, hogy az ukrán érettségivel egyúttal belépőt kapnak a bőséges boldogságba. Különben az érettségiig – még annyi minden történhet, annyi változás jöhet!

– *A gondok tehát egyként jelentkeznek a tanár, a költő, a közéleti szereplő, a családfő előtt. És ha a Kárpátaljai Református Egyház felől tekint az ember erre a problémára?*

– A Kárpátaljai Református Egyház kishazánk legnagyobb történelmi egyházaként magyarságunknak mintegy felét ölelheti keblére. Ez az a tény többek között úgy is értelmezhető, hogy kedvező feltételek mellett nagyjából hetven-hetvenöt ezer kárpátaljai magyar gondolkodására és döntésére lehet hatással, s ha e helyzet adta lehetőségével élni kíván, azt csaknem félévezredes múltja, hitvalló ősei példaadó helytállása jogán meg is teheti. „Hiszed, hogy volna olyan-amilyen magyar-

kultúráért és a magyarságért folytatott áldozatos, sokszor önfeláldozó tevékenységét értékeli.

Nem is oly régen egyházi vezetőink még azt hangoztatták, hogy nem avatkoznak a társadalmi szervezetek politikai küzdelmeibe, ugyanis kifejezetten előnytelen megvilágításba kerülhetne az egyház, ha hívei egyik vagy másik politikai tömörülésben kerülnének szembe egymással. Ez teljesen korrekt álláspont, ezt meg lehet érteni, de fontosabb választási hadjáratok idején még így is felkereszte a parókiákat a kortesként kísértő gonosz. Ez a mostani azonban teljesen más ügy, nem hallgathatnak Szenczi Molnár Albert, Károly Gáspár és Kocsi Csergő János mai utódai sem, ha Kárpátalján veszélybe kerülnek a magyar iskolák. A Kárpátaljai Református Egyház Zsinata az ukrán oktatási miniszter május 26-án kiadott 461. számú, a magyar iskolák leépítését szolgáló rendeletére már június 9-én reagálva tiltakozó nyilatkozatot tett közzé, melyet körlevél formájában a gyülekezetekhez is eljuttatott. Összefogásra és további tiltakozásra szólította ezen kívül a Zsinat a római és görög katolikus egyházakat, s teljes támogatását ígérte minden társadalmi szervezetnek és mozgalomnak, amely a magyar iskolák megtartásáért szót emel. De témája volt a közfelháborodást kiváltó törvényerejű rendelet a Kárpátmedence reformátusságát képviselő Generális Konvent júniusi ülésén is, ahol Zán Fábíán Sándor, a KRE püspöke tájékoztatta kollégáit az itthon kialakult helyzetről...

Kiss Benedekkel a Kilencek Díja átvételekor

ság, ha nincs – Kálvin?” – kérdezi Illyés Gyula. – „Nem hiszem.” – feleli mindjárt ő maga, s jól tudjuk, hogy a versben némi túlzással a kálvini hitelvek terjesztőinek az írott magyar

Jelenleg még tart a nyár, s e kérdés körül egyelőre csend van, én azonban hiszem, hogy egyházkerületünk vezetői, lelkészei és világi tisztségviselői az első adandó alkalommal (pedagó-

gus-sztrájtól tüntetéseken át a több tízezres nagyságrendű tiltakozó aláírásgyűjtésig) megmozdítják a hívek táborát.

– *Az irodalomra is hatással lesz, ha nem sikerül visszaállítani azt az oktatási helyzetet, amely ez idáig fennállt? Az Együtt című folyóiratnak lehet valami hatása az itteni magyarság önmagáról történő gondolkodásának alakulására? Előfordulhat, hogy hiábavaló volt a legendás Együttnek létrejönnie még a múlt század hatvanas éveiben, majd halottai-ból is feltámadnia 2002-ben?*

– Teljesen el vagyok képedve. Amint alaposabban elmélyedünk e kérdésben, úgy tolakszanak elő várható társadalmi hatásának újabb és újabb vonatkozásai. Az mindjárt a rendeletek megjelenésekor világos volt, hogy a magyar iskolák leépítésével óvodáink létjogosultsága is megszűnne, így a pedagógusok nagy része – iskolákból és kisdedóvókból egyaránt – utcára kerülne, esetleg alkalmassága folytán iskolát, munkahelyet változtatna. De gondoljuk tovább: egy-két röpké év, s felvételre jelentkezők híján a beregszászi magyar főiskola is lehúzhatná a redőnyt. Úgy működik ez, akár egy fékezett, de biztos lefolyású láncreakció. Követhetnék példáját hamarosan a magyar szintársulat, a könyvtárak magyar részlegei, a sajtó, s ezzel már el is jutottunk az Együthöz.

Az egykori gépiratos, szamizdat-szerű diáklap 2002-es újraindításával a kárpátaljai magyar tollforgatók végre olyan önálló fórumhoz jutottak, amely a szépirodalom és a műfordítás rendszeres közlése mellett a humán tudományok (irodalomtörténet, kritika, helytörténet, néprajz) művelését és közvetítését is fontosnak tartja. Mindemellett a lapra nem a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának volt szüksége elsősorban – az ő igényeiket a magyarországi publikációs lehetőségek többnyire kielégítik

–, hanem a napi sajtóban szépirodalommal csak elvétve találkozó olvasóknak, és az írogató fiataloknak, a mi reményteli utánpótlásunknak. Az Új vetésben történt bemutatkozást követően már többen (Bakos Kis Károly, Kudla György, Lengyel János) eljutottak a magyarországi folyóiratok közönségéhez, s példájuk a nyomukban járókat is csábítja. Ha folyóiratunk néhány éves létezésének vannak eredményei, akkor ezt a megújulási folyamatot egyértelműen ide kell sorolnunk. S nem csupán a „termelés” növekedése, de az olvasótábor természetszerű szélesedése miatt is, melynek egyes csapásai a beregszászi magyar főiskolára vezetnek. Az írogató fiatalok ugyanis nagyrészt innen jönnek, s mivel intézményünk az utóbbi időben többször is fogadhatta a kortárs magyar irodalom kiválóságait, irodalmi tájékozódásukkal sem lehetnek különösebb gondok. De nemcsak a diákok keresik fel műveikkel folyóiratunkat. Szívesen küldik el történeti, szociolingvisztikai vagy szociológiai kutatásaik eredményeit a főiskola fiatal tanárai, kik egyúttal különböző magyarországi egyetemek doktoranduszai is. Közelmúltunkkal – a két háború közötti csehszlovák kolonizációval vagy az ötvenes évek donbászi kérdésével – foglalkozó közleményeik olykor a kárpátaljai magyarság önismerete szempontjából is alapvetően fontos, eddig hozzáférhetetlen információkat közvetítenek. Az Együtt tehát – úgy vélem – a legjobb úton halad afelé, hogy magyarságunk önismeretét, önmagáról történő gondolkodását tovább árnyalva és gazdagítva Kárpátalja egyik jelentős szellemi műhelyévé fejlődjék.

Azonban – a kérdés utolsó részében ismét előrevetített balsorsunkat vélem felismerni. Bocsáss meg, de nem szeretném előhívni, mert csak a keserűség dőlne a nyomában, ezért inkább röviden válaszolok: Igen elő-

fordulhat, hogy a lapot már nem lesz kinek a kezébe adni. De hadd legyen ez alkalommal dacos optimista: mégsem fordulhat elő, nem hagyhatjuk.

– *Az eddig elmondottak alapján olyan érzete van az embernek, mintha mindig pontosan tudat volna, mit kell tenned. Legalábbis jó ösztönrel nyúltál a tennivalóid után. Hogyan gondolod, most mi lehet a legsürgősebb dolga egyénnek és közösségnek, ennek a sokat próbált töredék magyarságnak? Vagy nincs visszaút, most már valóban felszámolja önmagát Kárpátalja magyarsága?*

– Aki engem régebről és közelebbről ismer, emlékezhet rá, hogy a pesszimizmus öröklött alaptermészetem. De arra is emlékeznie kell, hogy nyilatkozataim kulcsszavai között időnként ismétlődnek az olyan pozitív tartalmú fogalmak, mint a megoldáskeresés, a bizalom, a remény. Látszólag ezekkel szoktam ellensúlyozni eredendő borúlátásomat, de ilyenkor is komolyan gondolom, hogy a közhelyek mögött valós a cselekvő szándék. Távlabbi jövőnket fürkészve ezért most is azt mondom, hogy mindig keresnünk kell a biztató távlatokat, tehát ez alkalommal is.

Egyelőre hát most ne fessük az ördögöt a falra, gondolkozzunk inkább reálisan, de azzal a feltevéssel, mintha nálunk minden a legjobb rendjén menne. Induljunk ki abból, hogy a kárpátaljai magyarság továbbra is megtarthatja és zavartalanul működtetheti hosszú évek során kiépített oktatási rendszerét, ahol gyermekeink az állam nyelvét is elsajátítják. Feltételezzük, hogy magyar végzős diákjaink továbbtanulási szándékát nem korlátozzák különböző ártó szándékú minisztériumi rendeletekkel. A magyar közalapítványok folyamatosan támogatják kiemelt nemzeti intézményeinket és programjainkat. Az anyaországgal – intézményeivel, közösségeivel, rokonokkal, barátokkal – való kapcsolattartásunk a

vízumszerzés feltételeinek enyhítésével egyre könnyebb és zavartalanabb, s egy nemzetbarát magyar kormány segítségével talán rövidesen a kettős állampolgársághoz is hozzájuthatunk.

Tegyük fel, hogy Ukrajnában előbb-utóbb, talán a nemzeti kisebbségek számára kedvező módon demokratizálódik a választási rendszer, s akkor ismét parlamenti képviselőhöz – mindjárt kettőhöz is – juthatunk. Társadalmi szervezeteink vezetői nem rivalizálnak a különböző dominanciákért, együtt lobbiznak Kijevben a nemzetiségek további jogaiért. Alapjában véve jól érezzük magunkat, Kárpátalja

újából a béke szigete – amint néhai Fodó elnök úr jellemezte valaha általános helyzetünket.

S most kezdjük előlről, kérdésekkel és tömör válaszokkal, a valós helyzetet nézve. Vajon születik-e a magyar családoknál a magyarság újratermeléséhez elegendő gyermek? Nem születik. Lesz-e elég elsős a visszaperelt magyar osztályokba? Helyenként már erősen érződnek a gondok. Általános és középiskolai éveik alatt megtanulják-e növendékeink az államnyelvet? Amíg anyanyelvként akarják rájuk kényszeríteni, soha. Főiskolát, egyetemet járt fiatal szakembereink idehaza találnak-e képzettségüknek megfelelő munkahelyet? Alig, ezért inkább másutt próbálkoznak, s talán majd családot is ott alapítanak. Fontos-e a magyar államnak, hogy kárpátaljai magyar közösségünk sokáig fennmaradjon? Miért nem viszonyulnak hozzáunk legalább olyan szeretettel és megértéssel, mint a szomszédos népek (lengyelek, szlovákok, romá-

nok, szerbek) saját nemzeti kisebbségeikhez? Ezt a kérdést jobb felelet nélkül hagyni. Mikor lesz a kárpátaljai magyar közösségnek méltó parlamenti képviselője? E tekintetben egyelőre

Armando Nuzzo olasz műfordítóval a Balassi Bálint-émlékkard átvételekor (2004)

jövendőlni sem lehet. Megvalósul-e a közeljövőben a társadalmi szervezeteink közti béke? Legszebb ideje lenne. Milyen ma a magyarság közérzete saját szülőföldjén, a béke szigetén? Az ukrán nacionalizmus egyre kellemetlenebb lélektani teher.

Íme, magyarságunk kórképe. A többnyire társadalmi eredetű bajok súlyossága váltakozó, de van köztük halálos is. Ilyen a demográfiai mutatók rohamos esése, ám a kárpátaljai magyarság felszámolódásáról ennek ellenére ne beszéljünk. A KMKSZ majd húszéves fennállása alatt kidolgozott komplex programja viszonylag mérsékelt politikai és gazdasági körülmények mellett elegendő lehet a fennmaradáshoz. Alapító okirataik szerint szintén a magyar társadalom épülését, további kulturális felemelkedését szolgálják a szakmai és egyéb szervezetek. Szerveződésekben és segítő szándékban, mint érzékelhető, bővelkedünk, de az ukrán társadalom mozgását és belpolitikai küzdelmeit

nem tudjuk a magunk hasznára befollyásolni. Ehhez Magyarország céltudatos és határozott támogatását várjuk, de még ez is kevésnek bizonyulhat, ha nem nyerjük meg hozzá az európai közösség rokonszenvét. S ha ez sem jön össze, már csak a hihetetlen csodában bízhatunk.

Én látok rá esélyt. Vegyük észre, hogy az ukránok jó ideje hatalmas és egyelőre megoldhatatlannak tűnő, országnyi gonddal birkózik, amelyet az ölebe hullott államisággal örökölt. Ez nem más, mint a gigászi méretű orosz nemzeti kisebbség, melynek anyaországa a világ egyik szuperhatalma. Kelet-Ukrajnában már jó ideje évelődik a nemzetiségi kérdés, és közbeszéd tárgya az elszakadás, de érkeznek Moszkva felől olyan szelek is, amelyek Kárpátalja helyzetét Koszovóval vetik össze, és a terület további sorsát, jövőjét is lebegtetik. Ha esetleg arról halunk majd, hogy ez a rendezési szándék találkozik a ruszinság törekvéseivel, nekünk is lépniünk kell, de maradjunk addig is éberek.

– *Látható: az emberi érzelmek mindent felölelnek. Ugyanakkor mégis látjuk, hogy ezek kialakulásában nem minden embernél – napjainkban pedig már ritkaságszámba megy, ha egy-egy költőnél szintén – fontos a történelemhez és a közösséghez fűződő (érzelmi) viszony olyasféle rendezése, mint nálad tapasztalható. A te életedben és alkotói magatartásodban hogyan került központi helyre a történelemhez (és a közösséghez) kötődő szemlélet és érzés?*

– Jó lenne, ha elkészítené egyszerűen valaki az érzések és érzelmek egyete-

mes katalógusát, rendszerbe fogva és magyarázva, lehetőleg költői példák-
kal szemléltetve tudatunknak, lelki-
lágunknak minden lehetséges állapo-
tát, lelkünk legkülönbözőbb, legszél-
sőségesebb rezdüléseit. S bár igaz,
hogy ez a képzeletbeli leltár az embe-
ri civilizáció különböző korszakaiban
– egyéni, közösségi, nemzeti vonatko-
zásban – meglehetősen változó képet
mutatna, az alapérzések között vizsgál-
lódva nagyon közeli ismerősöket,
majdhogynem hozzátartozókat üdvö-
zölhetnénk. Ilyen, egész magyarsá-
gunkra jellemző, közös arculatunkat
formáló lelkiállapot a *bánat*, más
népek megítélésében egyik legszem-
beszökőbb ismertetőjegyük. „Nincs
a világon még annyi bánat..., Mint
itt...” – visszhangzik ma is Ady kese-
rű szemrehányása. Más klasszikusa-
inknál is jó eséllyel gyűjthetők az erre
utaló megállapítások, én azonban
ezúttal is a népköltészethez fordulok
testvéri támogatásért.

Tartós szomorúságáért népi líránk
hőse a kiváltó körülményeket teszi
felelőssé: az utcát, melynek neve is
„*bánatutca*”, s az csakis „*bánatkövel
van kirakva*.” A társadalommal szem-
beforduló betyár sorsának rosszra for-
dulását panaszolva a „*bánathajóra*”
száll, amely a bánat újabb, hatalmas
vizeire tart. A vándor, lelke terhét
súlyosnak találván úgy kerekedik
felül, hogy „hosszú út porából vett
köpönyegét” cifrázza vele: „Búval és
bánattal kigombostattatom, hulló
könnyeimmel kirojtostattatom.” S ha
már akkora mennyiségben torlódik fel
a bánat, hogy nem fér el a földön,
hova lennének tehetetlenségünkben, ha
a népdal sem panasználja el helyet-
tünk: „Annyi bánat a szívemen, kétrét
hajlott az egeken, Ha még egyet haj-
lott volna, szívem ketté hasadt volna.”
De legyen itt a határ, maradjon tőlünk
távol minden hirtelen jött szívhalál,
kiváltképp, ha ellenszert is tudunk rá:
„Túl a Tiszán van egy malom, bánatot
örölnék azon. Nekem is van egy bána-

tom, oda viszem, lejáratom.” Úgy
legyen hát, s ebben megnyugodva
most faggassuk egy kissé az emléke-
zetet. Hány évszázada szítálhat fölöt-
tünk köd vagy aprószemű eső képé-
ben a szomorúság, hogy ekkora
tapasztalatot halmoztunk fel róla?
Hogyan szivárgott be tudatunkba, s
milyen életfelfogás dajkálhatta nép-
költészetünkben ezt a számos szöveg-
változatban felnevelt bánat-kultuszt?
Volt egyáltalán történelmi-társadalmi
indítéka, vagy csak úgy, ösztönszerű-
en vetette fel valaha a tudatmély, mint
hatásos képalkotási lehetőséget? Ki
tudna ma erre egyértelműen válaszol-
ni, s kell-e rá egyáltalán törekednünk?
Nem hiszem. Azt azonban vegyük
figyelembe, hogy népirtással felérő
honvédő háborúink mindig a védte-
len, a hadak örökös vonulásának
kiszolgáltatott paraszti rétegeket súj-
tották leginkább, az ő sebeik állandó
elevenességben égtek. Mint a példa
mutatja, meg lehet szokni, túl lehet
élni ezt is, az örökös menekülésbe,
bujkálásba is bele lehet unni, hátat
lehet fordítani jégverésnek, tűznek, de
a befelé menekülő lélek ilyenkor
kéregszerű burkot nevel maga köré.
Ezek a dalok egytől-egyig e burok alól
szólnak, s így érthetjük meg titokzatos
komorságukat. Nem a megszenvedett
időket, nem az egyéni veszteségeket
teszik panaszba, a szűrőkön fennakadt
végterméket mutatják fel: a végletekig
finomult lélek látéleteit.

Sok-sok töprengés után úgy
hiszem, talán történelmi tárgyú verse-
im is ilyen látéletek, melyek megidé-
zik ugyan a múltat, de annak valóság-
gáról – kellő garancia híján – nem
adhatnak hiteles képet. Az ilyen vers
nem krónika: sokkal inkább a múltból
érkező impulzusok által megterméke-
nyített és kiérlelt gondolat. Olyan
szülemény, amely jól felismerhetően
viseli az ősök ismertetőjegyeit, mégis
a jelenvaló világ emlőire tapad, s a
tápláló tejjel annak nagyszerűségeit,
de betegségeit, idült társadalmi

problémáit is magába szívja. Remél-
hetőleg élni fog, s a rábizott üzenetet,
a történelmi tanulságot eljuttatja a
jövő kapujába. Eszerint e versek az
idő hármasságában közlekednek,
s bár patakként gyűjtik magukba a
bejárt tartományok megcsodált való-
ságát, az olvasó már csak annak pár-
latával találkozhat – a vers teljesen
önálló világával.

– *Ars poetica... Nincs ilyen versed.
Nem fontos, hogy külön is megfogal-
mazd költői hitvallásodat?*

– Azt, hogy soha meg sem fordult
fejemben egy szabályos költői hitval-
lás gondolata, nem állíthatom, de
tény, hogy ez idáig még nem éreztem
égető kényszert a megírására.
Gondolni is inkább csak zsengebb
koromban mertem rá, de amit akkor
megvallhattam volna, ma csak gyer-
meteg képzelgésnek hatna, mostaná-
ban pedig már nem igen foglalkoztat.
Úgy látszik, az én fejem lágya e nél-
kül is be tudott nőni. De félre a tréfát,
elismerem, hogy verseimben néhol
elpuhlik egy magnéziumlámpa, s
ilyenkor személyes sorsomról kezde-
nek beszélni az exponált részletek.
Egyértelműen ide sorolom az *Össze-
fogalás* című versem kezdősorait, az
eddig egyetlen olyan szövegrészt,
ahol kimondom és vállalom a költő-
szerepet: „Bátorítsd nyelvem,
Istenem, / rázd meg az eget felettem,
/ merthogy kegyelmedből talán /én is
költőnek születtem, /akár azok, / kik
»széllal szemben« /megkísérlék, meg-
próbálják, / bőrükbe sütvé felmutat-
ják, /mi mindent/ kell kibírnia – /s ret-
tentse bár Szibéria, /emelt fővel indul
az ember, /foga közt hordva elveit
/járja a titkok termeit, /hogy vértet
szerezzen magának...” De ezt meg-
előzően is írtam már *ars poetica*-
közeli verset, melynek főként az élet-
rajzi előzményei lehetnek érdekesek.
Tudom, sokat beszéltem már, de hogy
érthető legyek, most kénytelen
vagyok feltárni szerény pályámnak
egy újabb részletét, mégpedig azt,

amelyik a József Attila Stúdióhoz való közeledéséről a következőket mondja. 1978–79 táján a Kárpáti Igaz Szó főszerkesztője először baráti közvetítéssel, majd hivatalos levél által beszélgetésre hívta a Forrás be nem hódolt, hallgatásra kényszerített tagjait (még Fodor Gézát, Zselicki Józsefet). A találkozón elvi megállapodás született, melynek értelmében a lap hajlandó közölni írásainkat, amennyiben azok megfelelnek az elvárásoknak. Hogy milyen elvárásoknak, azt egy 1981-ben keltezett kiadói válaszlevél alapján szeretném érzékeltetni: „Mellékelve visszaküldjük... a Kiadónak benyújtott verseit... mivel tematikailag a kézirat igen szűkkörű, egyetlen mai témájú, a jelent éneklő vers sincs benne, és szinte szó sincs a békéről, a barátságáról, a pártosságról... viszont annál több a pesszimista kicsengésű vers, s bennük a vér, kín, elmúlás, átok stb... Ajánljuk, hogy terelje lírai hőséneke figyelmét a mára, a békés alkotómunka örömeire s egy teljesebb, tágabb témakörű válogatással jelentkezzen újra a Kiadónál.” Talán mondanom sem kell, hogy ezek az elvárások nem a képességeim miatt támasztottak számomra áthághatatlan akadályokat, hanem azért, mert minden sejtem tiltakozott ellenük. Engem akkoriban sem gyötört annyira a közlés kényszere, hogy „ilyen” verseket írtam volna, ezért a meglévőkből adtam át néhányat, s illő alkudozást, majd „kisebb plasztikai beavatkozást” követően valóban megjelent belőlük kettő-három. Ugyanakkor azt is tudtomra hozták, hogy előbb-utóbb nekem is nyitnom kell a „helyes” irányba, mert ugye, az mégis tartha-

atlan, hogy mindig mások írják meg helyettem azokat a verseket, amelyek ideológiailag lefedik, legalizálják az irodalmi összeállításokat. Ekkor valóban fontolóra vettem, hogy saját mércémet lejjebb engedjem-e, és mennyivel, de az e tépelődésből felszínre került írásokat (*Glória az embernek, Majakovszkij utolsó éneke*) a főszer-

A négy unoka: Pannika, Boglárka, Bálint és Balázs (2008)

kesztő közölhetetlennek nyilvánítva szintén lesöpörte az asztalról. Ezen a ponton aztán megálljt parancsoltam magamnak, s nyomatékul megírtam *Téli táj koporsóval* című, mint már említettem, ars poetica-közeli versemet. Hadd álljon itt egy-két részlete:

*Fölöttem tűz és jég alattam,
fogaim bilincse összekattan,
a nyelvre pecsétet üt a szó,
a soha ki nem mondható,
pedig csak nem is ágyúszó...*

*De kiragyogják a csillagok,
amire képtelen vagyok,
elmormolják a temetőt,
visszhangozzák a harcmezők,
elárujják a hitszegők.*

*Azóta minden idióta
üszökkel írja ki a hóra,
mire az én kezem alkalmatlan,*

*fogaim bilincse összekattan,
mert fölöttem tűz és jég alattam.*

Az idő nagyot lépett előre, de a kommunizmus, amelynek csak Európában több tízmillió híve és haszonélvezője volt, a rendszer szétesésével sem hagyott el bennünket. Kísértetté válva jár a nyomunkban

ismét, tudjuk, hogy ott van minden betölthető zugban, mégsem tehetünk ellene. Hű és elszánt serege is alakot és szólamokat váltott, szétszéledt a világban, s ezzel vele szemben is megszűnt a lírai perlekedés csaknem minden esélye. Mi a teendő ilyenkor? Csukjuk be a boltot, vagy nyissunk posztmodern vállalkozást? Én egyiket sem tehetem. Ha az egyiket csak szememre vetnék, a másikért már megszólnának, s mindkét

esetben igazuk lenne. Éppen elég baj, hogy beteg az emberiség, pusztulófélben a természeti környezet, züllenek az értékörző közösségek, fogy a nemzet – Magyarországon, és Európában szinte mindenütt. Ázsiai és afrikai eredetű szelek nyomulnak az elnéptelenedő falvak és kisvárosok tereire, betörnek templomainkba, s nyomunkban egy újkori barbarizmus érkezik. Mindez az európai kultúra hanyatlását vetíti előre, szinte már a gondolata is fáj. Félre sem tudok nézni, mert mindenütt égbekiáltóan nagy a baj. A költő sem tehet ellene semmit, mert a földön már régóta nem ő a mágus. Valamit azért mondania kell, mert még mindig sokan vannak, akik tőle várnak vigasztaló sorokat. Úgy illik hát, hogy verset adjon a kérő kezekbe, s ne ocsmány varangyot.

Penckófer János

**„...hisz széthasad
a Lent és a Fent
rácsa”** Marsall László:
Szikrák és tövisek
Széphalom, Könyvműhely
Bp., 2008.

Marsall László költészetéről nem lehet beszélni Weöres Sándor fű alatti „költőiskolája” nélkül. (Ezt egy általam szerkesztett interjúban maga is említi: *Weöres ténylegesen házi feladatokat adott*. Lásd: Szépirodalmi Figyelő, 2002/2. Lásd továbbá Marsall összegyűjtött versei közt (*Szélketrec*, Orpheusz, 2002) a *Weöres Sándor tanodája* című ciklust!) A vers hangzásbeli vonatkozásai legmarkánsabb módon Weöres költészetével kerültek az újabb líra középpontjába. (Akár a *Rongyszőnyeg* bizonyos darabjait (ahol a „plem, plem, plem – plimm!”, „...tillilli / tillilli / tillilli...” és hasonló töltelékszavak tömegesen jelennek meg, akár egy slágerdarabot, a *Szajkót* említtem (a „taná rika rika rika / papi ripa ripa ripa”) nyilvánvalóvá válik ez a hangzásbeli-retorikai „zavar”.) Weöres a vers keletkezését taglaló doktori disszertációban megfogalmazza, hogy „...a vers tulajdonképpeni létrehozását nem akarát és a meggondolás végzi, hanem a poéta szellemi automatizmusa”. Ez a szellemi automatizmus a szöveg „kezelésének” (alkotásának és befogadásának) sajátos módját követeli meg. A költői szöveget a többnyire / alapvetően (nem kizárólagosan) lineárisan olvasódó és értelmeződő egyéb szövegformákkal szemben párhuzamosnak és egyidejűnek kell tartanunk. Marsall László *A vasárnap útjai és útvesztői* című versének például egyáltalán nincs lineáris olvasati módja; de a szöveg egyidejűségét nemcsak a vizuális szöveg, hanem általában a *versszöveg* esetében alapelvnek kell tekintenünk. Már Kosztolányi felfigyelt arra, hogy a rímek milyen váratlan, tartalminak látszó kapcsolatokat villantanak fel; a bonyolult és összetett betű-, hang-, szó- és mondatalakzatok, nyelv- és szójátékok, rímek, betűismétlések a legváratlanabb jelcsoportok közt teremtenek megvilágító erejű összefüggést. A költői szöveg – Riffaterre szerint – a félrevezetések sorozatával éri el, hogy olvasója (olvasás közben) az „igazi originalitás jelenében” érezze magát; a „költői nyelv aláassa a jelentést” – írja Kristeva sarkosan. Ez a nyelv- és lírafelfogás *felszabadítja* a nyelv rejtett asszociációinak áramlását, hangsúlyt helyez a váratlanra, a meglepőre, és azt az archetipikus (a kultúra előtti) vonásaival ruhazza fel. Az, hogy a *Rongyszőnyeg* darabjai miért gyerekversként lettek népszerűek, mélylélektani elemzést igényelne; és ez az

elemzés sokat elárulna e szellemi automatizmus működéséről. A szövegeköziség (intertextualitás) – Kristeva nevéhez kötött, de Bahtyintól eredeztethető – fogalma a szó dialogicitásán alapul, azokon a szóba kódolt feszültségeken, melyek révén a szó más szövegek, vagyis a *szituált nyelvhasználat* felé nyílik meg – az intertextualitás ezen, általános értelmezése valóban a költői szöveg megközelítésének sarkköve. Weöres lírája jelentős lépés az önmagát műegésként közvetítő költeménytől a magát nyelvi regiszterek és eredők közt elhelyező vers felé; és éppen ebben látom a hatvannyolc utáni költői fordulat egyik lényeges vonását, és ebbe az irányba Marsall László már visszatartott, ezért viszonylag későn megjelent első kötetével rendkívül határozott lépéseket tesz.

Míg Weöresnél e szellemi automatizmus a transzcendencia és az archetipikus felé nyitott, Marsall László költészetében mintha egyfajta logika, sőt, helyenként kimondottan a formális és matematikai logika lenne ez a szervezőelv (a sokáig érlelt *Vízjelek* kapcsán – a már említett interjúban – nem kevés humorral megjegyzi: szövegeinek Wittgenstein *Logikai-filozófiai traktátusa* az „előzménye”...) A matematika logikája – lásd Wittgenstein okfejtéseit – korántsem áll távol a nyelvtudomány logikájától. Ez a logika Marsall most megjelent, *Szikrák és tövisek* című kötetében is megfigyelhető. Konkréten említhetők az olyan – nyilván tematikus vagy életrajzi vonatkozású – költemények, mint A Fibonacci-sor egy szegmentumának megfordítása révén komponált, megfelelő arányban csökkenő számú sorokból álló *Bartók II.* vagy *Az elméleti Fizika Tanszék* című opusz, Prof. Novobátszky emlékére; de ez utóbbi költeménynek sem a *tematikája*, hanem a *problémaszerkezete* igazodik valamelyes absztrakt módon leírható tér-idő szerkezethez. „Mint ürességbe mártott / fehér lakmusz-papír / öreg bölcs fizikusnak / csillanó karizmája...” kezdődik – jól bevált módon, hasonlattal – Prof. Novobátszky megidézése, kinek alkarján a „szőr-növekmény” (...) „mint eget megcélzó vektor” (...) „röppen Felsőbb világba.” A mind tágabbra srófolt, lóugrásokban való asszociáció a metafora-olló a hasonlító és a hasonlított között mind tágabbra nyitott száraival a modern költészet gyakran használt műszere; másrészt alkalmazása során itt sem tagadható az egyéni, marsalli íz. Mintha maga a fogalomalkotás, a fogalmak, sőt, nyelvi elemek kapcsolódási módja követne valamelyes sajátos logikát. Így az ír, aki nagyon szikáran gondolkodik a versben; aki párhuzamosan, egyszerre látja a nyelvet és a világot; még pontosabban fogalmazva, akinek a nyelv és a világ

nem elkülönülten, kettősségként jelenik meg (a nyelv tehát nem a világ „leképzése”, a világ tehát nem a nyelv „referenciája”), hanem akinél e két valóság azonos módon, azonos szabályszerűségek alapján van jelen. Tudom, hogy ez a tétel kissé szokatlan lehet. Lehetséges volna a világról és a nyelvről (e két alapvetően más lényegű vonatkozási rendszerről) hasonló módon gondolkodni? A válasz: igen, abban az esetben, ha létezik olyan logika, melybe mindkét rendszer illeszthető. „...hisz széthasad a Lent és a Fent rácsa” – írja maga is jelképes módon (*Köznapi jelenség és reciproka*). Véleményem szerint Marsall László költészete egy *verbális-matematikai logika* megmutatása.

Ne az alkalmi költeményt vegyük példaként! „Mondják – úgy kezdődik – az Ember körbejár. / Még egy kört jár, hogy ne féljen. / Kört a sötétben – ne féljen. / Alszik – ne féljen. Füttyöget is – ne féljen. / A Delfintől tanultunk aludni. / Késsel a MézelőFa kérge hántatik / derékig csigavonalban lefelé. / A kés nyelve kétélű, éjszaka négyélű. / Kölest piros nyelv forgat a szájban. / Nyelvünk már kétélű, éjszaka négyélű” (*Töredékek egy elképzelt természeti nép mítoszaiból*). A mítosz tematizálása sem volna újdonság a magyar lírában (erre éppen Weöresnél számtalan példa van), ám – figyeljünk erre! – a mítosz itt alibi, ürügy e sajátos logika alkalmazására. Csak ha a geometriai formákat nézem: megjelenik a kör, a csigavonal, a négyszög (a négyélű éjszaka fogalmában). Megannyi absztrakció! És milyen bonyolultak a viszonylatok! A kétélű kés és a négyélű éjszaka oppozíciója; vagy a meglepő sor: hányféle módon viszonyulnak e rendszer különböző fogalmi szinten álló elemei – az ember, a kör, az alvás, a füttyögetés – a félelemhez....! Igen, kidolgozott költői-fogalmi jelrendszer ez, vonatkozásai a tágan értett asszociációk egymáshoz való viszonylataiban írhatók le, éppen úgy, ahogy Ferdinand de Saussure szerint a nyelv leírható a jelölők egymáshoz való viszonylataiban. Ebben áll Marsall költészetének *absztraktsága*, és innen ered versszövegének *turbulenciája* is. Az olvasó első benyomása ugyanis: alighanem a riadalom. Szembeötlő a versszöveg *túlzott* választékossága, zsúfoltsága, rendkívülisége. Ez – hangsúlyozom – nemcsak stilisztikai ismérv, végképp nem keresettség, hanem a tudatosan / szellemi automaizmusként alkalmazott verbális logika tünetegyüttese. Akárhogyan ütöm fel, akár a legrövidebb néhány sorosnál, erre bukkanok: „Az esendő lány szemérme, / akár a földobott érme – / Fej vagy Írás – egyik-másik / eljuttat a pincsi-ágyig. / Jönnek a Sors-kártolók, / akár Angyal, akár Ördög, / lesz, aki lóg vagy meglóg.” (*Esendő*

Lány) A „szemérem” és „érem” rímélése, a „lóg” „meglóg” ellentétpárjának előrevetülése az Angyal-Ördög oppozícióban, a „pincsi-ágy” (!) és a véletlenszerűség említése – ezek a kapcsolatok szervezik Marsall László költeményeit: verssé.

A *Szikrák és tövisek* olvasói tehát rátalálnak Marsall László ismert „verstípusaira”, a költő új kötete e tekintetben az életmű bővülése, továbbírása. A klasszikusan jellegzetes és jellegzetesen klasszikus marsalli szövegeket tartalmazó ciklusok sorát (*Jelenség és reciproka, Szikrák és tövisek, Aszfaltozási idillium, Üzenetek és firkák a hátsó lépcső falán*) egy kortársaknak és elődöknek ajánlott versgyűjtemény nyitja meg, olyan darabokkal, mint a *Bartók Amerikában* vagy a kimondatlanul is Wöresnek „ajánlott” *Töredékek egy elképzelt természeti nép mítoszaiból*; e testek közé két rádiójelenet és egy rövid kísérleti prózából álló gyűjtemény ékelődik, előbbit a fülszöveg is kiemelkedőnek minősíti, joggal. Ezek a szövegek mégsem ütnek el a kötet egészétől, ívét nem törik meg, mivel fordulatokban, nyelvi leleményekben közelítik a költői nyelvhasználat telítettségét. És ha felteszem – amint hogy –, hogy Marsall László költészete egy majdani jobb kor irodalomértésében az őt megillető halmazba – netán / és / vagy a közép- és egyetemi szintű kötelező olvasmányok halmazába (is) kerül, és ugyancsak felteszem, hogy az e halmazhoz rendelt olvasók száma a nehezen vázolható jövőben is a nullától valamelyes mértékben eltérő számosságot mutat, valamint, ha ugyan jól értem a költő következő, Dr. Péter Rózsa akadémikus professzorhoz rendelt kijelentését, akkor e két feltétel együttállása esetén a következő mondat nemcsak markáns költői irányt, hanem némi reményt is magába foglal: „Élő emberek szakaszosan folytonos halmazba a végtelenhez konvergál.”

Prágai Tamás

V. Költészet Vására

2008. szeptember 14-én,
délelőtt 11 órától éjfélig.

Helyszín: Gödör Klub

(Budapest, V., Erzsébet tér)

*Egész nap felolvasások, beszélgetések, koncertek,
verseskötetek, CD-k vására, dedikálások*

Szervezők:

Könyves Szövetség, Hangzó Helikon,
Gryllus Kiadó, Gödör Klub

**Az olvasó
alászállása** Pósa Zoltán:
Alászállás (2006)
Olvasó (2007)
Széphalom
Könyvműhely, Bp.

Mindig izgatott, hogy egy par excellence prózaíró miért költ verset. Érdekes módon az a verzió természetesebb számomra, ha egy poéta fog prózaírásba: magától értető, hogy Kosztolányi vagy Babits a regények világában is otthonos (bár például Ady prózája soha nem tudott igazán meggyőzni a zseniális íráskészség univerzális voltáról). Persze tisztában van vele az ember: az irodalomban csupa mesterséges cezúra van, s jobbára a zabolátlan kreativitást rendszerbe szuszakoló tudós elmék huzigálták meg őket – olyanok, akik tudják, de nem csinálják (talán mert csinálni már nem tudják). Miután így magamra zúdítottam több literátor lovagrend jogos dühét, hadd araszoljak vissza a rögeszmémhez: a jó prózaírók vonzódása a versíráshoz az én képzeletvilágomban leginkább a kesergő szerelemhez hasonlít. A reménytelenhez, a soha be nem teljesülőhöz – mert ha valami rendszerhiba folytán mégis beteljesedik, érdektelen és fojtott ásitásokat kiváltó lesz, mint a Kisfaludy-féle boldog szerelem dalai. Mindez nem jelenti azt, hogy ne jöhetnének létre ily módon korrekt költemények (néha csiszoltabbak és jobban gyalultak is, mint némely született poétától elvárhatjuk): mégis, a rendszerező rutin hajlamos az életmű perifériájára telepíteni őket. Jókai Mór verseit több kötetben gyűjtötték össze; s tudunk akár egyet is idézni közülük? Ám hogy a névmisztikánál maradjunk: Jókai Anna korszakos modern prózaíróként vajon miért érzett ellenállhatatlan készletet a műfajbéli határátlépésre, ráadásul konzervatív költőként? Vajon annyi izgalmas formakísérlet után nem egy újabb rendhagyó prózapoétikai kirándulásnak lehetünk a tanúi – csalafinta módon versnek álcázva? De mondhat-e bármi érdemlegeset az irodalmi szakma például az elismerten jó költőnek – kismesternek – induló Szabó Magda poétai működéséről? Lehetne sorjáztatni a nyugtalanító kérdéseket.

Pósa Zoltánt én prózaírónak ismertem meg, afféle szent szörnyetegnek, aki komolyan veszi a (neo)avantgárdot, s emiatt aztán szemlátomást boldogtalan alkotó. (Nem azért boldogtalan, mert nem szeretne teljességre törni; hanem azért, mert egy avantgárd szenthez nem illik a lekerekítettség.) Debütáló kisregénye, az *Ama török* jó húsz éve azonban már a szintézis iránti vágyról tanúskodott (egyelőre elérhetetlen meszeségben). S árulkodó volt monográfiájának témavá-

lasztása is: Hernádi Gyulát az értetlen és éretlen kortárs kritika hajlamos volt afféle blöffmesterként kezelni, abból a zavarbaejtő okból kifolyólag, hogy avantgárd kísérletei kósza Atlantiszokként egy markáns világ-egész nyomairól szolgáltak híradással. Hernádi blódlire való kétségtelen hajlama a kommersz felé tett engedményként is felfogható (ebben visszatekintve is van némi igazság), Pósa azonban őszintébb és egyenes vonalúbb alkat: még akkor is szertartásosan merevnek hat, amikor humorizál vagy (ön)ironizál. Hernáditól az alkati ellentét dacára is ellette az életműépítés robottal felérő technikáját, miközben a monográfia egyes állításaival lélekben bizonyára vitatkozó mester is felismerte a prózaépítészeti hasonlatosságot, híres méltatásában regisztrálva, hogy itt valami kánonon kívüli kánon van születőben – a Tolsztojhoz való nagyvonalú hasonlítást természetesen a maga helyén kezelve. A konokul építkező póasai életműből egyrészt kikerekedett egy nyugtalanító terjedelmű és lélegzetvételi trilógia (*Menekülés négy sávon, Mediterrán tintabúra, Aranykori tekercesek* – az utóbbi vitán felül az opus magnum): ezeket a szerző nemzedéki nagyregényeknek, illetve megaregénynek aposztrofálja. Miközben a posztmodern divat korában is ízig-vérig modernista, kísérletező, avantgárd alkotó maradt, megkísérelte a lehetséges teljességet. Az életmű (és az áttételes önéletírás) „hézagait” pedig irigylésre méltóan lendületes, olvasmányos, játékfilmre kívánczó kisregények töltik ki: a diákszínjátászó múltat megidéző *Ama törökön* kívül az írói-újságírói hányattatásokat feldolgozó *Pünkösdi királyfi*, az *Akkor mindenki velem törődött*, az *Irodalmi dandy avagy koranyári üdvözet*, illetve a sajátos, ugyancsak korfestő katonaélményekből építkező *Különleges szakasz*.

Ha valaki a saját prózastílusában ennyire megírt mindent, ami benne volt és amire rendeltetett, miért vágyik még költői babérokra is? Bevallom, a kérdésre nem tudom a megfellebbezhetetlen választ, de vannak elképzeléseim. Pósa Zoltán költőként az én szememben egy érdekes antológiai kísérlet, a *Bűnrossz versek* kapcsán exponálta magát. Nem dilettánsok számára kiírt pályázatról volt szó – azokat a gyűjteményeket halálosan komolyan, szigorúan üzleti alapon szokták megjelentetni. Ám ez esetben a vidorság mögött ott rejlett a megszenvedett tapasztalat: jó verseket sokan tudnak írni, szándékosan bűnrosszakat azonban csak azok, akik önironikus bravúrokra is képesek. Pósa valósággal lubicolt e paradoxonban, s ha akkor fogadást ajánlanak, azt mondom: ez szép komplementer terepe a nagy merítésű prózának – ha tovább megy a líra ösvényén, erre megy tovább. Nem ez történt. Már debütáló verseskötete, a *Magyar vagyok* címe is olyan volt, mint egy párbajra

hívás, fehér cérnakesztyű az arcba – az ezt folytató két újabb könyv, az *Alászállás* és az *Olvasó* pedig kétségtelenné tette: nem kisiklásról, nem szereptévesztésről, hanem új szerepről van szó. (Vagy ki tudja: az eredeti ábrázatról, amiről lekerültek a polifón próza kellékei.) A prózai életművét hovatovább megalkotó, sőt imponálóan lekerekítő Pósa itt még akkor is új és ismeretlen terepen találta magát, ha korábban – nevezetesen az *Aranykori tekersekben* – a versbetétek szerves részét képezték a prózafolyamnak, sőt a szerzői alteregónak tekinthető főhős is tüntetően költő, nem pedig író. (Akkor Paszternak kalandos sorsú művének, a *Doktor Zsivágónak* a hatását véltem e szerkesztési módszerben felfedezni; ma már inkább úgy érzem: egyszerűen az ezredforduló viszonyaira alkalmazott chateaufable lehetőségével kacérkodott a szerző.) A létrejött gyűjtemények egyenletlen színvonalú darabokból (bár nagy műgonddal megszerkesztett ciklusokból) állnak: bravúros megoldások váltják egymást nyilvánvaló ujjgyakorlatokkal: az az önreflexió s szellem, ami a pósai prózát sűrűn átszővi, a pósai költészetből mintha teljességgel hiányozna. Az összhatás mégis felkavaró: azzal a felismeréssel jár, hogy néha a bonyolultnak tetsző kompozíciók roppant egyszerűek, az egyszerű dalformák pedig megdöbbentően bonyolultak lehetnek. Egy par excellence költő még a zaklatottságban is egyfajta „anyanyelvi” harmóniára törekszik – az íróból lett verselő ellenben erre az atavisztikus harmóniára is mint felboncolandó petúniára tekint. Ha a próza esetében – főként az *Aranykori tekersekkel* kapcsolatban – szintézist emlegettem, itt az analízis az uralkodó.

Ha tipizálni kívánjuk a két (voltaképpen egy) kötet verseit, egy kézenfekvő szabályszerűséget mindenképp muszáj felfedeznünk. Alapvetően kétféle Pósa-versbe ütközünk: a (nem neo) avantgárd untilig ismert kliséit ismétlő, olykor sikeres megoldásokkal operáló szabadversbe (amit az adott helyeken a fortyogó pósai indulat képes hars élettellel telíteni); illetve a többnyire dalszerű kötött formába. A szabadversek jobban hasonlítanak a prózai forrásvidék tájaihoz, s csak keveset tesznek hozzá az eredeti topográfiához. A kötött verselés számomra nagyságrenddel izgalmasabb. Jóllehet az *Alászállás* kötet *Arvisura* ciklusa többszöri újraolvasást követően is csak a felszínt karcolja, számomra többnyire közhelyeket sorol; poétikailag érdekesítő. Ilyen opuszok az *Olvasóban* is vannak: konfúzabb lélek lévén Pósanál, én ezek olvastán mindig óhatatlanul elpirulok, mint amikor számomra kedves, de titkolt evidenciákat fogalmaz meg valaki. Ám ami miatt e szándékoltan korszerűtlen hazafias líra mégis túllép a mindinkább elharapódzó, historizáló retrodivaton, az épp a ritmus kreatív újraalkalmazá-

sa. Márpedig a ritmus ősi eredetű: akkor is, ha hangsúlyos a verselés; s akkor is, ha időmértékes. Ott, ahol Pósa már valami másra használja a ritmust és a rímet, de még kihalljuk a szöveg mögül a sámándobokat, egészen új minőség, magasfeszültség jön létre. Sőt azt az alkotói skizofréniát is hajlamos feloldani, hogy a versíró Pósa olykor mértéktelenül komolyan veszi magát, még véletlenül sem mosolyodna el; máskor meg akár önfeledten dadaista is tud lenni. Nekem ez az utóbbi költői énje a rokonszenvesebb, amikor önkéntelenül visszatalál a „búnrossz” versek szűk ösvényére, miközben kétoldalt a gőzölgő mocsár lidércfényei riogatnak.

Az olvasó alászállása e lápvilági univerzumba még akkor sem haszon nélkül való, ha a regények más, zaftosabb pecsenyékkel kényeztettek izlelőbimbóinkat. Ez a líra akkor az igazán delikát, ha valahogy úgy, szinte oda sem figyelve olvassuk, mantrázzuk, mint például Weöres Sándor *Magyar etűd*jeit. Kínálkozna számos hangzatos példa, de citáljuk ide csak a *Nyári mese* illúziókeltő tarantellaütemét: „csobban a csónak / csurran a sár / vár beborongó / vadvizü nyár / tengeri hullám / játszik a szél / izzik a csónak / tombol a vér / mozdulat illan / és elalél / bőr színe villan / pezsdül az ér / csobban a víz is / izzad a nyár / bőröd elolvad / vér szava vár / kéz kezeimben / csónakot üz / mély hűvösében / éled a tűz / éled a vérben / csöndszinü táj / pórúdos elnyel / táncol a nyár”.

Gyurkovics Tibor a barokkosan burjánzó pósai prózát markánsan szembeállította a letisztult versvilággal. Bizonyára igaza van; bár egy kis barokkért vagy rokokóért olykor ez a költészet sem megy a szomszédba. S az is lehet, hogy a költő ihlető forrásként valóban tanulmányozta versírás előtt a *Bibliát* meg a *Bhagavad Gitát* – sokan tanulmányozzák ezeket, mégse válik automatikusan poéta belőlük. Pósa Zoltán intellektuális alkotó: óhatatlan, hogy ne tanulmányozzon mindenfélét a filozófusoktól a teológusokig át a fél világirodalomig. Ez minket most ne érdekeljen: élvezzük a lüktetést, a zenét. Ha öntörvényű ez a költészet, ettől öntörvényű. Morzsolgatni kell, mint az olvasót.

Csontos János

HANGGÁ SŰRŰSÖDÖTT KIÁLTÁS
2008. október 3. péntek 18 óra
Ébert Tibor: Színpadi játék Bartók Béláról

Közreműködik: Götz Anna, Andresz Kati,
 Rubold Ödön, Hevér Gábor, valamint a rendező: Barbinek Péter
 Bevezeti: Tarján Tamás
 Jegyek (1500Ft) a Bartók Béla Emlékház jegypénztárában kaphatók
 Cím: 1025 Bp., Csalán út 29. Tel.: 394-2100

„A magyar kultúra lakott fellegvára”

Beszélgetés Nagy Gábor Tamással,
a Budavári Önkormányzat polgármesterével

Otthonteremtő kultúráról, értelmiségi felelősségről vall dr. Nagy Gábor Tamás, aki lassan másfél évtizede dolgozik Budapest I. kerületének önkormányzatában. 1994-től 1998-ig alpolgármesterként, 1998 óta pedig polgármesterként törekszik arra együtt munkatársaival, hogy a Budai Várat, a Vízivárost, a Krisztinavárost, a Tabánt és a Gellérthegyet magába foglaló kerület megőrizze több évszázad alatt kialakult arculatát, rangos hagyományait, hiszen az, ami itt történt, igen sokszor nem csak a helybeliek életét változtatta meg, hanem az ország sorsát is befolyásolta.

– Budapest I. kerülete, különösen a Várnegyed nemzeti kulturális örökségünk leggazdagabb tárháza. Az akadémiai kutatóintézetek mellett itt van az Országos Széchényi Könyvtár, az Országos Levéltár, a Magyar Nemzeti Galéria, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, s a sor folytatható. Ebből a különleges helyzetből adódóan milyen feladatokkal, többletterhekkkel kell számolnia a kerület házigazdájának, az önkormányzatnak, ugyanakkor milyen lehetőségeket kínál ez a gazdagság?

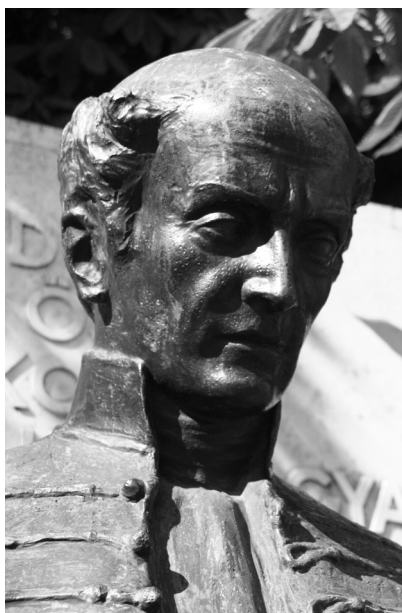
– Országos intézményekről van szó, de szerencsére olyanokról, amelyek nem zárkoznak be a maguk elefántcsonttornyába, tevékenyen részt vesznek a kerület kulturális életében. Jórészt nekik köszönhető, hogy a Várnegyed nem csupán idegenforgalmi látnivaló, hanem eleven kulturális központ is számtalan rendezvénnyel, látványossággal. A Hadtörténeti Intézet rendkívül sokat tesz azért, hogy az évfordulók kapcsán közel hozza a fiatalokhoz a magyar történelmet. A Széchényi Könyvtárral és a Nemzeti Galériával is jó a kapcsolatunk, vannak közös rendezvényeink. Például szeptember első hétvégéjén hatodik alkalommal rendezzük meg a Magyar Nyelv és Könyv Ünnepeát a Budai Várban, amelynek az idén három tematikus napja lesz: az első témája a Biblia, a másodiké a rene-

szánsz és Mátyás király, a harmadiké a Nyugat centenáriuma és Babits Mihály születésének 125. évfordulója. A megnyitót Monok István, a Széchényi Könyvtár igazgatója tartja.

– Egyedülálló a kerület építészeti öröksége is, szinte minden utca, épület őrzi múltunk egy-egy darabját, szobrok emlékeztetnek történelmünk, kultúránk meghatározó személyiségeire.

– Arra igen nagy hangsúlyt fektetünk, hogy emlékművek, szobrok, táblák őrizzék a helyi kulturális hagyományokat. Buda azonban szinte minden fontos magyar történelmi fordulat részese volt, így munkánkkal, programjainkkal az egyetemes magyar történelmi emlékezet életben tartását szolgáljuk. Tizenöt év alatt, amióta részt veszek a kerület életének szervezésében, kialakult egy átfogó rendszer: megpróbálunk minden megemlékezésre méltó eseményre, helyszínre odafigyelni, de még mindig érnek bennünket meglepetések. Most például a Mátyás-év kapcsán elhelyeztünk egy emléktáblát Hunyadi László 1457. március 14-i kivégzésének helyszínén. A Szent György téren, pontosabban a Corvin udvarban eddig semmi nem emlékeztetett erre a történelmi szempontból jelentős, tragikus eseményre. Miközben az 1736-os békési jobbagyfelkelés vezetőjének,

Jovánovics Szegedinác Péro szerb határőr kapitánynak a kivégzéséről már régóta asztalnyi emléktábla tudósít, Hunyadi László alakjáról és áldozatáról mintha megfeledeztünk volna. Erkel Ferenc másfél évtizedig lakott a Várban, lakóházán máig nincs emléktábla. Ez is még egy előttünk álló feladat. Babits Mihály három helyen lakott a kerületben, egyik lakóházát sem jelöli emléktábla, pedig a húszas évektől a negyvenes évekig, a teljes nyugatos korszakot a Krisztinavárosban töltötte. Most, születésének 125-ik évfordulóján szobrot állítunk neki a Vérmezőn, és mind a három lakóhelyén emléktáblát helyezünk el. Az új szobrok közül meg kell említeni a Mansfeld-szobrot, amely egy lépcsőfordulóban bukkan elő, a Halászbástya tövében. Avianói Márknak eddig nem volt szobra, pedig történelmi szerepe a pápa küldöttként az 1686-os európai összefogásban kimagasló. Most szobra ott áll a kapucinus templom mellett, s azt a budai legendát idézi meg, amely szerint a felszabadító seregek a Szűzanya segítségével tudták bevenni a várat. Az első magyar miniszterelnök, Batthyány Lajos szobrát a Miniszterelnöki Hivatal állíttatta fel, de azt sikerült elérnünk, hogy a szobor a Batthyány térre kerüljön. És ma ott áll a téren, szemben a Kölcsey-szoborral. De szobra van már Antall Józsefnek is, az első szabadon választott miniszterelnöknek, éppen ott, ahol évtizedekig dolgozott, a Tabánban, az Orvostörténeti Múzeum mellett. S ha már a Tabánnál tartunk: már szobor örökíti meg Döbrentei Gábor emlékét. Kányádi Sándor példáját is meg kell említenem. Ő, aki Kolozsvár mellett kerületünknek is lakója, saját gyűjtéséből állíttatta fel Elek apó kútját a földijének, Benedek Eleknek, a legnagyobb magyar mesemondónak az emlékére.

A Nagykárolyban elpusztult Kőlcsey-szobor másolata (Kallós Ede, 1939)

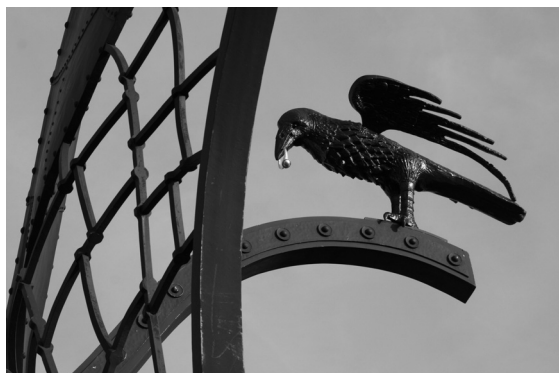
Szobrok, emléktáblák állításának, emlékhelyek, parkok kialakításának látszólag semmi értelme, mert csak viszik a pénzt, később is vigyázni kell rájuk, gondozni kell őket, de nélkülük, ezek nélkül az emlékeztető műalkotások, tárgyak, leletek, helyek nélkül üres a város. Lakógép. Tehát a városszépítés fontos, de ahhoz, hogy az ember otthonának érezzen egy települést, több kell. Úgy érzem, az első kerület városrészeinek, a Várnegyednek, a Krisztinavárosnak, a Tabánnak, a Vízivárosnak és a Gellérthegynek egyedi, a múltat idéző, de éppen ettől otthonos, a réginel lakhatóbb együttese alakult ki, s ebben része volt önkormányzatunknak. Elődeim is ebbe az irányba indultak el, ennek eredménye például a városháza mai épületének felújítása.

De hogy soroljam az eredményeket és a további terveket: bízom abban, hogy újra felállíthatjuk Déryné szobrát a hajdani Horvátkert színpkörénél, a Budai Teátrum közelében. A Dózsa téren idén tavasszal három obeliszkot állítottunk vissza. Mára összesen nyolc ilyen különlegesen faragott obeliszk díszíti a

Várba vezető utat, közel húsz év eredménye, hogy a háborús pusztítást orvosoltuk. Tíz évünkbe tellett, míg a Palota út rendkívül költséges korlátját saját erőből fölállítottuk. Nagyon szeretném, hogy a hajdani Vízi-kaput és a Fehérvári-kaput helyreállítsuk a Bécsi-kapu mintájára. A Várnak az adja meg a vár-jellegét, hogy oda kapun kell bemenni. A három kapu közül egyedül a Bécsi-kapu maradt meg, a másik kettőt nem is emlegetjük. Vissza kell állítani, mielőtt végleg elfelejtenénk őket. A Palotanegyed szépítését is szorgalmazzuk. Hogy a Várbazár látványos elhanyagoltsága vagy a Dísz téri háborús rom mellett csak egyetlen példát említek: vissza kéne építeni a királyi palota főbejáratának díszes lépcsősorát, az úgynevezett Mária Terézia-lépcsősort. Teljesen értelmetlenül bontották le. Ma aránytalan az épület, az igazi, reprezentatív palotabejárat a mai panorámaterasz szintjén volt. Érdekes, sokaknak még ma is magyarázni kell, hogy a Várba nem új dolgokat kell kitalálni, hanem a régi – sokszor értelmetlenül tönkretett – szépségeket kell visszaállítani. Másik példa: ma a Nádor kriptakápolna nem látogatható. Az oroszlanos udvart is jobban ki lehetne használni. A Vár múltjának feltárása, újraépítése is számtalan lehetőséget rejteget még, de a múlttal összhangban álló új, modern megoldásokat is keresnünk kell. A Vár és a kerület többi történelmi városrészének fejlesztését a jövőben is a honlapunkon szereplő jelszó, a megújuló hagyományok jegyében kívánjuk folytatni.

– *Ha ma szobrokról beszélünk, rögtön eszünkbe jutnak a megdöbbentő szoborlopások is...*

– A Gellért-hegyen a víztározó fölött látható Wágner Nándornak, a Svédországba emigrált, később Japánban alkotó szobrászművésznek az ajándéka, a *Filozófiai kert* című szoborcsoport, amely a nagy világvallásokat megszemélyesítő alakokat foglalja egy kompozícióba. Ez a nyolc alakos kompozíció egy spirituális középpont köré szerveződik. A körkörös elhelyezett öt főalak – Ábrahám, Ekhnaton, Jézus, Buddha és Lao-Ce – mellett, a körön kívül állt egy hármass csoport, amelynek tagjai Assisi Szent Ferenc, Gandhi és Bodhi Dharma voltak. Ezt a három alakot fémtolvajok két évvel ezelőtt ellopták. Felvettük a kapcsolatot az özvegyvel, a Wágner Nándor Alapítvány segítségével. Az öntőformák még megvannak Japánban, az öntőmester még él, aki az eredeti szobrok különleges öntőtechnikáját ismeri, a szobrokat tehát újra lehetne öntetni. Annak idején a szobrokat a főváros kapta, a helyszín volt a mi ötletünk. A föld, az ég és a víz metszéspontjába kerültek a szobrok, csodálatos helyre, amelyet azóta sokan látogatnak. Az elloptott szobrok öntési

Kő Pál: Kapu

költségeinek felét, tízmillió forintot ajánlottunk fel, s azt kértük, az öntési költségek másik felét a főváros fedezze, a kormány pedig szervezze meg a hazaszállítást, és állja annak a költségeit. Ebben a kérdésben máig nem sikerült előrelépünk, de bízunk benne, hogy a kérdés előbb-utóbb,

még a Wágner Nándor munkatársaként dolgozó öntömester életében megoldódik.

– *A Bem rakparti művelődési házban mindig eleven kulturális élet folyt, de a ház a többi művelődési házhoz hasonlóan egy időben nagyon lepusztult, amikor a gyermekeim Ferenczy István Képzőművész Körbe jártak, már-már életveszélyes állapotok uralkodtak benne. Mostanában elindult a megújulás útján.*

– Az elmúlt évben ünnepelte a ház megalakulásának negyvenedik évfordulóját, ekkorra sikerült elvégeznünk belső felújítását. Az Andrássy palota külső munkálatai, – az épület egyébként társasház –, hátra vannak. A terület új igazgatót választott nemrég. Reméljük, vezetésével az a szerteágazó közművelődési tevékenység, amelyet a ház eddig végzett, tovább folytatódik, megújul és kibővül. Nagyon fontosnak tartom a táncházat, a gyerekfoglalkozásokat, a Ferenczy-kört.

– *Állami, önkormányzati és magánmecenatúra kérdése kapcsán mindig előkerül az a szélsőséges nézet, hogy a kultúra támogatásából az államnak ki kell vonulnia, azt majd fokozatosan átveszik a magáncégek. Hogyan gondolkodik gyakorló önkormányzati vezetőként a kultúra támogatásának rendszeréről?*

– A multinacionális cégeknek sose lesz érdekük, hogy magyar kulturális műhelyeket elartsanak, vagy csupán részben hozzájáruljanak életben maradásukhoz. Egyenfogyasztókra van szükségük, és ellenérdekeltek a nemzeti különbözőség tudatát továbbéltető kulturális programokkal és műhelyekkel szemben. Fő érdekük a fogyasztást generáló reklámok célba juttatása. Gesztusokat tesznek és tehetnek ezek a cégek, de ennél többet nem enged

meg üzleti logikájuk. Ott kell jelen lenniük, ahol tömegek mozognak. A kultúra pedig keveseké. Az elit képes arra, hogy alkotó módon befogadja, újáteremtse és továbbadja. Ha az elit betölti kulturális szerepét, képes a kultúrát szétszűrni az egész társadalomban, így élhetőbbé teszi környezetét, és alkotóképesebbé az egész közösséget. Az állami és az önkormányzati támogatási rendszernek kötelessége fenntartani azokat a kulturális műhelyeket, amelyek ennek a folyamatnak a motorjai. Egy helyi önkormányzat sem vonulhat ki a város, falu vagy kerület kulturális életéből, nem bízhatja azt a magánmecenatúrára. Mi nem is tesszük. Tudjuk, hogy itt miénk a kezdeményező szerep, az állandóság, a folyamatos munka megteremtésének feladata. A Várnegyed a nemzeti művelődés és történelmi emlékezet jelképe, ez a helyzet különleges felelősséget ró ránk, egyrészt a városépítésben, a városgondozásban, másrészt önmagunk megmutatásában.

– *A Budavári Önkormányzat kiterjedt testvérvárosi kapcsolatrendszerrel rendelkezik. Véletlen találkozások alakították ezeket a kapcsolatokat, vagy tudatos választások?*

Sárkányölő Szent György (Szent György tér)

– Budavár iránt mindig is nagy volt a nemzetközi érdeklődés, partnereink többségével úgy kerültünk kapcsolatba, hogy ők kerestek meg minket, de a rendszer kiépítésének elvei

tudatosak voltak. Ma tíz testvérvárosa van az önkormányzatnak. Ezt a kört már nem is nagyon lehet bővíteni, esetleg még egy-két belépővel. Visszatérve a kiválasztás elveire: három szempontot tartottunk szem előtt. Az első szempont az volt, hogy a határon túli magyar közösségek reprezentációja szülessen meg: tehát erdélyi, felvidéki és délvidéki településekkel vettük fel a kapcsolatot. Szlovéniából Lendvával kötöttünk szerződést, amelynek polgármestere a szlovén, de magyarul jól beszélő Anton Balasek elkötelezett híve az együttműködésnek. Szerbiából Zenta a partnerünk, Juhász Attila polgármester kiváló városvezető, vele is kítűnő a kapcsolatunk. Székelyföldről Székelyudvarhely tartozik testvérvárosaink körébe. Szlovákiából Pozsony belvárosa a testvérvárosunk. Kárpátalja és Horvátország hiányzik ahhoz, hogy a kör teljes legyen. A lehetőségeink végesek, ezért minden országból csak egy várossal kötünk szerződést. A második szempont az volt, hogy a közép-európai fővárosok városmagjai között építsünk ki kapcsolatokat. Így kezdeményezésünkre Bécs, Pozsony, Prága és Budapest első kerülete kötött négyoldalú szerződést egymással. A harmadik irány, a meghatározó európai nemzetekkel való kapcsolatfelvétel volt. Itt is a megkeresésekre reagáltunk, így kerültünk kapcsolatba az olasz Cappestranóval, amely város Kapisztrán Szent János szülőhelye, az 56-os olasz emigráció egyik zarándokhelye, így szorosan kötődik a magyar történelemhez is.

A német Regensburggal a Duna és ezer éves kulturális kapcsolat fűz össze, az angliai Marlow-ban pedig ma is látható a Clark testvérek függőhídja, amely a mi Lánchidunk kisöccse. A svájci Genf melletti kato-

likus Carouge tartozik még testvérvárosaink körébe, a kapcsolatfelvétellel fő mozgatórugója az ottani emigráció volt. Ez volt egyébként az első testvérvárosunk, most ünnepeltük a kapcsolatfelvétel tizenötödik évfordulóját. Hiányzik az európai palettáról a francia, a finn és a baltikumi kapcsolat és leginkább Lengyelország. Az Európai Unióba való belépéstől sokat vártunk, de eddig ezekre a városközi együttműködésekre nem sikerült támogatást kapnunk, pedig jelentős és fontos programokat foglalmaztunk meg.

– *Azt mondja, a hasonlóság alapján született a közép-európai történelmi városnegyedek között az együttműködési szerződés. Vannak azonban különbségek is. Mennyiben egyedi jelenség Budavár?*

– Elsősorban Prágával szemben szokták elmarasztalni a Várnegyedet, mondván, itt miért nincs akkora nyüzsgés? Elfelejtik, hogy a Várnegyed nem vigalmi negyed, és nincs is szándékunk azzá tenni. A történelmi Várnegyed lakott városrész. Ez a körülmény alakítja hangulatát, és ehhez alkalmazkodni kell. Nem volna jó, ha az itt lakók nem érezhetnék magukénak lakóhelyüket. Mintegy kétezeröt száz lakója van a Várnegyednek, és mi nem elűzni, hanem megtartani szeretnénk őket. A kilencvenes évek elején nagy volt a nyomás a vár felvásárlására, ha az akkori műemlékvédelem nem áll ellen, lehet, hogy a Polgárvárosban ma már nem laktának polgárok. A Palotanegyed pedig olyan nemzeti kulturális intézmények otthona, amelyek nem a vigalmi szerepet erősítik. Fel-felbukkannak elképzelések, miszerint jó volna ezeket az intézményeket kitelepíteni erről a drága helyről, gazdaságosabb,

olcsóbb épületekbe, a Palotanegyedbe pedig szállodáknak helyet adni. Remélem azonban, hogy ezek az elképzelések a közeljövőben nem realizálódnak, a Várnegyed mindig is a magyar kultúra lakott fellegvára marad. Az tehetné nyitottabbá és az

Stremeny Géza: Batthyány Lajos

idegenforgalom szempontjainak is megfelelőbb helyszínné, ha a pesti belvárossal jobb közlekedés kötné össze, akkor mindkét városrész adottságait jobban kihasználhatná az idegenforgalom.

– *A városkép kialakításában rengeteg tényező játszik közre. A kerületi vezetésnek felelnie kell azért, hogy sikerül-e megtartania a szellemi, kulturális légkör mellett az épített környezetet is.*

– Erre a Corvin teret hoznám példának. Először, még elődeim idején, a kilencvenes években a kisebb épületeket szállodává alakították át, és azt tervezték, hogy a tér alá egy mélygarázst építenek. Lakossági tiltakozások

hatására az önkormányzat közvélemény kutatást is végzett, és végül elvetették a mélygarázs építését. Hosszabb távon amúgy is azt szeretnénk, ha a Fő utca nem egy állandóan beduguló, forgalmas út lenne, hanem sétáló utca. A tér fáijért is kár lett volna. Az önkormányzat a teret rendbe hozatta, parkosította, visszaállította a Lajos kutat. A lakók is renováltatták a tér nyugati oldalán lévő társasházakat. A Hagymányok Háza lepusztult homlokzata, amelyen még a Rákosi-címer levert nyoma is ott virított, nagyon kirítt a környezetből. Sikerül elérni, hogy a kulturális minisztérium visszaállítsa a Budai Vigadó eredeti homlokzatát. Végezetül, önkormányzati támogatással az egyház is kifestette a kapucinus templomot. Ha ma megáll az ember a Corvin téren, akármerre néz, rendezett városképet lát. Ez a munka is tíz évig tartott, de eredményre vezetett. A mélygarázzsal való kacérkodásnak voltak azért eredményei is. A tér alatt néhány méterrel megtalálták

a XVI–XVII. századi utca részleteit, az 1686-os törökök elleni ostrom idején elpusztult házak maradványait. Valamivel lejjebb ott vannak a XIII. századi lakóépületek nyomai. Találtak római és népvándorlás kori leleteket. De ami a legizgalmasabb, valódi régészeti szenzáció volt, hogy megtalálták az ősemléknyomait is. Negyvenezer évvel ezelőtti lábnyomokat őrzött meg a löszös Duna-part. Akkor még a Corvin térnél folyt a Duna, és vélhetően a vízpartra ment ki egy anya és gyermeke. A lábnyomok gipsz öntvényei a Corvin téren megtekinthetők. Hamarosan egy római kori sírkő másolata is kikerül a térre. Dokumentálni akarjuk, és tuda-

tosítani az itt élőkben, hogy a lakóhelyükön negyvenezer éve is, kétezer éve is élt ember. S hogy ők ennek a múltnak a folytatói. Felelős láncszemei. Felfogásom szerint a városgondozás folyamatában ezek a mozzanatok fontosabbak, mint egy-egy mindent feldúló, semmire tekintettel nem lévő nagyberuházás.

– *Őn mintha politikusként, önkormányzati vezetőként is megmaradt volna humánértelmiséginek, a fogalom klasztrikus értelmében. Mielőtt erről beszélnénk, térjünk ki pályájának kezdetére. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem jogi karán szerzett diplomát, de párhuzamosan végezte a bölcsészkaron a szociológia szakot is, ami jelzi, társadalomelméleti, politikai érdeklődése már diákkorában kialakult.*

– Mindig humán érdeklődésű voltam, elsősorban a történelem és az irodalom érdekelt. A múlt és a képzelet egymásba játszó világa. A pályaválasztáskor e két felvételi tárgy vitt a jogi karra. Akkoriban nem voltam elkötelezve a jog iránt. Menet közben barátkoztam meg a jogi stúdiókkal. Elsősorban a jog társadalmi beágyazottsága érdekelt, és érdekelt ma is. Ezért kezdettől hallgattam előadásokat a bölcsészkar filozófia, esztétika és szociológia tanszékén is. Egyre jobban érdekelt a jog és a társadalom kapcsolata, az a tudományág, amit jogszociológiának neveznek. Az érdekelt, hogy egy-egy törvény, jogszabály miként érvényesül, mi az önkéntes jogkövetés, milyenek a társadalmi elvárások, mekkora a normák ereje, szerepe az egyén és a társadalom viszonyrendszerében. A jogkövető és a jogkijátszó társadalmi viselkedésformák közti különbségek izgattak, az, hogy miért jogkövető az egyik kultúra, miért

normalizáló a másik. Mi a különbség oka, mik a következményei? Milyen különbségek vannak a bizánci és az

Boldog Avianói Márk (Győrfi Sándor szobra)

európai joghagyomány között? Így jutottam el az akkori (nyolcvanas évek közepén járunk) társadalom és jogrendszer kapcsolatának vizsgálatához, a közélet aktuális kérdéseihöz. Pontosan láttuk, hogy a pártállam időszakában a törvényhozásnak semmi szerepe nincs. Évente kétszer ül össze az országgyűlés, alkot két-három törvényt, a pártközpontban történik minden: a kodifikáció, az egyeztetés. Az országgyűlés egyszerű szavazógép. Emlékszem rá, milyen nagy feltűnést keltett, amikor 1986-ban a családjogi törvénnyel kapcsolatban módosító javaslat hangzott el az országgyűlésben. Össze is ült a központi bizottság, értékelte a helyzetet, hogy mit kell most csinálni. Ez már a pártállam lebomlásának a kezdete volt. Érdekelt, hogy miért volt ennek a törvény-módosító javaslatnak ilyen nagy

jelentősége Kádár számára. Ő azt tanulta meg 1956 után, hogy az Elnöki Tanács nagyon jó intézmény.

Olyan embereket kell oda beültetni, akik irányíthatók, és akkor minden parancsszóra elintézhető. Nem kell bajlódni ilyen nagy, minden manipuláltsága ellenére is lám csak, kiszámíthatatlan szervezetekkel, mint például az országgyűlés, amikor az Elnöki Tanács is kiadhat ún. törvényerejű rendeleteket. Ekkor kezdtem el foglalkozni a jogalkotás folyamatával, Bihari Mihály és Kulcsár Kálmán előadásait hallgattam. Az egyetem elvégzése akadémiai ösztöndíjat kaptam, ez ma phd-képzésnek felel meg. Tanulmányaimat megakasztotta, hogy 1988-ban behívtak katonának. 1990-ben, amikor folytathattam volna a kutatást, kaptam egy háromnapos amerikai ösztöndíjat az amerikai kongresszus törvényhozási tevékenységének tanulmányozására. Hazatérve, az önkormányzati választásokon

Fidesz-listán bekerültem a fővárosi közgyűlésbe. Így sodort el a közélet. Ennek dacára még tizenöt évig tanítottam az egyetemen a jogszociológiai tanszéken, előbb egyetemi adjunktusként majd óraadóként. Mára ez a feladat egy fakultatív szemináriumra szelődött, amelyen filmek kapcsán beszélünk társadalmi, jogi problémákról. E foglalkozások célja az, hogy kilépjünk a szokásos oktatási keretek közül, és más, az általunk megszokottól eltérő szempontból vizsgáljuk meg a jelenségeket. A jogi problémákat úgy kell megfogalmazni, olyan közegben kell őket értelmezni, hogy ne csak jogászok értsék őket, hanem értsék a szociológusok is, és a köznyelven is érthetőek legyenek. Csak így érvényesülhet a jog által megfogalmazott normarendszer. Társadalmi támoga-

tottság nélkül a szakszerű jogi formába öltöztetett mégoly ésszerű politikai döntések is megbuknak. Ki lehet erőszakolni őket, rövid távon hozhatnak is bizonyos eredményeket, de hosszú távon semmiképpen nem szolgálják egy közösség, egy ország, egy nemzet boldogulását. Ez az érdeklődés bennem maradt, de most már egészen más nézőpontból, nem az elmélet, hanem a gyakorlat felől közelíték hozzá.

– *Látszik, hogy elsősorban elméleti kérdések érdekelték. Miért fordult a politika felé? Nem volt szokványos lépés egy olyan családban, amely nem tartozott a párt klientúrájához.*

– Amikor annak idején a jogi karon elkezdtünk azzal foglalkozni, milyen világ is vesz bennünket körül, érezni lehetett a változás leheletét. A nyolcvanas évek elejének Lengyelországa, Brezsnyev halála, Andropov és az ő 56-os szerepének értékelése akarva akaratlanul foglalkoztatták az embert, akkor is, ha érdeklődése nem volt kifejezetten politikai irányultságú. Ekkor alakult a Bibó Kollégium, ez a hivatalos oktatáson kívüli önképzőkör. Ide olyan előadókat hívtak meg, akik nem tartoztak az egyetemi oktatói körhöz. Kerestük az egyre szaporodó társadalmi kérdésekre a választ: Mi az értelmiség szerepe és felelőssége általában, és különösen ebben a változásokat sejtető helyzetben? A párt határoz meg mindent, vagy mi is felelősek vagyunk azért, ami történik? Emlekszem egy jellemző esetre. Én nem voltam KISZ-tag, de felhaborított, hogy a jogi kari KISZ Bizottság élére megválasztottak egy olyan embert, akit senki nem szeretett, senki nem becsült, aki sunyi képpel járt-kelt az egyetem folyosóin,

mindenütt jelen volt, de soha véleményét nem nyilvánította. Csak azért esett rá a választás, mert senki más nem jelentkezett. Mondtam a barátaimnak, ez a kontraszelekción juttat alkalmatlan embereket a politikai hatalom közelébe. Milyen szerepünk lehet ebben? Azt elvetettük, amit sok reformkommunistától hallottunk, hogy belülről lehet megváltoztatni a rendszert. Ebben a helyzetben a Fidesz megalakítása következetes és bátor tett volt. És amikor 1989-ben már népszavazásra és választásra készült az ország, arra a következtetésre jutottunk, nem bújhatunk ki a felelősség alól. Most, amikor politikai értelemben is megnyílt a cselekvés lehetősége, realitássá válhatott a többpártrendszer, oda kell állni a választók elé, meg kell mérteni magunkat és programjainkat. Amikor bejelentetem otthon, hogy országgyűlési képviselőjelölt leszek, kisebbfajta megütközést keltett. A család úgy vélekedett, hogy a politika nem tisztességes

embernek való, s ezt a véleményt több évtizedes tapasztalat támasztotta alá. Nem volt könnyű elfogadtatnom döntésemet, és meggyőzni szüleimet, hogy most megváltozott a helyzet, ez nem ugyanaz a politikai tér, amelyben addig éltünk, és azzal, hogy politikai szerepet vállalok, nem szegődöm az ördög szolgálatába. Abban a pillanatban valóban úgy tetszett, hogy az értelmiség felelőssége kitágul, lesz beleszólása a nemzet ügyeinek alakulásába, és az értelmiségnek még az a része is, amelyik nem vállal politikai szerepet, hatással lesz a politikai döntéshozatal folyamatára. Mára sajnos végbement bizonyos visszarendeződés a politikai elitet illetően is. Egy társadalom, egy nemzet állapotára jellemző, becslési-politikusait. Nem is elsősorban anyagi, hanem erkölcsi értelemben. Ma a politikusi pálya erkölcsi megítélése mélyponton van. Természetesen ahhoz, hogy a politikai szereplőket megbecsülés övezzé, olyan embe-

Benedek Elek kútja

reket kell választani a döntéshozói szerepekre, akik érdemesek a megbecsülésre. Itt van a társadalom felelőssége. A sorozatosan felelőtlen társadalmi döntések felelőtlen politizáláshoz vezetnek. A felelőtlen politizálás pedig visszahat, tovább rombolja a társadalmat. Természetesen ez a képlet csak arra az esetre igaz, ha van választási lehetőség. A rendszerváltozás pillanatában ez a választási lehetőség nyílt meg a magyar társadalom előtt. Cselekvő részesévé válni ennek a politikai újjászülésnek, legalábbis ebben hitünk, soha vissza nem térő történelmi pillanat, amelyet nem szabad elszalasztanunk. Nem akartam politikus lenni, azt gondoltam szakértőként is tudom befo-

lyásolni a történéseket. Ez a szerep számomra rokonszenvesebb volt, mint a nyílt politikai szerepvállalás. 1991-re azonban be kellett látnom, akarom, nem akarom, politikusi munkát végzek, politikusként is kell hát viselkednem, nem háríthatom el magamtól a politikai felelősséget.

– *Térjünk vissza az értelmiség fogalmával kapcsolatos fejtegetésekhez. Találkozunk olyan nézetekkel, amelyek szerint az értelmiség elavult, tizenkilencedik századi, „narodnyik” kategória. Az értelmiség helyét szakértőknek kell elfoglalniuk. Olyan szakembereknek, akik bármilyen értékrendbe jól konvertálható tudással bírnak, akik ezt a tudást rugalmasan értékesítik a piacon, s így megteremtik a magas szintű, nagy hatékonyságú termelés humán feltételeit. A nemzet, a közösség iránt elkötelezett, a humánkultúra értékeit tiszteletben tartó, azokért felelősséget vállaló szakemberben, azaz a hagyományos értelemben vett értelmiségiben ugyanis valóban felmerülhetnének lelkiismereti aggályok, amikor, mondjuk, a nemzetközi pénzpiac erőterében értékesítve tudását saját kevésbé képzett honfitársainak kifosztásában, rabszolga sorba juttatásában vesz részt. A független szakértőt mindez nem zavarja, ha jól megfizetik, áruba bocsátja tudását.*

– A klasszikus értelmiségi magatartás valóban a tizenkilencedik században alakult ki. Gondoljunk csak a reformkorra, Széchenyire, Petőfire s a többiekre. Ha kimondtan nem is hirdettük meg, mi is a reformkor nemzeti liberális értelmiségének felelősségével próbáltunk

belépni a közéletbe, képviselni saját véleményünket, érvényt szerezni jobbító szándékainknak egy hason-

Lajos kútja (Holló Barnabás szobra, Corvin tér)

lőan változó, átmeneti korban. A huszadik század végén, a rendszer-változás pillanatában azonban számunkra a felelős értelmiségi magatartás közvetlen mintáit többek között Illyés Gyula, Németh László mentették át, személyesítették meg. A József Attila-kultusz is ezt erősítette, hiszen József Attila nem csak költő volt, hanem a kor szinte minden szellemi áramlatára fogékonyan reagáló alkotó ember. Ha megfigyeljük, a nagy társadalmi változások tájkán mindig kialakul egy-egy olyan fiatal, radikális gondolatokat megfogalmazni és képviselni képes fiatal értelmiségi kör, amely több-kevesebb eredménnyel, de befolyásolja a változásokat.

– *Hogyan fogalmazná meg, mi különbözteti meg az értelmiségit a szakembertől?*

– Az értéktudat. Lehet azt mondani, hogy ez tizenkilencedik századi erény, de akkor is erény. A vele szimbiózisban ható küldetéstudatot csakis pejoratív értelemben szokták emlegetni manapság, pedig a pusztá önérdek nem képes az emberi magatartást teljes egészében meghatározni ma sem, bármennyire sugalmazott, már-már ideologikusan fetisizált is az individualista világszemlélet. Azért azt minden ember érzi – más kérdés, vállalja-e vagy sem –, hogy van felelősségünk a világban. Ez a felelősség nem merül ki annyiban, hogy egy-két éven belül mekkora tőzsdei hozamot tudunk elérni, hogy egy válságot tudunk-e botránymentesen menedzselni, hogy a társadalmi feszültséget tudjuk-e kommunikációs eszközökkel enyhíteni. Ezeknek a problémáknak a kezelésére valóban elégséges az értéksemleges szakértői tudás, az értelmiség azonban

nem csupán válságot menedzsel. Az értelmiség a nemzet megmaradásának letéteményese. Azt kell végiggondolnia, milyen lesz a magyarság 2050-ben, 2100-ban, mit akarunk ezzel az országgal, ezzel a nemzettel. Meg kell fogalmazni céljainkat, és küzdeni kell értük. Az értelmiségi tudás nem pusztán szakismereteket jelent, hanem a nemzeti tudatot meghatározó történelmi, néprajzi, irodalmi, nyelvtörténeti ismereteket, tájékozódási képességet és műveltséget, és mindenekelőtt érzelmi elkötelezettséget. De nemcsak a nemzet, hanem a kisközösségek megtartó erejét is az értelmiség adja. Azok a kistelepusékon szolgálatot vállaló tanárok, papok, orvosok, gazdálkodók, akiknek nemcsak az a fontos, hogy a munkájukat elvégezzék, hogy jól eladható szaktudást továbbítsanak,

hogyan eltemessék a halottakat, hogy felírják a megfelelő gyógyszereket, vagy hogy eladják terményeiket, hanem az is, hogy a közösséget életben tartó tudást szétsugározzák környezetükben. Hogy mintát adjanak.

– *Riasztó számban halnak ki kistelepülések. Talán azért, mert értelmiség nélkül maradtak?*

– Közösség és értelmiség csak együtt létezhet. Az a közösség, amely elveszíti értelmiségét, mint közösség, halálra van ítélve. Azt gondolom, mind a mai napig érvényesek azok a nagyon egyszerű alapeszmények, amelyeket a reformkor a nemzeti ébredés hajnalán megfogalmazott: „hass, alkoss, gyarapíts”, „nyelvében él a nemzet”, „itt élned, halnod kell”, hogy csak a legfontosabbakat említsem. Ezek olyan gondolatok, amelyek szinte genetikai mélységeig belénk ivódtak. Aki ezeket nem érti, az a legfontosabbat, a hazaszeretetet veszítette el. Fogalma sincs, hol a helye a világban. Azt hiszem, nincs olyan nemzet Európában, amely iskolarendszerének segítségével ne akarná saját történelmi tudatát, emlékezetét, nyelvi, irodalmi hagyományait felnövekvő polgárainak átadni, s általuk megőrizni. Amelyik ezt nem teszi, s megadja magát a kulturális globalizmus programjának, az menthetetlenül az önfeladás útjára lép. Az európai nemzeteknél, nálunk meg különösen, a nyelv jóval több annál az egyszerű kommunikációs

eszköznél, amelyként Amerikában tekintenek rá. Nálunk a nyelv és a nyelvhez kötődő kultúra volt az a virtuális haza, amely az ország elvesztése idején menedéket jelentett, és megőrizte a nemzetet.

– *Sorra nyílnak idegen nyelvű középiskolák, amelyekben minden tantárgyat idegen nyelven tanulnak a diákok. Idegen nyelven tanulnak európai történelmet, amelyben a magyarnak epizodikus szerep jut. Amikor ezek a fiatalok végeznek, kilép velük az iskolakapun egy olyan nemzedék, kapcsolataik révén a jövő vezető értelmisége, amelynek tagjai csak a konyhanyelv szintjén ismerik a magyar nyelvet, azt csak hétköznapi szituációkban használják. A magyar irodalmi emlékezetről, történelmi hagyományainkról fogalmuk sincs. Minden bonyolult problémát csak a választott idegen nyelven lesznek képesek végiggondolni.*

– Igazán értékes többnyelvűséghez eljutni véleményem szerint csak az anyanyelvi kultúra magas szintű elsajátítása mellett lehetséges. Az oktatás alapnyelvét magyarról idegen nyelvre cserélni nem szerencsés. A felsőoktatási intézményekben szükség volna arra, hogy a tanulók külföldi egyetemeken vendéghallgatóként hallgassanak bizonyos szemesztereket, de azt

– *A tudomány nyelve egyre jobban elidegenül, pontosabban elangolosodik. Vannak olyan tudományágak, amelyeknek művelői dolgozataikat már nem is írják meg magyarul. Egyik ilyen magyar tudós, amikor felmerült, hogy könyvét magyarul is meg kellene jelentetni, azzal hátrította el a fordítással járó hercehurcát: minek, hiszen akit a téma érdekel, úgymond tud angolul. Ez az érvelés nagyjából helytálló, csak hogy nem csupán olvasókról van szó. A nyelv szelleme sérül, ha tudósaink gondolataikat nem fogalmazzák meg anyanyelvükön.*

– Kazinczy idején a nyelvújítás programja éppen ennek az akkor talán még bénítóbb problémának a leküzdésére született. Az akkori közszellem azt sugallta, hogy a bonyolultabb kérdések tárgyalására a magyar nyelv nem alkalmas, a német, a latin igen, de a magyar nem. A reformkori értelmiség bizonyította, hogy ez nem így van. A magyar nyelv nem csak alkalmas a bonyolult gondolatok kifejezésére, még inspirálja is azokat. Teller Ede egyenesen azt állította, hogy az Amerikában

tevékenykedő híres és meghatározó természettudósokat nemegyszer a magyar nyelv szelleme vezette meglepő felfedezéseikhez. Éppen ezért azt gondolom, hogy a nyelvújítás programja ma is időszerű. E téren is lényeges, hogy a gazdasági, a politikai és a kulturális elit milyen példát mutat.

– *A magyar nyelv megtartása mára már nemcsak az Amerikába, Nyugat-Európába kivándorolt, nemcsak az első világháborúban elcsatolt ország-részek jogfosztott magyarjai, nemcsak a Kárpátok keleti lejtőin élő csángók*

Filozófiai kert (Gellért-hegy)

tudomásul kellene venni, hogy a magyar oktatási rendszer feladata nem csak bizonyos hasznosítható szakmai ismeretanyag továbbadása, hanem elsősorban a magyar nyelvű gondolkodási készség kialakítása.

körében lett már-már reménytelen küzdelem célja, hanem itt, a maradék hazában is. Azt gondolom, talán túl mereven ragaszkodunk a „nyelvében él a nemzet” elvéhez. A nyelvüket és részben nemzeti identitásukat elveszített magyarokat valahogyan meg kellene szólítani ennek a kultúrának, fel kellene kínálnia a részbeni vagy az egészében való visszatérés esélyét azoknak, akik erre ösztönzést éreznek. Mondom ezt azért, mert a Várnegyed polgármestereként azért testközelből érzékelheti azt a kulturális légkört, amely azokat a magyarokat is megfoghatja, többnyire meg is fogja, ha kapcsolatba kerülnek vele, akiknek csupán a szépapjuk tudott magyarul.

– Igen, a magyarság elsősorban vállalás kérdése. Egyrészt szükség volna tudatos, a visszatérést segítő kulturális programra. Másrészt azt is tudomásul kell venni, annál többen vállalják magyarságukat az anyanyelvüket már nem tudó „elcsángált” magyarok közül is, minél sikeresebb a maradék magyar nemzet itt, a Kárpát-medencében, ahol hajdanán, Árpád vezértől Hunyadi Mátyásig európai politikacsinaló hatalom volt. Generációkon keresztül azt kódolták belénk, a magyar bűnös nemzet, sikertelen nemzet, bukásra vagyunk ítélve. Nem tagadva azt, hogy voltak a nemzeti önbecsülést aláásó – idegen erők által hatalmi helyzetbe segített – kurzusok, nemzeti értékeink tekintélyét vissza kellene állítani. A bennünket ért sérelmeket, a magyarságot sújtó huszadik századi népiertást pedig emlékezetünkben kellene tartani, nem a bosszúállás, hanem a megértés, a tanulságok levonásának szándékával. Gondoljunk bele, a magyarkodik gúnyszó nálunk, olyan fogalom,

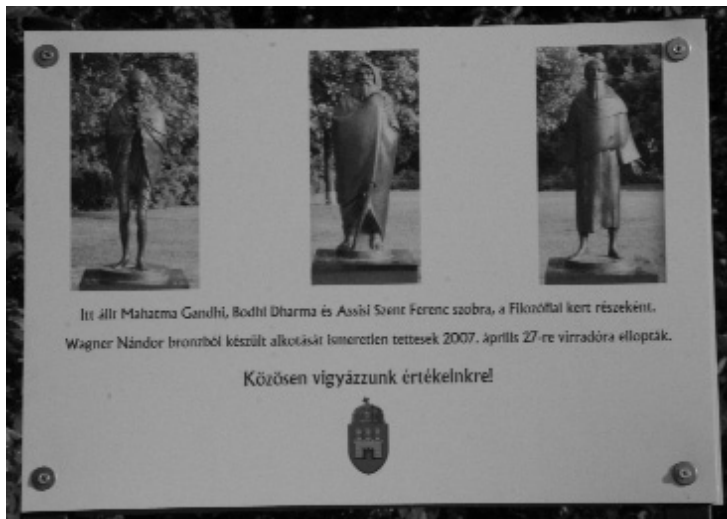
amely az általam ismert nyelvekben nem létezik. Olyan szóról, hogy angolkodik, például nem tudok, de németkodik, franciáskodik sem hiszem, hogy létezik.

A nemzettudat formálásában az állami szerepvállalás kikerülhetetlen. Jó példa volt erre az a program, amely csaknem minden településen biztosította a lehetőséget, hogy megemlékezzünk Szent Istvánról és az ezeréves magyar államiságról. Pusztán az emlékezés lehetősége optimistábbá tette a magyarokat, az emelkedő nem-

után, a legnagyobb nyomorúság idején is szellemi nagyhatalommá tette.

– A nyelv, a múlt kulturális értékeinek megőrzése és tudatosítása, a hagyományok mind nagyon fontosak, de ha az értékképzés folyamata megszakad, ha a jelenben a káros és többnyire értéktelen művek körül képződik társadalmi elismerés, a nemzeti érték tudat folytonosságát őrző, a nemzeti önismeretet erősítő művek sorsa pedig a felejtés, szociológiai műszóval élve a negligálás, az értékmegőrzésen alapuló önbecsülés – amely nélkül valóban elapad az alkotóerő – lehetlenné válik. Miért és honnan eredeztethető ez a szinte beteges ellenállás a nemzeti múlt és jelen tragédiáit nyíltan tárgyaló, elemző művekkel és alkotóikkal szemben?

– Hogy honnan eredeztethető, azoktól kell megkérdezni, akikben ilyen elutasítás van. Én nem szeretném ma-

gyarázni mások érzelmeit, indítékait, valószínűleg nem is tudnám magam beleélni a „beteges ellenállás” vagy még tovább megyek: dühödöt támadás lélekállapotába. Ehelyett szerintem azzal kell foglalkoznunk, hogy minőséget hozunk létre. Annyira terjed a gagyi, a bővli, hogy csakis magas minőséggel lehet vonzóvá tenni a magyar műveltséget. Ahhoz, hogy ennek a kultúra-átadási folyamatnak minél több értő megítélője, sőt résztvevője legyen, erős és művelt középosztályra van szükség, arra, amit programként Eötvös József úgy fogalmazott meg, hogy „Nevelj polgárokat!” Ekkor leszünk képesek arra, hogy saját értékeinket felismerjük és megbecsüljük. Ennek sikerülnie kell, mert csak így teremthetjük meg, csak ezáltal érdemeljük meg a jövőt.

Oláh János

EURÓPAI FIGYELŐ

Szellemi hídverés

Az Akcent folyóirat Lublinból

Az Európai Figyelő sorozatának mostani összeállításában az *Akcent* folyóirat már kedves ismerősként lép a magyar olvasó elé. Hiszen a *Magyar Napló* 2005. februári számában húszoldalas válogatásban mutattuk be e fontos irodalmi műhelyt, versekkel, novellákkal, tanulmányokkal. A kelet-lengyelországi Lublinban szerkesztett kiadvány negyedévente jelenik meg, ez idő tájt százhuszonnyolc oldalon. A lengyel közélet szempontjából viszontagságos időszakban, 1980-ban alapították, máig száztíz száma került az érdeklődők kezébe. A borító fejlécén olvasható meghatározás szerint *irodalmi és művészeti fórum*. Ennek megfelelően az egy-egy szám kétharmadát megtöltő versek, elbeszélések, tanulmányok, esszék után társadalomtudományi és képzőművészeti témáknak is helyet biztosít: ismertetőket közöl kiállításokról, színházi előadásokról, hangversenyekről. Az anyagot lezáró, kisebb terjedelmű jegyzetek sorában pedig olvasói leveleket, alkalmi jellegű közleményeket, tudósításokat közöl. Teszi mindezt a lokálpatriotizmus szellemében Lublinra és környékére összpontosítva, ám távolról sem kizárólagosan.

E folyóirat szellemiségének legalább annyira lényeges eleme a távolabbi irodalmi körökkel folytatott párbeszéd, a merész ívű szellemi hidak emelése. Ahogy azt a 2005. februári összeállítás felvezetőjében részletesen kifejtettem, az *akcent* szó összesen ötféle jelentést

hordoz. Így lehet *nyelvtani hangsúly*, illetve *fontosság*, főként pedig *valamilyen egésznek egy eleme*. Ez utóbbi meghatározáshoz híven, az Akcent már a nyolcvanas években rendszeresen közölt emigrációban élő lengyel szerzőket. Lengyelország történelmi hányattatásaiból

Bogusław Wróblewski,
az Akcent alapító főszerkesztője

következik, hogy a lengyel vezető értelmiség számottevő része a világ legkülönbözőbb pontjain él. E megállapítás több évtizede, sőt évszázada érvényes. A helyi lengyel kolóniák, pontosabban *polóniák* közül magasan kiemelkedik kettő: a párizsi és az észak-amerikai közösség. Így volt ez a romantika idején (gondoljunk csak *Adam Mickiewicz*, *Cyprian Kamil Norwid* és *Juliusz Słowacki* párizsi életére), akárcsak a kommunizmus évtizedeiben (*Czesław Miłosz*, *Sławomir Mrożek*, *Roman Polański* és még sorolhatnánk). Mindezek alapján a lublini szerkesztőség hivatásának tekinti a külföldre szakadt honfitársakkal folytatott élénk együttműködést.

Bizonyítja ezt az is, hogy a folyóirat lengyel földön kívül Chicagóban, New Yorkban, Párizsban és Torontóban is megvásárolható. A „kanadai kapcsolat” letéteményese a Lublin–Toronto székhellyel bejegyzett Norbertinum Kiadó, amelynek hatékonyságát jellemzi, hogy huszonöt esztendő alatt háromszázhatvan kötetet segített napvilágra. Az Akcent pedig rendszeres publikálási lehetőséget biztosít a tengerentúli lengyel szerzőknek, továbbá könyveik népszerűsítéséhez is támogatást nyújt.

E hazafias kéznyújtás jelentős részben az alapító főszerkesztő, *Bogusław Wróblewski* érdeme. Az 1954-ben született költő, műfordító, irodalomtörténész szakterülete az Egyesült Államokban élő lengyel írók munkássága. Tanulmányait a Lublini Katolikus Egyetemen végezte, 1973 óta közöl verseket, kritikákat. Huszonhat éves korától irányítja az Akcent ügyeit. (Esszéjét *Az Európai Unió határvidékén – a kulturális integráció fényei és árnyékai* címmel a Magyar Napló 2003. decemberi számában olvashatjuk.)

Ám az Akcent erejéből, nyitottságából más hidak építésére is jut. A rendszerváltást követően a Debrecenben szerkesztett *Alföld* folyóirattal ápolt szoros kapcsolatot, az ezredfordulótól a Magyar Naplóval működik együtt. Az Akcent 1986-ban bőséges magyar összeállítást közölt a legfontosabb szerzők: *Illyés Gyula*, *Galgóczi Erzsébet*, *Csoóri Sándor*, *Nagy Gáspár*, *Somlyó György* alkotásából. A folyóirat 2004. évi harmadik-negyedik (vagyis összevont) számát a szerkesztők ismét a magyar irodalom részletes bemutatásának, nép-

szerűsítésének szentelték. E vállalkozásukat újabb „magyar szám” követte 2007 nyarán, *Kovács István* költő, műfordító, történész, volt krakkói magyar főkonzul szerkesztésében. Ez év februárjában pedig vendégségben jártak fővárosunkban, és bemutatkozó irodalmi estet tartottak a budapesti Lengyel Intézet színpadán. Wróblewski főszerkesztő mellett a lap szerzőgárdájának két huszonéves szerzője, *Anna Maria Goławska* és *Wojciech Sołtys* is jelen volt, a házigazda szerepét Kovács István vállalta, aki néhány fordításával a mostani összeállításhoz is hozzájárult.

Valóban, e most következő változatást elsősorban az Akcent ifjú titánjainak műveiből készítettem: a hét alkotóból öten negyven év alattiak. Hitem szerint ez egybecseng a lublini szerkesztők törekvéseivel, hiszen a folyóirat évfolyamait böngezve szembetűnő, milyen tudato-

san igyekeznek bevonni az érkező nemzedékeket. Az Akcent kiváló munkakapcsolatot alakított ki a legnagyobb példányszámú lengyel napilap, a *Gazeta Wyborcza* lublini kiadásának vezetőivel. Ennek értelmében az Akcent *Költők Sikátora* címmel állandó rovatot kapott a lap hasábjain, melyet az általuk tehetségesnek ítélt fiatalok verseivel tölthetnek meg. Költők sikátora, hirdeti az önironikus cím: eszerint az induló költők szűk folyosón lépegetnek előre, minduntalan falaknak ütközve. Idővel azután érett, kész költőkké serdülnek, a sikátorból pedig vakító, roppant tágasságba jutnak – amely remélhetőleg nem sivatag, de jóleső, szabad tér...

Az idősebb korosztályt *Bohdan Zadura*, illetve *Tadeusz Chabrowski* képviseli. Zadura az egyik legnépszerűbb, legrangosabb mai lengyel költő, ráadásul rengeteg irodalmi és baráti szálon kötődik Magyaror-

szághoz. Chabrowski kapcsán pedig lényegesnek tartom kiemelni: *Ikrek* című verse azt szemlélteti, hogy – az erőteljes amerikai jelenlét miatt – a lengyel költőkben rendkívül mély nyomokat hagytak a szeptember 11-i New York-i események. Nincs helyünk részletes boncolgatásra – csupán annyit jegyzünk meg, hogy a legfontosabb szerzők közül *Adam Zagajewski* és a Nobel-díjas *Wisława Szymborska* is nagy hatású verssel tisztelgett az áldozatoknak, akárcsak a katowicei *Feliks Netz*, *Márai Sándor* lengyelre fordítója. (2001. 09. 11. címmel verse a Magyar Napló 2005. augusztusi számában jelent meg.)

Végül: az összeállítás hét szerzőjéből öten most először jelennek meg nyomtatásban magyarul, a felfedezés lehetőségét nyújtva az érdeklődőknek.

Zsille Gábor

TADEUSZ CHABROWSKI

Ikrek

*Köztünk szólva, Vitalis mágiszter
gyakran ismételte a turistáknak:
vannak remek dolgok Manhattanben,
de a legszebbek biztosan korán pusztulnak.
Olyankor elpirult, mint Keresztelő János,
maga sem gondolva, hogy efféle prófécia
beteljesedhet.*

*Amikor szeptember tizenegyedikén reggel
a Korán sátáni öngyilkosai
villámként lesújtottak a felhőtlen égből,
a két ikerre lángoló vörös
hajkorona borult,
a benzintartályok robbanásától
kiszáradt az ajkuk és egész testükön
megráncosodott a bőr,
hirtelen öntudatuk veszítve,
mindketten térdre omlottak.*

*Az izzó felhőgomolyagok
a magasba szöktek, betámolyogtak a városba,
a megolvadt acél vérrrel keveredett,
a lángoló csontok porrá változtak,
a szél ajkakkal, ujjakkal futott,
sziszegő szófoszlányokkal azok hangján,
akikért már eljöttek az angyalok.*

*Vitalis érezte, hogyan zsugorodik a bolygó,
hunynak és gyulladnak a történelem tüzei,
a bosszút lihegő mindahány
nemzet között szétárad az epe,
a Roppant Szörnyeteg pedig,
torkából hamut öklendve,
felkúszik a meggyötört földrészre.*

Elmélkedés

*Reggeli töprengésem idején
úgy éreztem magam, mint a sofőr,
aki egy lámpavasnak rohant,
mely hirtelen kerubbá változott,
a fénytől vaksi tekintettel.*

*Az én kerubom atombombaként ragyogott,
arra gondoltam, hogy ő Isten,
amikor összetört térdéből szivárogni kezdett a homály,
oly gyöngéd, mint a kínai selyem,
szárnyából pedig kiszakadt három szürke toll,
arra gondoltam, hogy nem mindenható,
megérintetem az érzéseimmel és megcsókolhatom,
akár egy székesegyházi ereklyét.*

*Soha ehhez hasonló nem történt még velem,
bizonyára az isteni kegyelem mennyköve volt,
egyenesen a gerincvelőmbe csapott.*

(Néha kiáltozással ingerlem...)

*Néha kiáltozással ingerlem a rekeszizmom, hogy
elmondhassam Istennek: szükségünk van rá,
ahogy Picassóra, Monet-ra és Dosztojevszkijre,
és jobb lenne, ha kisöpörné a képzeletünket,
és helyükre tolná a fejünkben a bútorokat.*

*Ma könnyebb a semmiben hinni,
mint a mindenség roppant jajgatásában.
Peripatetikus tanulmányaink arra okítottak,
hogy még az eretnekségből is facsarható lé,
melynek íze, akár az erdei szamócáé.*

*A próféták helyett az utcákon költők mászkálnak,
szívükben nincsenek nagy érzések, fejükben
gondolatok kavargó köde; a szerzetesi kolostorokban
a testbe zárt beteg szenvedélyeket kínozzák, majd
kihajítják őket az ablakon, mint a rothadt zöldséget.*

*Most könnyebb kávéskanállal egy apró gödörbe átmerni
a tengert, mint méltóképpen törődni a saját lelkünkkel.
Ahány madárba vagy angyalba zárt lélek az égen, ahány
esőcsepp a holdon, kialszik mind, akár az utcán eltaposott csikk.*

BOHDAN ZADURA
(A zöld isten...)

*A zöld isten a zöld levelekben lakik
 A szeretők visszatérnek a messzi utakról*

*A zöld istennek vajon zöld-e a vére
 Ki botlott meg miféle botlasztó küszöbön*

*Az augusztusi levegő elméletektől vibrál
 Miket a gyerekész ellentétes dogmákká formál*

*A világok felhasadnak a poharak szélén
 Ha egy csupasz kar égnek löki a paradicsomlevet*

*A zöld isten mind mélyebb letargiába zuhan
 A klorofilles értelem ezerfelé törik*

*Ezer és ezer levélre mikből a szeretők boldog
 És kurta jövőndőt jósolnak Hisz az augusztus*

*Másképpen a hulló csillagok hava
 Mielőtt elmúlna ámul akár a gyerek ha árnyakkal játszik*

*Ahogy mindenféle levelek ezreit hányja egy falra
 Meztelen mint a szeretők Néma mint a zöld isten*

Front

*Az időjárás homályos volt
 Bizonytalan időszak Eső
 készülődött vagy vihar Az éterben
 dörrenések zengtek Az akadályok
 dacára nem veszítettük el
 kapcsolatunk a világgal*

*A parancs világos volt
 Mosolyognunk kellett*

Álca

*az éj leple alatt
 gyújtani őrüzet*

(A város erotikus élete...)

*A város erotikus élete
az erogén zónáira
összpontosul*

*Íme az istenektől ingyen kapott
kezdet Seregnyi város
és seregnyi test Az ujjak
tövétől a tenyér hajlatán
a metró alagútjában a völgyhidak ívén*

*és az aszfaltból körömmel kikapart
kövek*

*Valaha – hallom a hangot – a titok
a templomokban lakozott Mára
csak pályaudvarok
és repterek maradtak nekünk*

*A kereszteződésekben
kigyulladnak a piros
fények*

*Barátom
kellemes gödröcskével
az állán
úgy véli
bármely emberek
közötti helyzet
erotikus helyzeté
válhat*

*Az utca fuldoklik
és infarktusból meghal*

Műhely (női és férfi)

*férfi nem volt
elszántam magam egy nőre
tüstént oda is léptem*

*voltaképpen egy lányra
magasra és karcsúra
rövidre nyírt frufruval*

*nem régóta dolgozott itt
talán harmadik
alkalommal láttam*

*tudtam hogy még csak betanul
harmadával
kevesebbe kerül*

*hogyan csináljuk?
kérdelte mikor leültem
tudhatta*

*mi több rákérdezett
a szokásos?*

elég lett volna bólintanom

*de ahogy megpillantottam
csípője jobb oldalán
a lazán függő övet
és a pisztolytáskát benne öt
ollóval
megkönnyebbültem*

Zsille Gábor fordításai

TADEUSZ CHABROWSKI (1937): költő, a szociológia és a filozófia doktora, polgári foglalkozása látszerész. Czeszochowában született, az ötvenes években az Egyesült Államokba emigrált, New Yorkban él. Az Amerikai Lengyel&Szláv Központ volt elnöke, jelenleg alelnöke. Számos verseskötete jelent meg, egy részük angol és német fordításban is. Négy verse szerepel a *Magyar Napló* 2005/2. számában, Zsille Gábor fordításában.

BOHDAN ZADURA (1945): költő, író, műfordító, kritikus, szerkesztő. Filozófiai tanulmányait Varsóban végezte, Pulawa városkában él. Az úgynevezett *Új Hullám* nemzedékének alkotója. 1962 óta publikál, máig tizenhét verseskötete, öt regénye és négy tanulmánykötete született. Lengyelre fordította Babits Mihály: *Jónás könyve*, illetve Madách Imre: *Az ember tragédiája* című művét. Számos lengyel irodalmi díj után 2003-ban a Magyar Köztársaság Lovagkeresztjével is kitüntették. 2004 őszétől a varsói *Twórczość* (Alkotás) folyóirat főszerkesztője. Műveit mindmáig tíz nyelvre fordították le. Első magyar nyelvű verseskötete *Éles határok* címmel 2005-ben jelent meg a Magyar Napló Kiadónál, Kovács István és Zsille Gábor fordításában. Versekkal legutóbb a *Magyar Napló* 2005/2. számában szerepelt.

WOJCIECH SOŁTYS
(*A temetői szag...*)

*A temetői szag és az álom kivégzése között.
A fej és a bárpult között.
És várakozni a láthatár széléig. Türelemmel és ezüstösen.*

*A negyvennyolcadik órában is visszatartani a látképet. Ámen.
A nyár negyedik szaka. A test eggyéolvad a fehérrel. Elhullanak a madarak. Ámen.
A civilizáció szimfonikus zokogása. Lemészárolt zarándokok sírása. Ámen.
A szív mélye. Romba dőlt város. Ámen.
Megfulladt test egy virágzó almafában. Lepedőnyi vér. Ámen.
Összegyűjtött művek gépirata. Ámen.
Romlott élelem. A föld túlérzékeny szeme. Ámen.*

*Felejtés.
A gyermekek nem élnek, mert nem akarnak. Biztonságosan holtak.
A búcsúk áldott sikere.
Megbízható fehér film.
Az alkonyatban eltörölt korhadat vonás.*

Zsille Gábor fordítása

Ez a hely üres

*Nem tudom, hol fekszik ez a suttogás, ez a láz-szükséglet,
Ezek a bizánci délibábok.
Az ujjakban, talpakban, a kényszerűen
Elmúlt, a Mindigünket meglopott csókokban
Széthordott civakodás haragja.*

*A balta-alkonyok és a balta-hajnalok. A mennyiség
Rendszeres ellenállása.
Nem kell mondanom neked, hogy a folyókon meghasadnak a jégablák,
Megnyílnak a kapuk, ringanak a bölcsők.
Hogy a mindennapiság mesterművei magtalan
Gyümölcsöt teremnek. Gránátalmányi seb.
Nézz, fogyassz, üvölts.*

*A mi bűnünk. Megrozsdásodott szög, megbarnult lét.
Az én Vatikán-mód nagy, legnagyobb bűnöm.*

*Végtelenség, mindent beláthatok.
A menekülés lehetetlensége édes.
Cukrozott hús, kiszikkadt száj.*

A tiéd üres.

(Három reménytelen vers...)

*Három reménytelen vers és egy kérés.
 Aludj el. Kámforrá váltál és porrá.
 Eltakarítom nyomaimat és ösztönös
 mozdulataim nyomán a hamut, szerelmet, borostát.
 Félhomály-csillag, égő lámpa a sarokban.
 Elvetem magam a lakásnyi pályán. Aut. Valaki menekül
 a város tribünjei közt. Én, vagy az örök alighanem.
 Szundíts egy kicsit, én pedig elmondom maradékos meséjét.
 Csak azt ne hidd, hogy ettől kisebb leszel.
 Pedig erről van szó.*

5:45

*Ruhástul, cipőstül, lepedőbe csavarodva ébredek.
 Meztelen, arctalan, tengerbe fültan ébredek
 Hangtalan, nyitott ablaknál ébredek, százados fában
 Ébredek
 és másként a szív és idegen a keresztvetés*

*És ez már nem az én lakásom, én szobám, én ágyam
 S az arc és a félelem se az enyém*

*Tudom, hogy bámulom
 Az asztal peremét, az agyban vándorló üvegszilánkot
 Mocskos ablakot
 Hit, remény és kiáltás*

*Azt az arcot keresem és annak az álomnak
 Lilás csillanását*

*Hogy sötét van, nem tölt el félelemmel
 Hogy sötét van, nem riaszt fel
 Hogy sötét van, azt jelenti, ilyen
 A jövő
 Legalábbis*

(Ukrajna, Mariampol)

Kovács István fordításai

WOJCIECH SOLTYS (1980): költő, tanár. A Lublin vidékén található Włodawában született, bölcsészeti tanulmányait a lublini Marie Curie-Skłodowska Egyetemen végezte. Első verseit az *Akcent* folyóirat közölte. A Lublinhoz kötődő *Nic Wspólnego* (Semmi Közös) irodalmi csoport tagja. 2006 szeptemberétől lengyel nyelvű tanár az ukrajnai Mariampol iskolájában. Magyarul most először jelennek meg művei.

JOHANNA DZIWAK
Reszocializáció

*Még homogenizált krémtúró is lehetsz. Színes
 fénymásolat; nem szenvedni a védettség hiányától,
 ami a szájba helyezett brokátot illeti; a szájba,
 melyből szünet nélkül hallani: a szeretkezésekről és a tárgyakról.
 És így, körbe-körbe: szeretkezések és tárgyak (a hangok ösvényén
 mindahány diszkó harsány slágere). Ellenszérum gyanánt nagy adagok.
 A válaszadás kísérlete, a rejtett ironia segítségével,
 kudarccal végződik; válaszolni arra, ami
 nem látszik, nem létezik. A szeretkezések léteznek és a tárgyak.*

*Egészen olyan, mintha otthonában lenne az utca, az egész világ
 az orra előtt. És mert a világgal nem jut dűlőre, hát
 a világ jut dűlőre vele. Ellenszérum gyanánt nagy adagok; nem
 hozzáférhetők, sajnos. Miközben mindenfelől ömlik a sok igazság:
 folyóiratok és beszélgetések (szeretkezésekről, tárgyakról, stb.).
 Könyvek.
 Többek között: „Éld le az életed egy hétvége alatt” plusz
 „Szerelem négy héten belül”, kézikönyv kezdőknek. Most*

*válaszd ki a kedvenc verziódat; kontaktlencsét,
 amely nem hazudhat.*

Mikrorészecske

*részekben vagy az enyém, kezdettől
 összerakható. vannak rád külön
 szavaim, az érintésre, mellyel eltörlöd a terveket,
 és elalszol végül itt mellettem; a kezem ügyében vagy,
 tudod. a mindenség kitépott mikrorészecskéje,
 melyet egyetlen térképen sem helyez el senki. és
 kizárólag gonosz emberek simulnak hozzánk, gonosz
 tárgyak, hegyezik a fülüik. lesik a téves mondatokat,
 a lepergő idézeteket. ami a többit illeti,
 nyugodt vagyok, senki nem gondolná. a többi
 süket, nesztelen nyom, befelé mosolyog.*

Megerősítem

*nem locsogok. igaz, olykor kínoz az ismétlődés. mindenek
újrateremtése, menjünk tovább felé, eltűzött pózolás.
és csaknem úgy érzem magam, mint a casablanca egyik jelenetében,
mikor egy hang úgy szól: játszd újra, előről. hát játszom.
hiszen ezért fizetnek, és elvégre – amennyit a munka ér, annyi a bér,
kiáltja valaki, célba véve egy paradicsommal.
idióta.*

*talán nem látta azt a grafikont, melyből
világosan kiderül, hogy nem jut mindenkinek elegendő étel.
hát szükségszerűen háború lesz a létért. már nemsoká,
ideje erőt gyűjteni.
ezért addig is erősítő samponnal mosom a hajam.
azt mondják róla, csodákra képes.*

Sejtelem, hogy egykor cudarul bántak velem

*buszvezető bácsi,
inkább fizetek száz zloty büntetést, mint hogy megpusziljam önt.
buszvezető bácsi,
ne tessék így bámolni rám, tessék már hagyni
bemenni az iskolába, ahol*

*nem fogadták el a német dolgozatban adott feleletem.
Warum ist Beate glücklich? Weil sie ganz allein lebt.
(Miért szerencsés Beáta? Mert teljesen egyedül él.)
a tanárnő pedig megfenyegetett, hogy ha nem kezdek értelmesen
vélekedni, lerontja az osztályzatom;
bár tegnap is elrejtette előlünk
teste kék foltjait.*

Zsille Gábor fordításai

JOANNA DZIWAK (1986): költő, műfordító. Pulawa városban született, jelenleg filozófia szakos hallgató a krakkói Jagelló Egyetemen. Első versei a *Gazeta Wyborcza* lublini kiadásában láttak napvilágot. Az *Akcent* folyóirat rendszeres szerzője. Német irodalmat fordít lengyelre, elsősorban Bertolt Brecht műveit. Első alkalommal lép a magyar olvasók elé.

ANNA MARIA GOŁAWSKA

Szupermarket

*a külvárosban lakom
 ahol a gépkocsik arctalan
 csukják be maguk mögött a „securitys” kapukat
 itt senkit se ismerek ön pedig
 továbbra is olyan őszinte kedves
 belső nyugalma
 biztonságérzettel tölt el
 s a halas hűtőpultoktól
 balzsamillatokon át vezet
 a frissen forró sütemények felé
 megnézhetem megérinthez megköstölhatom
 rám bizza a döntést
 nem kényszerít csak biztat
 és egyre újabb dolgokat ajánl
 szinte ingyen
 pedig hát az érzések is pénzbe kerülnek*

*tudom önnek nem futja arra
 hogy csak egyetlen nővel legyen kapcsolata
 de úgy szeretném ha vörös szórólapját
 legalább egyetlen alkalommal
 csupán az én ajtóm alá csúsztatná be*

(ki törődne úgy velem...)

*ki törődne úgy velem
 mint a főutak mentén lüktető
 nagyvárosi neontáblák
 mik az én kivételes testem és szellemem
 minden szükségletére
 és lehetséges kényszerére érzékenyek*

*ki szakítja meg miattam régi
 állandósult szókapcsolatait és jelöli meg
 a vizet cigarettát pirulát
 s a megannyi más szükséges tárgyat
 egészségem boldogságom
 biztonságom miatt műgonddal*

*aki kész a hetet
 huszonnégygel osztani
 egyetlen impulzus árért odaadja magát
 és mindig grátisz marad
 máshol talál rám
 a feltétel nélküli szerelem*

Folytonosság

*hónap macska kétszáz millió év
a körültekintés amellyel a zsinog
látatlan testéhez lépek
és nyakcsigolyáját eltöröm*

Kovács István fordításai

Halottvirrasztás

*így feküdni csontjainkkal
az ágy deszkáin
erőtlenységében kitartó az ágy
lábát nem teszi keresztbe
nem remeg nem sóhajt
nem nyögnek nem jajgatnak
a fásult ízületek*

*így feküdni kormozódni
füstként elterülni
a viaszban a dermedés gyöngesége
semmit se mozdítani
nem emelkedni nem kelni
semmivé sem válni*

Uticalámpák

*az utcalámpák sudár derekú sarki nők
fényt árasztó súlyos vízfejjel
mely meghajlítja vékony nyakuk*

*megbolondítják a szárnyas rovarokat
és visszafordítják az égbe a csendes esőt
a csicsergő felhő-magvakat*

*esténként kirajzanak
túl feszes ruhájukon rozsdafoltok és
kaszok által hátrahagyott nyúlós rágógumik*

*kirajzanak hogy a veszettül morgó várost
egész éjjel csendben a panasz árnyéka nélkül
a világ láncán tartásák*

Zsille Gábor fordításai

SŁAWOMIR KUŹNICKI

Névtelen

*ha ezen a parton van a város
 míg a túlpartról azt mondják ott nincs
 melyik oldalra futnál*

*itt borotvát ragadok ott fejet borotválók
 alámerülök a folyóba melyről azt mondják
 névtelen*

*város leszek félisten
 fehérszemély ellenanyag
 a folyó neve névtelenül*

*és az Odera név jutott neki
 ez a név annak mi névtelen
 az elfeledett halálnak*

„Hagyomány és egyéni tehetség”

*a barlang-testű emberek
 nem kerülük ki
 tágra nyílt szemmel
 a kövek árnyát
 nem veszik észre
 tompa körvonaluk*

*a szalmabábuk
 nem ismerik az Írást és
 ha ismernék is mi lenne?
 hiszen csak vörös és
 sárga foltokat látnak
 és még a kihunyó csillagokat*

*a kitömött embereknek
 a tálcán kínált nyugalom elég
 hogy tovább utazzanak
 a kettétört villamosokon
 a világ sejtelmes végére*

Hajnali öt

*a hajnalok oly tompán csendülnek mintha
 bádoglemezekből kalapálnák ki őket
 csattogással kezdődnek azután
 ide-oda ugrálnak az acéltűk*

*amikor nem lehet nyugodtan aludni
 és nem lehet aludni egyedül
 a lepedő hideg redőiből
 a fülünkbe süket muzsika szól*

*a hajnal után már semmi se jön
 a hajnal mindaz ami van s ami lesz
 a lemezjátszók rozsdás tűi
 minden más dallamot felszívtak*

*gyere és rakj fel egy lemezt
 valami érzéki dalra lejtünk
 egy fájdaloműző táncot*

*tánc közben anyajegyeid
 minél szorosabban simulnak az enyéimhez
 annál tovább hallani a tűk hangját*

Zsille Gábor fordításai

ŁUKASZ MARCÍNCZAK Sáfrányillatú kövek

(Részletek)

Lublin azokhoz a városokhoz tartozik, melyek utak keresztezésénél fekszenek, s amelyek az évszázadok során megteltek a Keletről érkező, sáfrányillatú utazókkal. Olyan város ez, ahol az ujjak az idegenség érzete nélkül merülhettek el a csúszós selymek és posztók tekerceiben, a fülek pedig semmi egzotikusát sem fedeztek fel a zsinagógái ájtatosságokban, sem az ortodox templomokból kiszűrődő basszus hangokban. Ugyanígy, a tekintetek reggelente csodálkozás nélkül köszöntötték a gótikus és reneszánsz épületek kősorát. A város falai között könnyűszerrel lehetett találni néhány Rómában vagy Firenzében nevelkedett tudóst, akárcsak egy-két karcsú mágust, a rég leáldozott keleti királyságok valamelyikéből. Itt megeshetett – és gyakran csakugyan meg is esett! – hogy a gyermekek első ábécéskönyve *Horatius* valamelyik műve volt, bár ily módon a latinból különös, barbár szavakkal fűszerezett nyelv született, oly csikorgó szavakkal, mint amikor két követ egymáshoz dörzsölünk. Ahhoz hasonló nyelvet soha máshol nem beszéltek. Az efféle települések általában a vándorok révén formálódnak, és a krónikájukat is ama vándorok írják. Lublin története ragyogó példa erre, nagyon sok regényes vonással. Legbuzgóbb szerelmesei szinte mindig a különböző jövevények voltak, akik oly rajongással magasztalták befogadó városukat, amilyennel csakis az első szerelmünket illethetjük.

Több-kevesebb pontossággal 1570-ben érkezett Lublinba bizonyos *Sebastian Klonowic*, Varsó vidékéről, és egészen haláláig szeretett városának falai között is maradt. Minden bizonnyal a szerencsének köszönhetően fennmaradt, a főtér nyugati fertályán álló palotájában, a kettes számú épületben tisztelgő verset írt latinul, azzal a szándékkal, hogy az idők végezetéig híressé tegye választott városát. Ódája a *Szerelmi nedű* címet viseli, és a következő szavakkal veszi kezdetét: „Lublin menyei adományokkal dúsan elhalmozott város, / Napsugaraival felülmúlja Rhodoszt, dúsan termő földjeivel Gargarát, / Gyümölcsöseivel Feakosz vidékét, Alkinosz ligeteit. / Az itteni méz édesebb Attika mézeinél. / Sem Trója, sem Korinthosz, melyeket két oldalról nyaldosott a tenger, / Ily sok kereskedőt nem látott, ily szerepe a termékeny Asszíriának sem volt.” Akad még egy hely a világon, mely hasonló hálabeszéddel büszkélkedhet, egy európai polgár szívének legdrágább kincseivel ékesítve?

Nincs mit csodálkoznunk azon, hogy az ókor szerelmese, *Kadlubek* (a közeli Sandomierz földjének szülöttje) élete fő művében, a *Krónikában* Lublin számára a lehető legnagyobb származást eszelte ki, a legnagyobb szerűbbet, amelyet csak tudott. A város nevét ugyanis maga *Julius Caesar* testvérnénje, Júlia nevéből vezette le. Júliát feleségül adta (a századokkal később élt) feddhetetlen Piast-házi uralkodóhoz, *III. Lesekhez*. Kadlubek változatában tehát Lublin elnevezése kezdetben úgy hangzott: Julin. Így volt ez mindaddig, amíg a megözvegyült *III. Lesek* másodízben is megnősült, és az új asszony, aki valószínűleg a Luba névre hallgatott, a város nevét Lublinra változtatta, hogy eltörölje elődje emlékét. Még ebben a hipotézisnek minősülő névválasztási történetben is megjelent a féltékenység, amely ugyebár elválaszthatatlan a szerelemtől. Az ilyen településeken könnyen születnek mesék, melyek akár igaznak is bizonyulhatnának, mivel a helyi valóság furcsán összegabalyodik a képzelődéssel.

Korántsem véletlenül a lublini ferencesek templomában található egy ereklyetartó koporsó, melyben *Bálint* püspök, a korai kereszténység egyik szentjének maradványait őrzik. Az igazság szerint mulandó szerelem védőszentjének tartják őt, ugyanakkor rengeteg lublini történet világosan bizonyítja, hogy e világon az isteni és emberi ügyek gyakran egymásba fonódnak, és olykor fölöttébb érdekes gubancokat szülnék. S miközben semmi biztosat nem tudni arról, hogy milyen utakon kerültek ide egy negyedik századi római vértanú földi maradványai (szülővárosa, Terni ugyanúgy büszkélkedik a szent összes maradványának birtoklásával, mint Lublin...), aközben más lublini ereklyékről, melyek messze ismertebbek is, összehasonlíthatatlanul több adatunk van.

A lublini domonkosoknak már a XIII. századtól tulajdonukban volt a harmadik legnagyobb darab abból a fatörzsből, amelyen Krisztust megfeszítették. A krónikások különbözőképpen vélekednek annak részleteiről, hogy a kereszténység legnagyobb tisztelettel övezett ereklyéje miként került egy, végső soron nem jelentős városba, amely valahol a Római Birodalmat Bizáncból elválasztó láthatatlan határvonalon helyezkedik el. A tényekről annyit, hogy a szent keresztet *Nagy Konstantin* császár édesanyja, *Szent Ilona* vágatta három darabra, szállíttatta és helyeztette el a keresztény világ három akkori metropoliszának egy-egy templomában: Jeruzsálemben, Rómában és Konstantinápolyban. A kereszt harmadik darabja, legvalószínűbben a konstantinápolyi, a X. században Kijevbe került, *Vlagyimir* nagyherceg hozományaként. A kijevi püspök kapta feladatul, hogy onnan Krakkóba juttassa – és e

ponton át kell adnunk a szót a legendának, amely arról tudósít, hogy a püspök Lublinon átutazva számos félreérthetetlen jelet kapott, melyek mind azt kívánták, hogy „a keresztnek pontosan e helyen kell maradnia”. Íme, így lett Lublin Isten által kiválasztott helyé; attól kezdve a legtávolabbi pontokról is zarándokoltak ide, országutak keresztezték egymást, keveredtek egymással a különféle vallások, és a legmeghökkenőbb módon kapcsolódtak egybe emberi sorsok. (...)

A jezsuiták 1582-ben bukkantak fel Lublinban, és nem éppen sürgető kényszer nélkül. Ugyanis e helyütt nem csupán a kereskedelmi utak metsztek egymást. A fogadókban és a kutyafutóban összetakolt bódékban egymás mellett kínálgatták a vaskos bohózatokat és a kifinomult lelki táplálékot. A kofák szeme láttára tornyosultak egymásra a különféle, sarlatánok által készelt eretnekségek, eredeti és hamisított ereklyék, nagy kosár datolyával keveredve, tengeren túli portékával, keleti illatszerekkel és déli kincsekkel. Árusok és zarándokok, világcsavargók és szélhámosok, botrányhősök és misztikusok – az egész emberi gazdagság, az egybehordott csecsebecsék tengerével mind-mind a város falain belül maradt, a távoli vidékek ingerlő szagával; és maradt a remegő izgalom a gondolatokban és a kuszaság a lelkekben. A polgárok és a nemesség teljesen ki voltak szolgáltatva a különféle csoportok tomlolásának, melyek tort ültek a város felett, senkit sem engedve ki csak úgy a galambdúcból. A lublini krónikák beszámolnak róla, hogy például 1452-ben egy bizonyos János cipész azzal a váddal került törvényszék elé, hogy tagadta az átlényegülést, nem sokkal később pedig egy

másik polgárt, Bálint szabót vádoltak meg az úgynevezett zsidózó eretnekséggel, amelyet a tévtanok pápájaként ismert *Ezajás* hintett el. A lublini *Bernát* mester, akit szinte kizárólag az első nyomtatásban megjelent lengyel nyelvű könyv szerzőjeként tartanak nyilván, kimagaslóan eredeti vallási gondolkodó is volt. Fennmaradt egy levele, melyet 1515-ben írt Lublinból egy krakkói nyomdásznak, s melyben feketén-fehéren állítja, hogy az igazságot csakis az evangéliumok lapjaiban illő keresni, nem teletömve a fejünket mindazzal, amit az Egyház tanít. Mondja ezt e lublini polgár mindössze két esztendővel *Luther* híres tételei előtt; úgy tűnik, hogy a Wittenbergben lecsapódó viharfelhők Lublin felett is gyülekeztek.

Mindazonáltal a legnagyobb jelentősége ama lublini olvasztótégelyből az úgynevezett *lengyel testvérek* szekciójának volt, akiket Szentháromság-tagadóknak vagy régebbi megnevezéssel ariánusoknak is mondanak, a IV. században élt alexandriai teológus, *Arius* után – s amely csak azt bizonyítja, hogy az eretnekség jóformán egyidős a kereszténységgel. A lengyel testvérek merészen léptek fel a lublini falakon belül, és egyre szélesebb körökben szereztek befolyást, nem csupán a főúri udvarokban, de a kézműves céhekben és szerte a falvakban is. Az ismert költő, az ariánus *Erazm Otwinowski* 1564-ben az úrnapi körmenet során kiütötte a pap kezéből a szentségtartót, és a tömeg szeme láttára megtaposta – és mindezt élve megúsza, ami néhány évtizeddel később már aligha történhetett volna meg. (...)

Zsille Gábor fordítása

ANNA MARIA GOŁAWSKA (1974): költő. A Lublini Egyetem bölcsészkarán megkezdett tanulmányait nem fejezte be, jelenleg Varsó közelében, Mińsk Mazowiecki városka határában lakik. Bemutató verseskönyve 2003-ban látott napvilágot, második könyve idén jelent meg. Rendhagyó olaszországi útikalauzt írt a toszkán tájakról. Itt közölt versei magyar nyelvű bemutatkozását jelentik.

ŚLAWOMIR KUŹNICKI (1978): költő, műfordító, kritikus. Két verseskönyv szerzője, tucatnyi folyóiratban publikál. Első műveit az *Akcent* közölte. A *Red* című negyedévi kiadvány szerkesztője, Opole városában él. Magyarul először olvashatunk tőle.

ŁUKASZ MARCIŃCZAK (1971): költő, esszéista, irodalomkritikus Łódźban született. Filozófiát tanult a lublini Marie Curie-Skłodowska Egyetemen. Az intézmény negyedévi folyóiratának, illetve az *Egyetemi Hírek* című kiadvány szerkesztője, az *Akcent* folyóirat állandó munkatársa. Várostitörténeti esszék mellett egy verseskönyve is megjelent. Magyarul most először olvasható.

BENKE LÁSZLÓ Önvédelmünk érdekében

Mezey Katalin *Haszontalanságához* kapcsolódva – a cikk megjelent a júliusi Magyar Naplóban – megerősítem az ő szelíd szavait és igazát. A társadalom fontos feladatokat ellátó szervezetei az utóbbi években valóban egyre kiszámíthatatlanabban érkező anyagi forrást kapnak a munkájukhoz. A Hét Krajcár Kiadó idén még nem kapott egy fillért sem. De előbb máshonnan mondok példát: a vidéki iskolaösszevonásokról elhangzott a rádióban, hogy egy falusi iskola csak akkor folytathatja működését, ha megvan a minisztérium által meghatározott létszám-minimum. Ha nincs meg, akkor összevonják a szomszéd falu iskolájával. Ennek következtében állások szűnnek meg, pedagógusokat iktatnak ki. A falusi iskolák igyekeznek elszipkázni egymástól a tanulókat, összekötésekkel, ígérekkel és fenyegetésekkel. Ez a kis kiadók eleitől fogva szorult helyzetére emlékeztet, és arra, ami ebből következik: egymást támadjuk, mert a kis kiadók között is megvan a nagyokra és kicsikre jellemző helyzeti előny és hátrány, s az is gondot okoz, hogy ez ennyit, az meg annyit kapott, ahelyett, hogy összefogva a központi intézkedések ellen fordulnánk.

Az NKA Szépirodalmi Kollégiumához idén mindösszesen három könyvvel pályázhattunk. Egyik kötetünk kiadását kétszázötvenezer forinttal támogatja a kollégium, a másikat nem támogatja. Egyiknek szerzője is vagyok, rám tehát kétszeres csapást mértek. Az a tény, hogy idén mindösszesen kétszázötvenezer forint állami támogatáshoz jutunk, a Hét Krajcára végzetes. A vermet a kormány ásta, a kurátor, aki verembe lökött, csak esz-

közember. Azt hiszem, ő is itt van a Tokaji Íróklubban. Neki megbocsátok, nem tudta, mit cselekszik, de a kormánynak nem. A kormány tudatosan, előre megfontolt szándékkal pusztít. A kurátor el sem olvasta a kéziratokat. Ha elolvasta volna, ha tisztességesen forgatta volna bármelyiket, meglátszana a lapokon. De minek is forgatta volna? A pályamű szinopszisából felkészülhetett és mélyenszántó előadást tarthatott.

Kétszázötvenezer forintból nem tud működni még az olyan koldusszegénységhez szoktatott kis kiadó sem, amilyen a Hét Krajcár. A korábbi években is kevés állami támogatást kaptunk, de azért nyár közepére, ősz elejére rendszerint összejött úgy másfél, kétfélmillió forint. Meg lehet nézni a könyvelésünket, hogy az állami támogatáshoz évente nagyjából ugyanannyit, egymillió-hatszázötvenezer, kétfélmilliót tettünk hozzá, könyveink bevételeiből. És azt is meg lehet nézni, hogy egyszemélyes vállalkozásként évente tíz-tizenégy könyvet adtunk ki 1998 és 2002 között. Azóta csökkenő az évente kiadott könyveink száma. 2003-ban még tizenkettőt, 2007-ben már csak 4 könyvet adhattunk ki. 2008-ban állami támogatással már csak egyet. Íme, a pusztítás tendenciája. Így vagyunk mi veremben, melyben nem nekünk és a hasonló sorsra jutott kis kiadóknak kellene elsüllyedni, hanem – de legyünk még szelídek! – a kormány kultúrpolitikájának.

Idén összesen csak egymillió-kétszázötvenezer forint támogatásra számítottam. Amint aztán tudomást szereztem az NKA-döntésről, levelet írtam Hiller István oktatási és kulturális miniszternek, tőle kértem támogatást. Válaszra sem méltatott. A fősztályvezetőjével válaszoltatta meg levelem. Egyiküket sem zavarta, hogy kérésemet Vasy Géza, az Írószövetség elnöke is támogatta.

Mit tehettem ezek után? Minthogy rengeteget dolgoztam ingyen eddig is, az lett a kérdés, dolgozhatok-e egyáltalán, ha nincs egy vasam sem. A nincsből nem

adhatok senkinek, még magamnak sem. Ezért aztán tudathasadásom világánál rövid úton kirúgtam az igazgatómat, felmondtam munkaviszonyát, mondván, nem kapsz egy vasat sem. Azt is megtiltottam neki, hogy hitelt vegyen fel. Még képes lenne hónapról-hónapra hitelből fizetni az adót. (Ha valaki nem értené: a kirúgott alkalmazottam én magam voltam.) Ugyanakkor egy igen derék ember, Eröss Zsolt segítségével én magam láttam munkához. Reménykedtem, hogy felhalmozódott könyveinkből pénzt csinálhatok, ezért egész nyáron készítettük a Hét Krajcár honlapját. Meg lehet nézni a neten. Nagyon jó lett. És akkor levelet írtam a Könyves Szövetség elnökének, azt kérdeztem Szentmártoni Jánostól, mit tehet megmaradásunkért a Szövetség? Elnökünk azt felelte, fogalma sincs, szerinte jövőre a Könyves Szövetség meg is szűnik.

Én nem egyezem bele sem a Hét Krajcár, sem a Könyves Szövetség, sem a többi kis kiadó megszűnésébe. Nem adjuk fel, nem adjuk meg magunkat a felelőtlenül pusztító kormányzati akaratnak. Ha mi nem leszünk, megnézhetik magukat nemcsak az idősebb magyar írók, a fiatalok is. Ha azt hiszik, hogy majd a nagy kiadók és a nagykereskedők kiadják és terjesztik könyveiket, hogy az ő kedvükért félreteszik a futtatott műveit, akkor nagyon tévednek. Ha nem lesznek kis kiadók, ha nem lesz Könyves Szövetség, befellegzik a magyar irodalomnak. De ehhez mi nem járulhatunk hozzá.

Tapasztaljuk, hogy a kereskedők alig-alig veszik át könyveinket, aztán gyorsan visszaadják. Mert „sok a könyv”. A nagykereskedők, a kiadói támogatások valódi haszonélvezői, nem érik be az itt-ott már 56 százalékos árrésszel sem. Egyre erősebbek és egyre hatékonyabbak ők az egyesülésben is, így a kis kiadók tönkretételében. Könyveinket csak látszólag terjesztik, noha monopolhelyzetbe jutottak a könyvkiadásban is. Övék a haszon.

Ajánlottuk többször a minisztériumnak: vegyen könyvet a kis kiadótól a könyvtáraknak. Senki sem hallotta meg javaslatainkat. A könyvtárellátó húsz példányokat vesz át, verskötetből gyakran annyit sem.

Mit tehetünk? Hagyjuk az egészséget? Hagyjuk, hogy a kulturális kormányzat leváltsa az írókat, az olvasókat, a pedagógusokat, az irodalmat, a magyar kultúrát? Kevés a foka? Hagyjuk, verjenek csak agyon az eszkimók, sőt kíméljük meg őket még ettől a fáradságtól is, verjük csak egymást agyon? Vagy tegyünk úgy, mint a dinnyések? Rakjuk körül könyveinkkel a Parlamentet és gyűjtsük fel az egészséget?

Mi nem vagyunk gyűjtögetők, sem felelőtlen, országrontó szolgák. Nem balhézunk. A kormány felelős a magyar kultúra tragikus helyzetéért. A Könyves Szövetség tagjainak össze kell fognunk, hogy a silányság ne állhassa útját az értékeknek, a sötétség a világosságnak, az oktatási és kulturális miniszter az oktatásnak és a kultúrának, a felelőtlen magyar kormány a felelősségnek, a becsületességnek, a tudásnak, a szellem világosságának, a nemzet érdekeinek. Nem járulhatunk hozzá sem az irodalom, sem az olvasó, sem a nép leváltásához.

Ezért itt a Tokaji Íróklub egy beadványában meg kellene fogalmaznunk: rossz tapasztalataink birtokában már nem hisszük el, hogy ez az oktatási és kulturális minisztérium, ez a kormány meg tudja és meg is akarja védeni a magyar szellemet, a magyar kultúrát, a magyar irodalom érdekeit és értékeit. De azt is meg kellene fogalmaznunk, hogy a magyar irodalom megmaradásáért, értékeink gazdagításáért és elterjesztéséért, egyben a kis kiadók és a Könyves Szövetség működési feltételeinek biztosításáért mit várunk el a törvényhozó és a végrehajtó hatalomtól, mit várunk el a kulturális kormányzattól.

IRODALMI JELEN

(Arad, Erdély)

Főszerkesztő:

Böszörményi Zoltán

E-mail:

ij@irodalmijelen.hu

Honlap:

www.irodalmijelen.hu

A lap júniusi száma közli Szöcs Géza A *Brenner-hágón* című versciklusát, valamint a költő verseivel köszönti a hetvenéves Czegő Zoltánt. Részlet Szöcs Géza verséből: „Fönn a Brenneren / kender nem terem, // ott csak hangafű. / Gyopár sem terem. // Sapkám emelem, / integetek ám. // Jó egy jetei a hófúvásban. / Vajon én vagyok? // Ő a bácsikám. // Hegyi emberem, / fönn a Brenneren. // Ő a nagybátyám, Mátyás. // Jetei-féle ő, / olykor sakkozunk, / néha megverem. // Elborozgatunk. / Leitatni őt, / én azt nem merem. // Kérde: jó öcsém, / honnan jössz te ám? // s mit keressz te itt / fönn a Brenneren? // - Fantom-városom, / őtet keresem.” A Maksa Zoltánnal készült interjúból a humorista kifejti: „A humor nálam egy *rekeszben* van a kenyérrel, a hittel, egy csomó olyan dologgal, amitől az ember – ember. Nemesedik és tisztul a lelke. Az a méltóság, ami a humorra való igényt jelenti. Ezért nem értem ezt a mai helyzetet; miután nem egy buta nemzet a magyar. Csak most meg van rettenve attól, hogy ő maga mire képes. Másrészt pedig egy mesterségesen ráerőltetett amerikai kultúra alatt senyed, ami éppen olyan idegen tőle, mint amilyen az orosz volt annak idején.” Tarján Tamás Lévai Balázs, Miloš Urban, Mohay Tamás, Fodor András és Tüskés Tibor, Hajdu Endre, Bános Tibor, Borsi-Kálmán Béla könyveit ajánlja az olvasók figyelmébe.

HELIKON

(Kolozsvár, Erdély)

Főszerkesztő: Szilágyi István

E-mail:

kvari.helikon@gmail.com

Honlap: www.helikon.ro

Lászlóffy Aladár *Bizalmassági indítvány* című vezércikkében írja a kolozsvári lap június 25-i számában: „... jönni fog, aminek jönnie kell, nem mi állunk legrosszabbul az egy főre eső uszítás, hörgés, hazugság tekintetében sem. Ahhoz, hogy bizhassunk egymásban s aztán a jövőben, közben netalán a kormányzatokban és az önkormányzatokban is, el kell gondolkozni egy sereg dolgon. Itt van mindjárt ez a primitív primadonna: az érzelmi érdek, ami úgy elveszi az ember eszét, mint Carmen szegény Don Jósénak, s mire felébredünk a varázslatból, már ki tudja, milyen visszavonhatatlan bonyodalmakba keveredünk hipnotikus hatása alatt. Az érzelmi érdek mindenkit a maga háza tájához, nyelvéhez, családjához s hagyományrendszeréhez kapcsol; eddig természetes dolog. A többlet s egyben a bajtöbblet onnan származik, hogy érzelmi alapról indulván, sajnos, immunissá, érzéketlenné tehet a józan ész érveit iránt is. Érdekek szembenállása esetén alkunak, egyeztetésnek, tisztázásnak és kárpótlásnak van, érzelmi érdekek ütközése esetén többnyire nincs helye. Csak világvégéknek.” Papp Attila Zsolt Vasy Gézával, a Magyar Írószövetség elnökével készített interjút. Részlet a beszélgetésből: „Egy diktatúra hivatalos irodalompolitikájával szemben mindig megszerződik az irodalom önvédő politikája. Ez működött valamennyire a Rákosi-korban is, '56-ban csúcspontot ért el, és létezett a hetvenes-nyolcvanas években is. A mai többpártrendszeri körülmények között viszont sokkal bonyolultabb és

összetettebb a helyzet, mert nagyban meghatározza a különböző pártokkal, politikai irányzatokkal való kapcsolat.”

HÍD

(Újvidék)

Főszerkesztő: Gerold László

E-mail: hid@forumliberco.yu

Honlap: www.forumliber.co.yu

Pató Attila '68 és '68 című írásában idézi fel a nevezetes időszakot: „... ha már '68, akkor ne feledkezzünk meg az életről! És valóban, '68 nem éppen utolsósorban a szerelem, a vágyak felszabadítása révén óhajtott beteljesíteni az emberiség egyetemes örök álmát. Hatvannyolc feltehetőleg egyik legemlékezetesebb gesztusa az elhajtott melltartó, amelyben a boldogság szigetének szimbólumát jelölték meg a kor hősei. A boldogság szigetén nincsenek háborúk, se politikai pártok és parlamenti frakciók, az embereknek se színe, se szava nem tesz különbséget, ahol csak az van, hogy *make love, not war*. Sőt, még volt olyan elképzelés is, hogy le a fogyasztói társadalommal és le a kapitalizmussal is, éljen Che Guevara, Mao, Trockij és a többiek, de azért nem kell túlozni, a többség inkább zenei felvételek és koncertek révén óhajtott gyakorolni a vágyak felszabadulásának forradalmi gesztusát.” Kovács Gábor Jacques Ellul *La Technique* című könyvét említi, mint ami a hatvanas évek közhangulatát jól jellemzi. „A technika végső soron minden organizmust vagy elpusztít, vagy úgy átalakít, hogy az többé nem organizmusként működik. (...) Szabadság és technika nem egyeztethető össze, az emberi spontaneitást alá kell rendelni a technikai szükségszerűségnek. Ám az ember ezt nem éli meg zsar-

noki elnyomásaként: a tökéletes technika ugyanis hallatlanul rugalmas és adaptációképes: képes fenntartani a szabadság, a választás és a spontaneitás illúzióját. Azonban totális jelenléte következtében az ember többé sem materiálisan, sem pedig spirituálisan nem képes kivonulni a társadalomból” – ismerteti a szerző alap gondolatait.

KORUNK

(Kolozsvár, Erdély)

Főszerkesztő: Balázs Imre József

E-mail: korunk@gmail.com

Honlap: www.korunk.org

A Korunk júliusi számát Mátyás korának, a magyar reneszánsz kultúrának jegyében szerkesztették Marosi Ernő, Csukovits Enikő, E. Kovács Péter, Pál József, Kőszeghy Péter, Tompos Lill, Fekete Albert, Kovács András, Mihály Melinda és Balogh Béla írásaiból. Csehy Zoltán Janus Pannonius-fordításaiából: „Virgonc, hétpróbás lánnyal bújnék csakis ágyba, / csitri nem izgat fel, s vesszen a túl gyönyörű. / Arca unott ne legyen, s érintetlen se a teste, / mindennél jobban vonz a tüzes szerető!” (*Milyen szeretőre vágyik*)

SZÉKELYFÖLD

(Csíkszereda, Erdély)

Főszerkesztő: Ferencz István

E-mail: szekelyfold@cchr.ro

Honlap: www.hargitakiado.ro

A folyóirat Gáll Attila Messze a gyerek s az asszony is vele című versével indul: „a konyha gázrózsával ámit, / felteszem, ma ihatok bármit, / ha messze a gyerek s az asszony is vele.// végtelen matatás, eleje s vége sincs a napnak, / tegnap óta hallom, ahogy

lagnak / alattam, s kisuhan a lelkem, csak egy percre, / csak egy ártalmatlan szóra, / végképp nem tudom, harcra, porozóra // indul, / vagy egyszerűen itt hagy, magamnak, egy percre.” (részlet a versből) Demeter M. Attila és Tonk Márton *Az európai szervezetek és a nemzeti kisebbségek kérdése* című tanulmány részlete elemzi a romániai magyar kisebbség helyzetét az EU normarendszerének tükrében. „Tény ugyan, hogy a kisebbségi kérdés kezelését az Unió beépítette közös kül- és biztonságpolitikájába, mint ahogyan az is tény, hogy már 1993-ban, az Európai Tanács koppenhágai találkozásán a kisebbségvédelmet a csatlakozás feltételévé tette. Ugyanakkor viszont az Amszterdami Szerződés, noha minden koppenhágai kritériumot (demokrácia, a jog uralma stb.) az elsődleges jog (*acquis*) részévé tett, a kisebbségvédelemtől eltekintett. (...) A kisebbségek védelme így egy rosszul meghatározott politikai követelmény, amelynek a közép-kelet-európai országok csak azért igyekeztek jól-rosszul (de inkább rosszul) megfelelni, mert ott volt előttük a csatlakozás mézesmadzaga.” (részlet a tanulmányból) Az autonómia lehetőségét elemelve a szerző páros kifejti: „...az autonómia intézményesítése túlmutat a szimpla jogvédelem gyakorlatán. A kisebbségek számára biztosított jogok részint a közhatalom korlátozásának eszközei, részint olyan többletjogok, amelyek lehetővé teszik egy kisebbség kulturális identitásának fenntartását az egyenlőtlenség feltételei mellett. Az autonómia mint a kisebbségvédelem eszköze a politikai elismerés egyik jellemző (és legerősebb) formája, amely a jogvédelemmel szemben az államhatalomban való részesedést is lehetővé teszi.” Ezek mellett Birtalan Ferenc, Bertók Beatrix, Dankuly Csaba publikál verseket, Szávai Géza pedig szépprózát. Utóbbi szerző *Aletta bárkája* című kötetéről Zsidó Ferenc közöl recenziót.

Bálint Péter (1958, Debrecen) író, pedagógus. A Debreceni Egyetem és a Hajdúböszörményi Pedagógiai Főiskola tanszékvezető tanára. Debrecenben él. Tizenkét könyvet (hét regény és öt esszé-, tanulmánykötet) és számos általa szerkesztett kötetet publikált. Többek között *Literatúra-, Alföld-nívó-, Debrecen Város Kultúrájáért-díjban* részesült. Legutóbbi kötetei: *Végbúcsúmat tiszta szívvel fogadjátok* (Csokonai-regény, 2007), *Csillagfény és homály közt* (tanulmányok, 2007).

Benke László (1943, Újvárfalva) költő. 1993-tól a Hét Krajcár Kiadó vezetője. 2003-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetés vehette át. Legutóbbi kötete: *Vészesség* (versek, 2005).

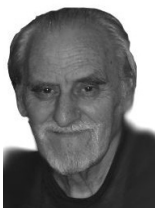
Both Balázs (1976, Sopron) költő. 2002-ben végzett a Benedek Elek Pedagógiai Főiskola szociálpedagógia szakán. 1999 óta publikál. Első önálló verseskötete: *Árnyéktalan pillanat* (2005).

Chován István (1970, Zebegény) a KLTE magyar-német szakán végzett, ugyanitt doktori ösztöndíjas. Jelenleg középiskolai tanár és kritikus, írásai több irodalmi folyóiratban jelentek meg.

Csontos János (1962, Ózd) költő, író, publicista. Jelenleg a Magyar Nemzet munkatársa. Budapesten él. Legutóbbi verseskötete: *Para. Hódolat a magyar költészetnek* (2007).

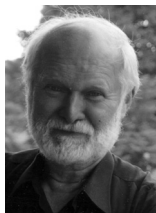
Ébert Tibor (1926, Pozsony) író, költő, zeneművész. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán és az ELTE magyar irodalom, filozófia, esztétika szakán végzett. 1945-ben Budapestre települt. 1963 óta publikál verset, novellát, regényt, drámát, tanulmányt, műfordítást. Hosszabb ideig Franciaországban élt. Idáig húsz kötete jelent meg. 1996-ban Magyar Köztársasági Érdemrenddel tüntették ki.

Falusi Márton (1983, Budapest) költő. 2004-ben első kötetéért Gérecz Attila-díjban részesült. Jelenleg a Hítel folyóiratnál versszerkesztője, a Magyar Napló Európai Figyelő és Lapszemle rovatát gondozza. Legutóbbi kötete: *Rádyntva ablak, ajtó* (2007).

Kiss Irén (1947) író, költő, drámaíró, irodalomtörténész, műfordító, publicista. Az ELTE Összehasonlító Irodalom és Kultúratudományi Tanszékének docense. Válogatott versei 2005-ben *Az asszony napba öltözik* címmel jelent meg a Kráter Kiadó gondozásában. Drámáit hazai és határon túli színpadokon is bemutatták. Versei az augusztusi számban olvashatók, de életrajza a szerzői lexikonból jegyzetből kimaradt. A költőtől elnézést kérünk!

Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, műfordító, történész, a Kilencek költőcsoport tagja. A *Gyermekkor tündökle* című regényéből *Budakeszi srácok* címmel játékfilm készült. Az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa. József Attila-díjas. Legutóbbi kötetei: *A gyermekkor tündökle* (önéletrajzi regény, 2006), *Az idő torkában* (válogatott versek, 2007), *A barátság anatómiája I. (Írások a magyar-lengyel kapcsolatokról és a lengyel kultúráról)*, (2007).

Lackfi János (1971, Budapest) költő, író, műfordító. Az ELTE BTK magyar-francia szakán végzett 1996-ban. A Nagyvilág és a DOKK internetes irodalmi fórum szerkesztője. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tanít. Gérecz Attila- (1992), József Attila-díjas (2001). Legutóbbi kötete: *Halottnéző* (regény, 2007).

Marosi Gyula (1941, Budapest) író, forgatókönyvíró. 1978-tól 2001-ig a Magyar Televízió dramaturgja volt, csaknem negyven mozi- és tévéfilmben dolgozott. Budapesten él. József Attila- (1981) és Balázs Béla-díjas (1997). Legutóbbi kötete: *Mélyítés* (novellák, 1980).

Nagy Gábor Tamás, dr. (1960, Budapest) jogász, szociológus. Az ELTE jogi karán végzett 1985-ben, szociológus diplomáját 1986-ban szerezte. 1994 és 1998 között az I. kerület alpolgármestere, 1998-tól pedig polgármestere. 1998 óta országgyűlési képviselő, 2006-tól a külügyi és határon túli magyarok bizottságának tagja.

Oláh János (1942, Nagyberki) költő, író. A Kilencek alkotócsoport tagjaként indult. Az Új Kézirat Kiadó vezetője, majd 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. József Attila-díjas (1994). Legutóbbi kötete: *Por és hamu* (versek, 2002).

Oláh Katalin (1974, Budapest) szobrászművész. 1997 és 1999-között a pécsi egyetemen Rétfalvi Sándor, 2001-től a Magyar Képzőművészeti Egyetemen Kő Pál osztályába járt. Kőfaragást Colin Fostertől, majd Király Lőrinc kőfaragóművésztől tanult. 2004-ben végzett. Munkái köztérien, közgyűjteményben, többek között Pécsen, Csöngén, Budapesten, Biatorbágyon, Aachenben, Zsámbékon láthatók.

Penckőfer János (1959, Nagyszőlős, Kárpátalja) író, költő, irodalomtörténész. Legutóbbi kötetei: *Tetben a jellem. A magyar irodalom sajátos kezdeményei Kárpátalján a XX. század második felében* (2003), *Boldogasszony-tenyere* (versek, 2005).

Prágai Tamás (1968, Budapest) író, költő. 1996-tól 1998-ig a Polisz, 1999-től 2003-ig a Napút, majd a Kortárs folyóirat szerkesztője volt. József Attila-díjas (2005). Legutóbbi kötete: *Pesti Kornél* (elbeszélések, 2007).

Szigethy Gábor (1942, Budapest) irodalmár, rendező. Az ELTE magyarnépművelés szakán végzett. 1968-tól 1971-ig a Színház-tudományi Intézet munkatársa, 1976-ig a Kritika főszerkesztő-helyettese, 1993-ig az ELTE adjunktusa, 1998-ig a veszp-

rémi Petőfi Színház rendezője, 1999-től 2002-ig a Duna Televízióban szerkesztő-rendező, 1989-től 2003-ig a Ruttkai Éva Emlékszoba igazgatója, 2000-tól a Színház és Filmművészeti Egyetemen tanít. 1981 és 1989 között szerkesztette a Gondolkodó Magyarok 56 kötetét. Kutatási területei: XVIII–XIX. századi magyar irodalom, XX. századi színház-történet, Velence. Legutóbb megjelent kötete: *Látélet 1956–2006* (2007). Fényképét a Heti Válasz bocsátotta rendelkezésünkre.

Szigeti Lajos (1940, Szabadhidvég) költő, tanár. Az ELTE magyar–angol szakán végzett, 1964-től felsőoktatási intézményekben tanított, az idegnyelvi intézet munkatársa volt. 1977-ben mutat-
ta be az Élet és Irodalom kilenc verssel. Kötetei: *Az ég tükrében* (1992); *Vízjelek nyári égen* (1996); *A fény hullámverése* (2000); *Hívó szó* (2003); *Barbár téridő* (2006). Szabadhidvég díszpolgára (1993).

Vári Fábán László (1951, Tiszaujlak) költő, kritikus. 1967-től 1971-ig az ungvári Forrás Stúdió tagja. Kárpátalján, Mezőváriban él. 1998-ban Kémény Zsigmond- (2001), Bethlen Gábor- (2003), József Attila- és Balassi Bálint-emlékkard díjas (2004). Legutóbbi kötete: *33 év* (válogatott versek, 2003).

Zsille Gábor (1972, Budapest) költő, műfordító, publicista. 2000-től 2004-ig Krakkóban, jelenleg Budapesten él. 1999-től az Új Ember katolikus hetilap munkatársa. Legutóbbi kötetei: *Gondolj néha Zalalövőre* (versek, 2005), Bohdan Zadura: *Éles határok* (fordítások Kovács Istvánnal, 2005), *Krakkói jegyzetek* (2007).

Folyóiratunk az alábbi könyvesboltokban, hírlapüzletekben kapható

- BALASSAGYARMAT** Rákóczi u. 61., Kincsestár Könyvesbolt
BICSKE Bocskai u. 5., hírlapüzlet
BONYHÁD Szabadság tér 12., hírlapüzlet
BUDAÖRS Kinizsi u. 1., Tesco hírlapüzlet
 Sport u. 2., Auchan hírlapüzlet
BUDAPEST
 I., Hess András tér 4., Litea Könyvesbolt
 I., Krisztina krt. 26., Püski Könyvesbolt
 I., Krisztina krt. 34., Vince Könyvesbolt
 V., Bajcsy-Zsilinszky u. 76., hírlapüzlet
 V., Deák tér 4., Huszár Gál Könyvesbolt
 V., Ferenciek tere 7–8., Ecclesia Szövetkezet
 V., Honvéd u. 5., Kódex Könyvárúház
 V., Károlyi Mihály utca 16., Gondolat Könyvesház
 V., Váci u. 10., hírlapüzlet
 V., Városház u. 3–5., hírlapüzlet
 VI., Andrásy út 45., Irók Könyvesboltja
 VII., Vörösmarty u. 5., Fónix Könyvkereskedés
 VIII., Bródy Sándor u. 46., Budapesti Teleki Téka
 VIII., Erdélyi u. 19., Gondos Béla Könyvkereskedő
 IX., Ráday u. 27., Ráday Könyvesház
 X., Őrs Vezér tere, Árkád hírlapüzlet
 XI., Albertfalva, Auchan hírlapüzlet
 XI., Kelenföldi pu. 19–49., hírlapüzlet
 XIV., Stefánia u., Sport Aréna hírlapüzlet
 XVI., Rákosi u. 151/B., Jáspis Könyvesbolt
 XXII., Nagytétényi u. 37–47., Campona, hírlapüzlet
 XXIII., Bevásárló u. 2., Auchan, hírlapüzlet
CSONGRÁD Fő 2–4., hírlapüzlet
DEBRECEN Fűredi u. 27., Malompark hírlapüzlet
 Hatvan u. 1./A, Alternatív Könyvesbolt
 Péterfia u. 18., Debrecen Plaza hírlapüzlet
DUNAKESZI Nadas u. 6., Auchan hírlapüzlet
EGER Széchenyi u. 20., hírlapüzlet
 Széchenyi u. 42., Gonda Könyvesbolt
ÉRD Budai utca, Stop Shop hírlapüzlet
FEHÉRGYARMAT Kossuth tér 3–5., hírlapüzlet
FŐT Fehérkő u. 1., Cora hírlapüzlet
GYŐR Királyszék u. 33., Tesco hírlapüzlet
 Bajcsy-Zsilinszky u. 80–84. Árkád hírlapüzlet
GYULA Béke sugárút 12., hírlapüzlet
HAJDÚBÖSZÖRMÉNY Munkácsy u. 5., Szenzo Könyvesbolt
HEVES Erzsébet tér 10., Rédei Benedekné Könyvesboltja
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY Andrásy u. 5–7., Petőfi Könyvesbolt
KAPOSVÁR Kaposvár Plaza hírlapüzlet
KECSKEMÉT Szabadság tér 3/A, Móra Ferenc Könyvesbolt
 Széchenyi tér, Malom Center hírlapüzlet
KISBÉR Széchenyi u. 11., Fidibusz Ajándék-bolt
KOMÁROM Igmándi 11., hírlapüzlet
KŐSZEG Városház u. 5., hírlapüzlet
MAKÓ Széchenyi tér 10., Kincskeresők Könyvesbolt
MARCALI Rákóczi u. 19–21., hírlapüzlet
MEZŐKÖVESD Mátyás király u., 101., hírlapüzlet
MISKOLC Széchenyi u. 7., Fókusz Könyvárúház
 Szemere út 2., hírlapüzlet
 Szentpéteri kapu 103., Tesco hírlapüzlet
NAGYKANIZSA Plaza hírlapüzlet
NYÍREGYHÁZA Szegfű u. 75., Nyíregyháza Plaza hírlapüzlet
OROSHÁZA György Vilmos tér 1., Koszorusz Oszkár könyvesboltja
 Vásárhelyi út 23/A, Tesco hírlapüzlet
PAKS Dózsa Gy. út 3., Péger Galéria
PÁPA Kossuth 30., hírlapüzlet
PÉCS Király u. 20., hírlapüzlet
 Komlói út, Tesco hírlapüzlet
 Nagy Lajos király út – Alsómalom u. sarok, Árkád hírlapüzlet
SOLYMÁR Szent Flórián u. 2., Auchan hírlapüzlet
SOPRON Széchenyi tér, hírlapüzlet
SZEGED Aradi vértanúk tere 8., Bálint Sándor Könyvesbolt
 Oskola u. 27., Sik Sándor Könyvesbolt
 Zápor u. 4., Cora hírlapüzlet
SZÉKESFEHÉRVÁR Palotai út 1., Alba Plaza hírlapüzlet
SZENTES Alsóret u. 258., Tesco hírlapüzlet
SZOLNOK Baross Gábor u. 24., Avantgard Könyvesbolt
 MÁV-pályaudvar, hírlapüzlet
 Szandaszőlősi hírlapüzlet
SZOMBATHELY Szürccsapó u. 4., hírlapüzlet
TAPOLCA Veszprémi u. 5., Tesco hírlapüzlet
TATABÁNYA Győri út 1., MÁV hírlapüzlet
 Réti u. 1., Körmendi Zoltán könyvesboltja
TÖRÖKBÁLINT Torbágy u. 1. Tesco hírlapüzlet
VERESEGHÁZ Fő tér, Varga Gyuláné Könyvkereskedő
ZALAEGERSZEG Sport u. 1., Tesco hírlapüzlet

KEDVEZMÉNYES ELŐFIZETÉSI AKCIÓ A MAGYAR NAPLÓ IRODALMI FOLYÓIRATRA!

Megrendelem a Magyar Napló havi foliartot
 • negyed évre ~~2010 Ft~~ helyett 1930 Ft-értpld.-ban
 • fél évre ~~4020 Ft~~ helyett 3865 Ft-értpld.-ban
 • egy évre ~~8040 Ft~~ helyett 7390 Ft-értpld.-ban
 Név:
 Kézbesítési cím:
 Telefonszám:
 E-mail cím:
 Számlázási cím:

Megrendelés kezdete:
 Alírás:

Magyar Napló Kiadó Kft. 1450 Bp., Pf. 77.
Telefon és fax: 413-6672 • 413-6673
E-mail: info@magyarnaplo.hu Honlap:
www.magyarnaplo.hu

*Kedves Olvasó! Megrendelését elfogadjuk telefonon,
 faxon, e-mailen, postai úton.
 A megrendelőszelvény mások számára fénymásolható.*

JEL–SZÓ – IRODALMI PÁLYÁZAT

A Gárdonyi Géza Művelődési Ház és Könyvtár, a Szent István Művelődési Ház, a Magyar Írószövetség Közép-Dunántúli Csoportja, a Vörösmarty Társaság, a Kodolányi János Főiskola, a Bástya Antológia és a Vár Folyóirat
JEL–SZÓ

címmel tehetségkutató, tehetséggondozó
IRODALMI PÁLYÁZATOT HIRDET.

A pályázat szellemi fővédnöke a Magyar Írószövetség. Védnökei a Fejér Megyei Közgyűlés Oktatási és Kulturális Bizottsága és Székesfehérvár Megyei Jogú Város Kulturális és Turisztikai Bizottsága. A pályázat célja a Közép-Dunántúli Régióban élő ifjú alkotók föl kutatása, folyamatos szellemi patronálása és közös szárnyrabocsátása a magyar irodalom nyolcszázéves hagyományai alapján.

Pályázati feltételek

Minden 14–26 éves író pályázatát várjuk, aki Fejér, Komárom–Esztergom és Veszprém megyében él és magyar nyelven ír.

Az alábbi kategóriákban lehet írást küldeni: – esszé, műbíráló, tanulmány (egyenként és alkotónként legfőljebb 1 mű); – szociográfia, irodalmi riport, irodalmi interjú (egyenként és alkotónként legfőljebb 1 mű); – színmű, hangjáték, jelenet, humoreszk (egyenként és alkotónként legfőljebb 1 mű); – regény, novella, elbeszélés, mese, karcolat (egyenként és alkotónként legfőljebb 1 mű); – költemény, vers (alkotónként legfőljebb 5 mű).

Terjedelmi korlátokat nem szabunk. A pályázat jelíges. A műveket a Magyar Írószövetség tagjai közül főlkért alkotók bírálják el.

Az írásokat 2 példányban, nyomtatott formában, a szerző neve helyett jelíggel ellátva, postai úton (ajánlott levél) várjuk a következő címre:

**Gárdonyi Géza Művelődési Ház és Könyvtár
(IRODALMI PÁLYÁZAT)
8000 Székesfehérvár, Sóstó 1.**

A küldeményben a pályázók helyezték el lezárt, jelíggel ellátott borítékban az alábbi adatokat: a szerző jelíggel, neve, születési dátuma, lakóhelye, postacíme, telefonja, e-mailje. Csak olyan írásokat tudunk elfogadni, amelyek nyomtatásban vagy elektronikus formában nem jelennek meg az eredményhirdetés napjáig! A jelíges borítékokat csak az eredményhirdetéskor bontjuk föl a szerzők jelenlétében! A pályázati kiírástól eltérő pályázatokat nem áll módunkban elfogadni.

A bátorításra méltó alkotókat pénzjutalommal, könyvekkel, képzőművészeti alkotásokkal és irodalmi kiadványokkal díjazzuk. Emellett fölajánljuk folyamatos szakmai támogatásunkat: szellemi műhelyt kívánunk létrehozni a pályázók eredményes pályára bocsátása érdekében.

A pályamunkák beküldési határideje **2008. szeptember 19.**

Az ünnepélyes eredményhirdetés (amelyre ezúton minden pályázót meghívunk és szeretettel várunk) 2008. október 4-én, szombaton 15.00 órakor lesz a székesfehérvári Gárdonyi Géza Művelődési Ház és Könyvtár épületében.

Mivel a pályázat jelíges, az ünnepélyes eredményhirdetésre nem áll módunkban személyre szóló meghívót küldeni!

Addig ezen a telefonszámon kaphatnak felvilágosítást: **(06-22) 501-161.**

Székesfehérvár, 2008. augusztus 8.